

**ČESKÁ EMIGRACE PO ROCE 1968:
PROMĚNA IDENTITY A INTEGRACE
DO AMERICKÉ SPOLEČNOSTI**

LENKA VÍTKOVÁ

Spojené státy americké jsou často nazývány ‚zemí imigrace‘. Nutno říci, že po právu. Vždyť jak napsal prezident John F. Kennedy, „všichni Američané jsou imigranti nebo potomci imigrantů; dokonce i Indiáni na americký kontinent imigrovali. Můžeme proto mluvit pouze o lidech, jejichž kořeny v Americe jsou starší či novější.“¹ Přínos imigrantů k rozvoji americké společnosti je nepostradatelný. Z analýzy Charlese O. Paullina uvedené v *Dictionary of American Biography* vyplývá, že v průběhu osmnáctého a devatenáctého století se dvacet procent podnikatelů, dvacet procent akademiků a vědců, dvacet tři procent malířů, dvacet osm procent architektů, čtyřicet šest procent hudebníků a celých šedesát jedna procent amerických herců narodilo mimo Spojené státy. Jména imigrantů figurují mezi nejvýznamnějšími osobnostmi americké historie, příkladem mohou být Andrew Carnegie, Albert Einstein, Alexander Graham Bell či Enrico Fermi. Také typické americké menu, které dnes obsahuje chop suey, nachos, chili con carne nebo ravioli, bylo do velké míry vytvořeno imigrací.

Čechy, na druhé straně, byly vždy ‚zemí emigrace‘. V 19. století byla emigrace uznána českou společností za přijatelný způsob řešení problémů a pohyb mezi českým územím a Spojenými státy se tak stal

¹ KENNEDY John F., *A Nation of Immigrants*, New York 1964, s. 64.

výlučně jednosměrným. Češi v Americe hledali to, co jim v jejich domovině scházelo: politickou a náboženskou svobodu, práci, volnou zemědělskou půdu, materiální dostatek či dobrodružství. Vlivem historických událostí se postupem času USA staly zemí s jednoznačně největší koncentrací Čechů žijících v zahraničí. Jak vyplývá ze sčítání obyvatelstva v roce 1990, ve Spojených státech jich žije téměř 800 000.² V žádném jiném cizím státě nepřesahuje jejich počet 60 000 osob.³

Češi do této ‚země zaslíbené‘ přicházeli ve větších či menších vlnách, které byly někdy dlouhodobé, jindy zase jen nárazové. Jednou z těchto vln byla také imigrace ze socialistického Československa, která začala v srpnu roku 1968. Právě ta však byla první, která výsadní postavení USA jako tradiční cílové země českých emigrantů do jisté míry zpochybnila. Poprvé od poloviny devatenáctého století směřovali Češi stejně často jako do USA také do jiných evropských i neevropských zemí. Tisíce z nich zvolily za svůj nový domov Kanadu, Švýcarsko, Austrálii, Německo, Jihoafrickou republiku či Švédsko. Navíc ti, kdo do USA přišli v posrpnovém období, nevyvíjeli politickou činnost tak aktivně, jako posrpnoví emigranti v jiných zemích. Ti, kdo emigrovali do Spojených států, tak byli méně viditelní, což zcela pochopitelně vedlo k tomu, že se pozornost odborníků zabývajících se problematikou emigrace přesunula na emigraci evropskou. Na osudy posrpnových, kteří se usadili ve Spojených státech, se trochu pozapomnělo.

Tato studie si klade za cíl alespoň částečně tuto mezeru zaplnit. Svědectvím o generaci posrpnových emigrantů⁴ a specificky těch, kdo se usídlili ve Spojených státech, se snad podaří rozptýlit dohady, které

² Podle sčítání obyvatelstva v roce 1990 žije v USA 772 087 osob českého původu. <http://www.census.gov/czech.txt> (4. 6. 2000). CPH-L-149 Selected Characteristics for Persons of Czech Ancestry. Zdroj US Bureau of the Census; zveřejněno na Internetu dne 18. 2. 1998.

³ Archiv Mladé fronty DNES, Československo/Obyvatelstvo 1, Vystěhovalectví z Československa, Praha 17. 1. 1991, s. 5/H7.

⁴ Zde je na místě poznamenat, že pojmy ‚emigrant‘ a ‚imigrant‘ jsou používány bez jakéhokoliv emotivního nádechu k popisu lidí, kteří opustili svou vlast a usídlili se v jiné zemi. Označení ‚uprchlík‘ je použito pouze tam, kde to odpovídá právnímu sta-

panují o jejich počtech, demografickém složení, motivacích, stejně jako o jejich osudech po příchodu do USA.

Následující text velkou měrou čerpá z informací shromážděných pomocí dotazníků a rozhovorů v období mezi lednem a zářím roku 1997. Přestože počet osob, které vyplnily dotazníky nebo se zúčastnily rozhovorů, byl vyšší než padesát, základní vzorek pro tuto práci tvoří celkem 31 respondentů, kteří emigrovali z Československa v období let 1968 až 1975 a do Spojených států přišli mezi lety 1968 a 1979. Dvanáct respondentů byly ženy. Vzorek obsahoval také sedm manželských párů, z nichž pět už jako manželé do Spojených států přišlo.⁵

Při hodnocení výsledků je nutno vzít v úvahu, že metodou ‚sněhové koule‘ (*snowball sampling*),⁶ která byla pro výzkum zvolena, není možné dosáhnout teoretické nasycenosti a vzorek proto nemůže být nikdy plně reprezentativní. Cílem nebylo provést numerické šetření, ale pokusit se o interpretaci sociální reality posrpnových, pokusit se o porozumění této skupině české emigrace, a proto výsledky jsou kvalitativní povahy a nikoli kvantitativním hodnocením.

tutu v daném okamžiku. S přívlastkem ‚posrpnový‘ jsou pak všechny zmíněné termíny užívány k popisu osob, jež emigrovaly v období od invaze vojsky Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968 až do konce první poloviny sedmdesátých let. Stejně je uváděn termín ‚osmašedesátníci.‘

⁵ Otázky v dotazníku obsažené by se daly rozdělit do tří skupin: 1) týkající se odchodu respondentů, jejich motivací k emigraci a také k imigraci do USA, 2) věnované integraci do americké společnosti a 3) spojené s integrací do česko-americké komunity v USA. Větší důraz byl kladen na poslední dva okruhy.

⁶ Technika ‚sněhové koule‘ spočívá ve výběru vzorku ‚nabalováním‘ nových respondentů na jednoho původního informátora. Použita byla proto, že populace posrpnových imigrantů je v USA značně rozptýlená a má nízkou frekvenci mezi celkovou americkou populací. Nákladnost a pracnost jakékoliv pravděpodobnostní techniky z těchto důvodů přesahovala rámec možností. Jako výchozí zdroj kontaktů posloužily adresář Společnosti pro vědy a umění a seznam českých a československých etnických organizací.

Emigrace

„Začal házet do kufrů věci, halabala kupit nezbytné minimum oblečení na zcela zbytečné maximum osobních suvenýrů, plácát dohromady chaotické základní vybavení pro nový život v osobní nezávislosti: fotoalba a spodní prádlo, krabici s milostnými dopisy z doby, kdy byl na vojně, slovníky, teplé ponožky, křestní listy a kartáčky na zuby. Měl namířeno do země svobody, neónů, whisky, hojnosti a nezávislosti, prosté od starostí s mládenečky v maskáčích a se samopaly.“

(JAN NOVÁK, *Miliónový jeep*)

V době srpnové invaze pobýval v cizině poměrně vysoký počet československých občanů. Většina z nich využila poprvé za dvacet let uvolněných cestovních předpisů, které s sebou přineslo Pražské jaro. Získání výjezdních doložek a pasů bylo poměrně snadné, což vedlo nejen k předsrpnové emigraci stovek lidí, ale také k výraznému zvýšení cestovní aktivity obecně. Rodiny mohly užívat sluníčka na zahraničních dovolených, studenti se mohli účastnit letních škol a profesoři hostovat na zahraničních univerzitách. Informace o tom, kolik vlastně bylo těch, kteří v srpnu, v době invaze a době dovolených, v zahraničí pobývali, se však podle jednotlivých zdrojů výrazně liší a pohybují se mezi 25 a 100 tisíci osobami.⁷ Vezmeme-li v úvahu počty uváděné pro jednotlivé země, podle kterých jen v Jugoslávii bylo na 50 000 Čechů a Slováků,⁸ zdají se být odhady pohybující se okolo 80 000–90 000 nejpravděpodobnější.⁹

⁷ Ve zprávě UNHCR z ledna 1969 uvádí Vysoký komisař Sadruddin Aga Khan 25 000, ICEM ve své zprávě udává 80 000, AFCR, shodně se senátorem E. H. Kennedym (dem., MA), uvádějí 100 000 čs. občanů. *UNHCR Report: January 1969*, Ženeva 1969, s. 12; *The Significance of August 1968*, Intergovernmental Committee on European Migration, Ženeva 1970, s. 6; Archiv AFCR, složka New York 1969, schůze předsednictva 1. 3. 1969, s. 1 (Archiv AFCR v New Yorku není dosud plně zpracován, a proto jsou odkazy uváděny často v neúplné podobě); KENNEDY Edward H., *Czechoslovak Refugee Situation*, Records of the American Council for Nationalities Services, (49) 1969.

⁸ *The Significance of August 1968*, s. 6.

⁹ V USA pobývalo na všech krátkodobých vízech, tj. v první řadě turistických a studentských, nejméně 3 300 osob. KENNEDY E. H., *Czechoslovak Refugee Situation*, s. 300.

Rozhodování o tom, zda zůstat v zemi, ve které se nacházeli, či zda se vrátit podle původních plánů do nyní již okupovaného Československa, bylo v této situaci velice těžké. Narozdíl od svých spoluobčanů doma se totiž museli rozhodnout jen na základě zprostředkovaných zpráv, útržků konverzací jiných lidí a podle informací z tisku, který v povízním období vysílal střídavě signály alarmující a signály naděje. Navíc tito ‚turisté‘ nemohli před svou emigrací uskutečnit v Československu žádná osobní ani základní finanční opatření. V nejtěžší situaci se pak ocitli ti, kteří cestovali bez svých rodin. Mnohdy neměli prakticky jinou alternativu, než se vrátit do Československa. Nebylo však výjimkou, že po svém návratu využili otevřených hranic a ještě stále platných víz a se svou, teď již sjednocenou, rodinou se vydali zpátky do zahraničí.¹⁰

‚Turisté‘ však nezůstali jedinými Čechoslováky v zahraničí dlouho. Už 22. 8. 1968 přinesl americký deník *New York Times* pod titulky „Rescue Committee‘ pracuje na pomoci českým uprchlíkům“, „Bratislavská okupace vylíčena motoristy přijíždějícími do Rakouska“ a „Tisíce utíkají do Německa“ hned několik článků vypovídajících o stovkách lidí proudících přes československé hranice.¹¹ Stejně tak i o týden později zůstal „exodus Čechů stále nezkracený“.¹² Hranice zůstaly otevřené, získání nutných cestovních dokladů poměrně neproblematické, a tak opuštění republiky nestály v cestě prakticky žádné překážky. V říjnu 1968 se odhadovalo, že z Československa do Rakouska odešlo denně více než 1500 lidí. Hranici československo-německou denně překračovalo dalších 150 osob.¹³

¹⁰ *The Significance of August 1968*, s. 6.

¹¹ *New York Times* (dále NYT), 22. 8. 1968, s. 19.

¹² NYT, 1. 9. 1968, s. 3.

¹³ *The Significance of August 1968*, s. 6.

Rušný provoz neprobíhal jen ve směru z ČSSR do zahraničí, ale cestovalo se směry oběma. G. Husák v této souvislosti přirovnal čs. hranice ke ‚korzu‘. K dokreslení intenzity provozu nám dobře poslouží údaj uvedený v *New York Times*, podle kterého do konce srpna 1968 svou zemi opustilo 11 012 osob, přičemž za stejné období se do republiky ze zahraničí vrátilo 19 025 osob. Někteří se vraceli ze svých cest, jiní si rozmysleli své rozhodnutí emigrovat, ještě jiní se do Československa vraceli jen nakrátko, jen aby učinili některá nezbytná opatření, sbalili si cennosti či sjednotili rodinu. Pak se vydávali do zahraničí znovu, tentokrát do emigrace. *The Significance of August 1968*, s. 5; NYT, 17. 9. 1968, s. 4.

Většina Čechoslováků opouštějících po invazi republiku tak činila legálně, se všemi potřebnými cestovními dokumenty.¹⁴ Ze vzorku těch, kteří přišli do USA v roce 1971 a pobývali v západní Evropě od roku 1968, jich odešlo přímo z Československa nelegální cestou jen 10 %. Ostatní nastoupili cestu k nelegálnímu činu emigrace legálním překročením státních hranic. Asi 40 % osob tak činilo pomocí víz do některé neazylové země. Jinými slovy, namísto návratu ze své skutečné či fiktivní dovolené, pracovní cesty či studijního pobytu v některé zemi východní Evropy zvolili raději nelegální útěk do jedné ze západoevropských zemí (nejčastěji Rakouska, popř. Německa či Itálie), kde pak požádali o azyl. Ostatní (přibližně 50 %) přišli do zemí prvního azylu legálně, tedy s platnými cestovními doklady, přímo z Československa.¹⁵

Sami posrpnoví emigranti uvedli ve výzkumu psychologa Z. Cernovského, že jejich odchod z Československa proběhl v 84 % bez jakýchkoliv komplikací. To však neznamená, že by hranice překračovali lehkomyšlně a bez starostí. Téměř stejný počet z nich, 83 %, totiž ve stejném výzkumu uvedl, že opuštění republiky bylo riskantní, a to především proto, že „lidi normálně nemohli předem vědět, zda československá policie nezpřísnila opatření proti útěkům“. Nicméně i tento výzkum potvrdil, že „nelegálně za nebezpečných okolností“ uniklo z Československa jen necelých 11 % posrpnových emigrantů.¹⁶

Podstatná část této emigrační vlny neodcházela přes hranice pěšky, ale odjížděla svými osobními automobily. Poté, co bylo obnoveno invazí přerušené železniční spojení mezi Prahou a Vídní, se lidmi opouštějícími svou vlast naplnily také vlaky. Mnozí odjížděli s třice-

¹⁴ Kromě pasu a vstupních víz potřebovali Čechoslováci k vycestování v srpnu roku 1968 také výjezdní doložky, které byly vydávány jen se souhlasem zaměstnavatele. Nicméně existují případy, kdy byl Čechům a Slovákům těsně po 21. srpnu 1968 umožněn přechod hranic jen s občanským průkazem.

¹⁵ Archiv AFČR, složka New York 1972, schůze předsednictva, 4. 4. 1972.

¹⁶ Vzorek tvořilo 38 posrpnových emigrantů žijících ve Švýcarsku, kteří opustili Československo do třech let po invazi. Výzkum byl proveden v r. 1978. CERNOVSKÝ Zack Z., *Escape Stress, Sleep Disorders, and Assimilation of Refugees*, Social Behavior and Personality, 2 (1990), s. 289–290.

tidennými turistickými vízy na dlouho plánované letní dovolené, zároveň však nevěděli, zda se do Československa někdy vrátí.¹⁷

Zahraniční konzuláty byly okamžitě po invazi denně zavaleny stovkami žádostí o víza. Lidé o ně žádali nejen proto, že vážně přemýšleli o emigraci, ale mnozí také z obav, že jde o poslední šanci si vízum, a tím i možnost vyemigrovat, pořídit. Mnohé konzuláty vyšly Čechoslovákům vstříc rozšířením své činnosti. Rakouský konzulát například vydával okolo dvou tisíc víz denně, britský měl zase otevřeno i o víkendech.¹⁸

Někteří z těch, kteří se v posrpnovém období ocitli v cizině, ať už náhodou či na základě uváženého rozhodnutí opustit Československo, zabouchli za sebou okamžitě po příchodu do některé ze západoevropských zemí dveře a stali se uprchlíky. Těch však byl jen malý počet. Do 30. 8. 1968 požádalo o azyl v Rakousku pouze 390 Čechoslováků.¹⁹ Většina Čechoslováků v cizině však zůstala podle slov Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky prince Sadruddina Aga Khana „v limbu ve světě a stále nerozhodnuta, zda se stát uprchlíky a nebo se vrátit do okupovaného Československa.“²⁰ Přestože si prozatím jako místo svého pobytu volili zahraničí,²¹ nadále doufali, že se budou moci brzy vrátit domů. Dříve než učinili svá rozhodnutí, zvolili vyčkávací přístup. Sledovali z ciziny vývoj domácí situace a své konečné rozhodnutí odkládali. Do konce roku 1968 z desetitisíců československých občanů v cizině požádalo o azyl celkem jen 6500 osob.²²

Nešlo tedy o masový exodus uprchlíků, jaké byly známé z minulosti, kdy jednou ze základních charakteristik prchajících bylo odhod-

¹⁷ NYT, 1. 9. 1968, s. 3.

¹⁸ *Ibid.*, s. 3. Žádostí o americká víza bylo mnohem méně, pouze 15 až 20 denně, a to především proto, že byly zrušeny přímé lety do New Yorku a k cestě za oceán tak bylo potřeba i víz tranzitních. NYT, 4. 9. 1968, s. 2.

¹⁹ Zpráva UNHCR, srpen 1968, cit. podle NYT, 30. 8. 1968, s. 2.

²⁰ *UNHCR Report: January 1969*, s. 13.

²¹ Podle zprávy ICEM jich k 1. 10. 1968 bylo více než 50 % v Rakousku, přibližně 20 % ve Švýcarsku, 15 % v Německu, 6 % ve Francii a asi 3 % v Itálii. Zbytek se nacházel v Anglii, Skandinávii, Belgii, Lucembursku, Holandsku a Řecku. Archiv AFRCR, složka New York 1968, schůze předsednictva – zpráva ICEM, 11. 11. 1968.

²² *UNHCR Report: January 1969*, s. 13.

lání vzdát se ochrany své země a tudíž také své státní příslušnosti, ale šlo o zcela novou, zvláštní formu „cestování“. Tím, že raději volili prodlužování svých krátkodobých víz, než aby se vzdali svých pasů, totiž Čechoslováci nesplňovali jeden ze základních předpokladů pro poskytnutí mezinárodní ochrany, tedy pozbytí státní příslušnosti. Tím, že se odmítali zřít svých pasů, zůstali *de jure* občany své domovské země, *de facto* se však stali uprchlíky. Byli tedy „polouprchlíky“.²³ Za to, že mohli v zahraničí zůstat, vděčili „polouprchlíci“ zahraničním vládám, které jim ochotně prodlužovaly víza či poskytovaly dočasný azyl.²⁴

Důvodů ke svému váhavému postoji měli „polouprchlíci“ hned celou řadu. Na jedné straně na ně silně působila lákadla emigrace, tedy především svoboda a možnosti, které nabízel život v jiných zemích. Na straně druhé však stála naděje, že se situace v Československu ještě zvrátí a že změny započaté v období Pražského jara budou dále pokračovat. Velice silně působil také prostý strach stát se emigrantem.

Vlivné byly také signály (a to jak prosby, tak i varování) vysílané československou vládou v naději, že se tak vrátí alespoň část odborníků a inteligence z řad „polouprchlíků“, jež podle *Rudého práva* „utekli z pouhé nerozumnosti v důsledku pomatení některých základních pojmů, ale nikoli ze zavilé nenávisti a z vůle zradit.“ *Rudé právo* tyto lidi dále varovalo, že ten, kdo se zaregistruje jako uprchlík, se nevyhnutelně „vystavuje v nebezpečí, že bude chtě nechtě, dříve nebo později nucen definitivně zradit třeba to, co mu bylo donedávna nejdražší, počínaje nejbližšíma doma.“²⁵ Naděje československé vlády na návrat alespoň některých „polouprchlíků“ byla vyjádřena také několika konkrétními opatřeními: řadou výzev k návratu,²⁶ ponecháním

²³ UNHCR Report: January 1969, s. 12; *The Significance of August 1968*, s. 5; KENNEDY E. H., *Czechoslovak Refugee Situation*, s. 297.

²⁴ USA prodloužily víza dvakrát, pokaždé na šest měsíců. Archiv AFCE, složka New York 1969, PAPÁNEK Ján, *Výroční zpráva 1969*.

²⁵ *Rudé právo*, 23. 12. 1968, s. 3.

²⁶ Nejvýznamnější byla výzva A. Dubčeka ze září 1968, kdy slíbil, že ty, kteří se vrátí, nečekají žádné postihy.

otevřených hranic, agitací zastupitelských úřadů v západoevropských zemích spojenou s nabídkou zpátečních letenek do Prahy²⁷ a nejjasněji pak udělením amnestie prezidentem Svobodou v květnu roku 1969.²⁸ Všechny tyto aktivity, včetně květnové amnestie, na základě které se vrátilo pouze 3723 osob,²⁹ měly jen mizivý úspěch.³⁰

Důvodem, který především u intelektuálů a aktivních účastníků reformy Pražského jara sehrál snad roli nejdůležitější, bylo zpochybnění morálního práva opustit „potápějící se loď“. Novinář a spisovatel A. Liehm vyjádřil své pochyby následovně: „Nikdo z nás nemá právo udělat to, co jsme udělali my, a pak odejít, když mu to přímo před očima vybuchne. Nakonec, my jsme to všechno začali.“³¹ Zda člověk má toto právo či zda se jedná o zbabělý útěk, musel každý jednotlivec zvážit sám za sebe, podle svého nejlepšího svědomí.

Na jaře roku 1969 začala být čím dál zřetelnější změna v přístupu Čechoslováků k otázkám azylu. Zatímco ti, kdo do zahraničí odcházeli ihned po invazi, váhali o azyl požádat a v některých případech se po nějaké době dokonce vraceli domů, lidé odcházející na jaře roku 1969, kdy došlo k odvolání Alexandra Dubčeka z funkce prvního

²⁷ Ambasády a konzuláty nezůstaly ve svých snahách osamoceny. Do zahraničí byli vysláni mnozí loajální členové intelligence, agitace se zúčastnil rovněž Československý Červený kříž. Jejich hlavním argumentem bylo to, že ti, kdo zůstanou v zahraničí, dávají Sovětskému svazu jasný důkaz o československé kontrarevoluci. Archiv AFCR, složka New York 1968, schůze předsednictva, 11. 11. 1968.

²⁸ Amnestie byla udělena všem československým občanům, kteří opustili republiku po 5. květnu 1968 a vrátili se zpět nebo požádali některý československý zastupitelský úřad o prodloužení pobytu v cizině do 15. září 1969.

²⁹ ŠPETKO Jozef, *Slovenská politická emigrácia v 20. storočí*, Praha, 1994, s. 208.

Americké listy vidí dva důvody tak malé úspěšnosti amnestie: za prvé amnestie přišla příliš pozdě a většina „polouprchlíků“ či uprchlíků již překonala nejtěžší první období a v zahraničí si začínala zvykat, za druhé přišla až po vystřídání A. Dubčeka G. Husákem, takže jen málokdo věřil ve zlepšení domácí situace. Americké listy, 20. 6. 1969, s. 5.

³⁰ Ukázkou neúspěšné agitace může být ženevský příklad. Vládní delegace, která tam byla v září 1968 vyslána, aby zorganizovala recepci, na které požádala asi 5600 československých občanů pobývajících v té době ve Švýcarsku, aby se vrátili do Československa. Uspořádané recepce se však zúčastnilo jen 85 „polouprchlíků“ a z toho návrat přislíbilo pouhých dvanáct. Time, 4. 10. 1968, s. 30.

³¹ *Ibid.*, s. 30.

tajemníka, odcházeli čím dál častěji s pevným odhodláním okamžitě po příchodu do západní Evropy podat žádost o azyl. Také mnoho ‚polouprchlíků‘ v zahraničí již pobývajících se v této době rozhodlo tam s konečnou platností zůstat. Kromě zhoršení politické situace v Československu byla impulsem pro jejich stále častější registrace také již zmíněná květnová amnestie, kterou mnozí chápali jako ‚přiložení nože na krk‘ a která tak měla do jisté míry kontraproduktivní účinek.³²

Skutečný konec ‚polouprchlíků‘ však nastal, když ministerstvo vnitra země s jejich největší koncentrací – Rakouska, které do té doby udržovalo uprchlické tábory, stejně jako některé jiné služby, přístupné nejen pro skutečné uprchlíky, ale také pro československé ‚polouprchlíky‘, oznámilo, že už nadále nemůže nést finanční náklady spojené s velkým počtem těchto nerozhodných. V červenci roku 1969 proto vyhlásilo, že do budoucna budou opět striktně dodržovány platné azylové předpisy. Za hodného ochrany byl na základě tohoto usnesení dále považován pouze ten, kdo do 13. 12. 1969 formálně požádá o azyl. ‚Polouprchlíci‘, kteří tak neučiní, budou pokládáni pouze za turisty a budou se muset přizpůsobit existujícím rakouským zákonům na turisty se vztahujícím.³³

Konec ‚polouprchlíků‘ však v žádném případě neznamenal konec emigrace z Československa. Ta pokračovala i nadále, avšak s různou intenzitou. Největší počet Čechoslováků opustil republiku v letech 1968 až 1971 v přímé reakci na invazi a okupaci. Ministerstvem vnitra ČSSR udávaný počet 106 135 osob,³⁴ které v tomto období emigrovaly, představoval více než 90 % z celkové emigrace z Československa za sedmileté období následující invazi (1968–1975).³⁵ Z toho drtivá

³² KENNEDY E. H., *Czechoslovak Refugee Situation*, s. 297.

³³ Archiv AFČR, složka Vídeň 1969, zpráva vídeňské kanceláře, 16. 12. 1969.

³⁴ Přesné a spolehlivé záznamy o tom, kolik osob v posrpnovém období emigrovalo, bohužel neexistují. Počty uváděné v jednotlivých zdrojích se značně liší, a proto nezbyvá, než je brát jen jako přibližnou tendenci.

³⁵ Za 10 let od invaze emigrovalo 125 918 osob. Archiv MV, A2/9 i.č. 601, Operativní porada vedení FMV, 3. 5. 1979.

většina – podle záznamů Ministerstva vnitra 91 910 osob – odešla v období od srpna 1968 do konce roku 1969.³⁶

Navzdory odlišným početním údajům se však všechny zdroje shodují ve vytýčení časových vln posrpnové emigrace. Nejpočetnější byl exodus v období od 21. srpna 1968 do října 1969. 8. října 1969 však bylo jako reakce na nevydařenou amnestii a na dramatické zesílení emigračního proudu spojeného s násilnostmi, které poznamenaly první výročí invaze,³⁷ vydáno vládní nařízení číslo 114/1969 Sb., na základě kterého došlo k výrazným omezením v celém cestovním ruchu.³⁸ Nejstriktnější opatření se ne náhodou týkala soukromých cest občanů do kapitalistické ciziny.³⁹

Přestože tato opatření vedla v zimě roku 1969 k útlumu emigrace, zastavit úniky úplně se nepodařilo. Místo přímých odchodů do Rakouska nebo Německa se stále častěji začaly využívat zájezdy do Jugoslávie či lety na Kubu s mezipřistáním v kanadském Montrealu. V létě roku 1970 pak došlo k opětovnému nárůstu počtu československých uprchlíků, což je připisováno jednak nové Československo-sovětské smlouvě o přátelství z května 1970, která s sebou přinesla

³⁶ Ostatní zdroje uvádějí počty vyšší. Např. statistiky Mladé fronty DNES hovoří za stejné období o 103 910 osobách a R. Zukal, který vycházel z porovnání skutečného a přirozeného přírůstku obyvatelstva, dokonce o 138 389 osobách jen za r. 1969. Archiv Mladé fronty DNES, Československo/Obyvatelstvo 1, Vystěhovalectví, Praha 17.1.1991, s. 5/H6; ZUKAL Rudolf, *O emigraci z Československa*, Listy, 6 (1985), s. 30.

³⁷ V posledních dnech srpna 1969 zažádalo o azyl v Rakousku dvakrát více Čechů a Slováků než týden před výročím. (Archiv AFČR, složka Vídeň 1969, zpráva vídeňské kanceláře, 17. 10. 1969) Tento dramatický nárůst je evidentní také ze záznamů USRP, podle kterých se ve třetím kvartálu roku 1969 registrovalo k emigraci do Spojených států více než 10 000 Čechoslováků (jen v září jich byly téměř 4000), kdežto v kvartálu předcházejícím to bylo necelých 6000. KENNEDY E. H., *Czechoslovak Refugee Situation*, s. 297.

³⁸ ŠPETKO J., *Slovenská politická emigrácia*, s. 12.

³⁹ Možnost získat pozvání k návštěvě bylo nyní limitováno pouze na nejbližší příbuzné, do kapitalistické ciziny, stejně jako do Jugoslávie, se mohlo cestovat jen jednou za rok, výjezdní doložky byly namísto původního roku vydávány maximálně na dobu tří měsíců, s účastí na jakémkoliv zájezdu musel souhlasit zaměstnavatel a požadován byl také nejdéle tři měsíce starý výpis z rejstříku trestů. Rudé právo, 17. 10. 1969, s. 2.

obavy ze zhoršení situace a z případného zatýkání, jednak prostému faktu, že léto je tradičně obdobím zvýšené cestovní aktivity.⁴⁰

K přechodnému snížení počtu lidí každoročně emigrujících došlo v letech 1972 až 1976. Situace emigraci nepřála doma ani v zahraničí. Zpřísnila se kontrola občanů, některým byly odebírány pasy, „nespolehliví“ byli neustále sledováni a hranice přísně střeženy. Poměry v Československu byly nyní již stabilizovány, respektive normalizovány,⁴¹ a chyběly tedy podněty k hromadným odchodům. Západní země zažívaly hospodářskou recesi, v jejímž důsledku začaly přijímat nejrůznější opatření k tomu, aby byl příliv uprchlíků a imigrace vůbec omezen: byl adoptován restriktivnější přístup k imigrační a azylové politice, omezen počet přijímaných azylantů a v některých táborech se začaly účtovat poplatky.⁴² Počet každoročně emigrujících Čechoslováků se tak v průměru snížil na necelých 2300 osob.⁴³ Jediná skupina, která právě v této době zaznamenala početní nárůst, byli rodinní příslušníci těch, kdo do zahraničí odešli v předcházejícím období.

Navíc se začaly stále častěji objevovat také návraty. Vraceli se především ti, kdo využili možnosti snadné emigrace v minulých letech, ale nebyli na ni připraveni. Svou roli zde sehrál stesk, nenaplněná očekávání a v neposlední řadě také opětovná nabídka beztrestného návratu ve formě amnestie udělené v roce 1973. Na jejím základě se jen do České republiky z ciziny vrátilo 13 314 lidí.⁴⁴

⁴⁰ ŠPETKO J., *Slovenská politická emigrácia*, s. 208; Archiv AFČR, složka New York 1970, schůze předsednictva, 27. 5. 1970; Archiv AFČR, složka New York 1971, schůze předsednictva, 4. 5. 1971.

⁴¹ Politika „normalizace“ byla oficiálně vyhlášena 2. srpna 1969 prostřednictvím zvláštního zákonného opatření podepsaného Dubčekem, Svobodou a Černíkem.

⁴² ŠPETKO J., *Slovenská politická emigrácia*, s. 208; Archiv AFČR, složka New York 1974, schůze předsednictva, 16. 5. 1974.

⁴³ Archiv MV, A2/9 i.č. 601, Operativní porada vedení FMV, 3. 5. 1979. Opět je nutné říci, že údaje v jiných zdrojích sice potvrzují tuto tendenci, avšak počty jimi uváděné jsou vyšší. Např. Archiv Mladé fronty DNES uvádí cifru 3000 osob ročně. Archiv Mladé fronty DNES, Československo/Obyvatelstvo 1, Vystěhovalectví, Praha 17. 1. 1991, s. 5/H6.

⁴⁴ ZUKAL R., *O emigraci z Československa*, s. 31.

V tomto období se také uzavřela kapitola bezprostředně poinvazní posrpnové emigrace. Odchody z okupovaného a normalizovaného Československa pokračovaly v menších počtech i nadále, avšak nebyly již přímou reakcí na srpnovou invazi a následnou okupaci. Přesně určit, kdy posrpnová emigrace končí, je nemožné, nicméně pro naše účely budeme za posrpnovou označovat emigraci, která proběhla v období od srpnové invaze v roce 1968 až do poloviny sedmdesátých let. Za celé toto období, tedy od roku 1968 do roku 1975, podle údajů Ministerstva vnitra ČSSR odešlo natrvalo do zahraničí 115 622 osob, což znamená, že v průměru svou zemi opustilo denně asi čtyřicet osob.⁴⁵

Kdo byli lidé, kteří z Československa v této době odcházeli? Podle *New York Times* byli „velice nepodobní těm 200 000 otrhaných a zoufalých jedinců, kteří utíkali z Maďarska [po roce 1956]“. Většina z nich patřila ke střední vrstvě, ze své republiky odjížděli v autech a dobře oblečení. V jejich chování nebyla patrná žádná panika, zmatek ani bezmocnost, ale jen „tichý a hluboký smutek nad tím, co se děje jejich zemi, zatímco svět přihlíží“.⁴⁶ Organizace *Intergovernmental Committee for European Migration (ICEM)*, která podrobila svému průzkumu vzorek 5400 Čechoslováků, jež se zaregistrovali pro emigraci v prvních třech měsících po invazi, uvádí, že ze 3270 zaměstnaných osob ve vzorku bylo 25 % kvalifikovaných „odborníků a inteligence“ (např. inženýři, architekti, univerzitní profesori, učitelé, lékaři, fyzici, spisovatelé, žurnalisté, právníci, zdravotní sestry, výzkumníci a duchovní), 44 % z nich patřilo do kategorie „kvalifikovaných dělníků a pracovníků v sektoru služeb“ a 33 % spadalo do kategorie „ostatní“, kam se řadil úřednický personál, studenti, řemeslníci, zemědělci a nekvalifikovaní dělníci. Čtvrtina těchto lidí byla podle výzkumu ve věku 19 až 24 let a dalších přibližně 50 % bylo ve věkovém rozmezí 24 až 44 let.⁴⁷ Z tohoto popisu je zřejmé, že odchody znamenaly pro Československo obrovské ztráty věkově i sociálně velice důležité složky společnosti.

⁴⁵ Archiv MV, A2/9 i.č. 601, Operativní porada vedení FMV, 3. 5. 1979.

⁴⁶ NYT, 31. 8. 1968, s. 2.

⁴⁷ *The Significance of August 1968*, s. 8.

V novinách a časopisech ve Spojených státech začal být tento odliv kvalifikovaných osob velice rychle označován za *brain-drain* (odliv mozků). Je proto zřejmé, že československá vláda měla „pochopitelně zájem na tom, aby se co největší počet z těchto našich občanů, kteří podleli emocím, vrátil zpět do vlasti.“⁴⁸ Podle záznamů *Amerického fondu pro uprchlíky z Československa (AFCR)* začal v roce 1969 v souvislosti s uzavřením hranic počet vysokoškolsky vzdělaných emigrantů klesat a v roce 1971 byl už pokles vzdělanosti výrazný.⁴⁹

Nejvíce posrpnových emigrantů pocházelo z velkých měst. Vezme-li jako ilustraci výzkum O. Ulče, zjistíme, že neúměrně vysokým počtem – 31,6 % – byli zastoupeni obyvatelé hlavního města Prahy. V ostatních městech nad 100 000 obyvatel před svým odchodem žilo podle stejného výzkumu dalších přibližně 33 % emigrantů. Zastoupení venkovského obyvatelstva bylo naopak mizivé. Ve městech s méně než 10 000 obyvateli bydlelo před odchodem jen 5 % dotazovaných.⁵⁰

Přestože spolehlivé informace o tom, jaké bylo v posrpnové emigraci početní zastoupení české a slovenské národnosti, nejsou nikde uvedeny, je nesporné, že výraznou většinu tvořili Češi. Do srpna 1970 podle J. Žatkuliaka odešlo ze Slovenska pouze 11 203 osob.⁵¹ O tom, že u obou republik byl emigrační trend velice odlišný, informuje také R. Zukal, jehož výpočty založené na statistických ročenkách nemusí přesně odpovídat realitě, bezpochyby však poměrně přesně vyjadřují obecnou tendenci. Za období 1964 až 1983 odešlo podle jeho výpočtů z České socialistické republiky celkem 188 939 občanů (to je 1,83 % z počtu obyvatelstva v r. 1983), zatímco Slovensko za stejné období natrvalo opustilo jen 45 699 osob (0,90 % obyvatelstva).⁵²

⁴⁸ Rudé právo, 23. 12. 1968, s. 3.

⁴⁹ Archiv AFRCR, složka New York 1977, schůze předsednictva, 3. 6. 1977.

⁵⁰ Vzorek tvořili emigranti, kteří Československo opustili v osmdesátých letech, nicméně na základě mých rozhovorů a názorů odborníků, kteří se tímto tématem zabývají, je pravděpodobné, že kompozice v období předešlém byla velice podobná. ULČ Ota, *Profil a motivace československých emigrantů v osmdesátých letech našeho století*, Sociologický časopis, (31) 1995, s. 475–477.

⁵¹ ŽATKULIAK J., *Ostro sledované úteky (II)*, Práca, 9. 8. 1992, s. 7, cit. podle ŠPETKO J., *Slovenská politická emigrácia*, s. 209.

Z těchto údajů vyplývá, že Češi se v daném období podíleli na celkové emigraci z Československa 80,5 %, kdežto občané národnosti slovenské jen 19,5 %.

To, že Slováci emigrovali v posrpnovém období vzhledem k počtu obyvatel v polovičním rozsahu než Češi, je připisováno v první řadě tomu, že normalizační politika se Slovenska nedotkla tak výrazně jako ČSR. Změny Pražského jara se totiž odehrávaly na Slovensku v mnohem menší míře než v Čechách, takže i potřeba normalizovat zde byla menší. To dokládá například fakt, že přibližně jen 10 % z obětí posrpnových stranických čistek bylo slovenského původu.⁵³ Navíc byla normalizační politika oslabena silnějším národním vědomím Slováků. Také skutečnost, že na Slovensku byl podíl venkovského obyvatelstva, které v poválečném období obecně emigrovalo jen málokdy, větší než v ČSR, měla pravděpodobně na nižší početní zastoupení Slováků vliv.

Snad nikdo z těch, komu nehrozilo přímé pronásledování či vězení, se nerozhodl opustit svou vlast jen na základě jedné pohnutky. Naopak, téměř vždy působila na toto životní rozhodnutí celá řada politických, ekonomických a osobních vlivů, které se vzájemně kombinovaly a proplétaly. Snažit se určit jediný dominantní motiv je tudíž prakticky nemožné.

Rovněž nemožné je u posrpnových emigrantů striktně rozlišovat mezi motivacemi politického a ekonomického rázu. Komunistický režim představoval výrazně nižší životní úroveň, než jaké bylo možné dosáhnout v západních zemích. Tvrdit proto, že většina emigrantů nedoufala, či si dokonce od emigrace nepřála vylepšení svého ekonomického postavení, by bylo absurdní. Zároveň však není možné tvrdit to, co pro rozhovor s *Lidovými novinami* uvedl v roce 1993 ve funkci předsedy zahraničního výboru Poslanecké sněmovny ČR J. Payne, tedy že posrpnoví emigranti „si ulehčili situaci tím, že odešli“ a motivováni „egoistickými ekonomickými pohnutkami“ se odstěhovali raději do Ameriky než do Afriky či Indie.⁵⁴

Pohnutky ekonomického charakteru působily do jisté míry na

⁵² ZUKAL R., *O emigraci z Československa*, s. 29, 31.

⁵³ ULČ Ota, *My a oni: Před a za Atlantikem*, Zürich, 1987, s. 89.

⁵⁴ Československý týdeník, 29. 7. 1993, s. 1, 4.

posrpnovou emigraci ve všech obdobích, nicméně u těch, kdo neo-
dešli ze své země hned v bezprostředně poinvazním období, ale emi-
grovali až později, jsou obecně považovány za častější. Ani v tomto
pozdějším období však úvahy o ekonomickém přilepšení nebyly do-
minantní. To dosvědčuje i výzkum O. Ulče, jenž byl proveden na
vzorku emigrantů z let osmdesátých. Z výzkumu vyplývá, že mezi
motivy dodávajícími odvalu k emigraci dosahovaly „úvahy o ekono-
mickém zlepšení“ na desetibodové stupnici průměrné hodnoty 4,05,⁵⁵
což bylo výrazně méně, než například hodnoty uváděné pro touhu po
svobodě (7,64). Když pak byli respondenti konkrétně tázáni na jejich
hlavní důvod k emigraci, nevybral ani jeden ze stovacetičlenného
vzorku důvod „výlučně ekonomický“, jen čtyři označili svou motivaci
za „převážně ekonomickou“ a dvacet dva respondentů přiznalo „čas-
tečně ekonomickou“ motivaci. Naopak za nejfrekventovanější byl
označen motiv „převážně politický“ (58 respondentů) a u 28 dotáza-
ných šlo dokonce o motiv „výlučně politický“. Je pravděpodobné, že
mnohé přivádělo do rozpaků připustit své materialistické pohnutky,
neboť tím by si, jak dobře věděli, vysloužili morální odsouzení. I přes
tuto odchylku však výsledky ukazují, že motivace politického charak-
teru přesahovaly nad vidinou ekonomického přilepšení, a to dokonce
i v letech osmdesátých.⁵⁶

Tomu, že z převážné většiny neopouštěli posrpnoví emigranti
Československo proto, že by chtěli získat kariéru či rychle zbohat-
nout, nasvědčuje i skutečnost, že velký počet z nich patřil v ČSSR
mezi občany s průměrnou nebo nadprůměrnou životní úrovní.⁵⁷
Mnozí emigrací o kariéru a své postavení naopak přišli, neboť v zahra-
ničí je čekal nový začátek, spojený se studiem nového jazyka, nových
technologií, nových dovedností. Také respondenti z mého vzorku toto
potvrzovali. „Když jsem se rozhodoval, jestli mám emigrovat nebo ne,

⁵⁵ Respondenti byli požádáni, aby ohodnotili řadu motivů, každý zvlášť, stupněm inten-
zity od nuly až k deseti.

⁵⁶ Osm respondentů otázku nezodpovědělo. ULČ O., *Profil a motivace*, s. 479, 480.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 479; ZUKAL R., *O emigraci z Československa*, s. 29; ULČ Otto, *Those Who Left: A Current Profile*. In: PEHE Jiří (ed.), *The Prague Spring: A Mixed Legacy*, New York, 1988, s. 152.

věděl jsem, že když zůstanu doma, můžu mít docela slušnou kariéru, když odejdu, budu muset začít od nuly a bez jazyka. Přesto jsem odešel," vysvětloval během našeho rozhovoru technik, který přišel do USA ve věku 30 let v roce 1973. Také další z mých respondentů (29, 1979) vyjádřil stejný názor: „Podívejte, já jsem herec. V Čechách dostal herec vždycky angažmá a vždycky se to nějak zaplatilo. Ale na Západě herec živoří a musí se o sebe starat sám. Kdybych chtěl být národním umělcem a mít vilu, neodcházel bych.“

Podívejme se tedy nyní na jiné než ekonomické motivace. Politické důvody, tedy obavy z pronásledování a postihů za vlastní názory a přesvědčení či nemožnost své názory a přesvědčení vyjadřovat, hrály důležitou roli nejen u skupiny aktivních účastníků obrodného procesu Pražského jara a v případě disidentů, ale prakticky u všech demokraticky smýšlejících lidí. Rovněž by se jako politická měla chápat emigrace těch, kdo zvolili odchod, neboť měli ‚dědičný hřích‘, kvůli kterému bylo pro ně prakticky nemožné v Československu studovat či pracovat v zaměstnáních odpovídajících jejich kvalifikaci. Za někdejší ‚přestupky‘ své či svých příbuzných byli trestáni uvalením ‚kádrového stropu‘, jenž jim bránil v jakémkoliv růstu, a tak hledali možnosti seberealizace v zahraničí.⁵⁸

Jako silný katalyzátor působilo v období bezprostředně následujícím srpnovou invazi zklamání z porážky obrodného procesu. Naděje, které byly v lidech probuzeny na jaře roku 1968, rázem zmizely. Ne všichni však byli ochotni vzdát se výtobytků v tomto krátkém období naděje získaných. Klíčovou roli přitom hrála touha po svobodě. Svobodě politické, svobodě slova, myšlení, svobodě rozhodování o svém vlastním osudu. Padesátiletý zdravotní technik, který z tohoto důvodu Československo okamžitě po invazi opustil, tyto pocity vyjádřil v časopise *Time* následovně: „Žijete dvacet let ve strachu o svůj život a najednou se to zlepší. Pak už se nikdy nemůžete vrátit k životu, jaký jste žili předtím.“⁵⁹

⁵⁸ ZUKAL R., *O emigraci z Československa*, s. 31.

⁵⁹ *Time*, 4. 10. 1968, s. 30.

Dalším důvodem k emigraci byly obavy z „politické a morální schizofrenie“, které byli vystaveni všichni, od nejmenších dětí ve školách až po důchodce. Ideologie byla všudypřítomná a všemocná. Zasažovala do všech sfér života, nárokovala si právo kontrolovat soukromí jednotlivců, rodinný život i výchovu dětí. Předepisovala, jaké názory jsou správné a jaké nikoliv, určovala, kdo je přítel a kdo nepřítel. Úcta k jednotlivci a k osobnímu názoru prakticky neexistovala. Ti, kteří s touto ideologií a s jejím prosazováním nesouhlasili, pak často raději volili život v emigraci.

S tím úzce souvisí obava o výchovu dětí, touha poskytnout jim lepší, to je svobodný a důstojný život, která se na základě mých dotazníků ukázala být jedním z dominantních motivů. Respondenti často uváděli, že „museli odejít pro děti“ (chemik, 34, 1971), neboť „zůstat by vůči nim bylo nezodpovědné“ (zdravotní sestra, 27, 1973). Lékař (35, 1976) uvedl: „Poslední kapkou bylo, když k nám přišel Mikuláš a můj sedmiletý syn mu nechtěl říct jinou než komunistickou básničku, kterou se právě naučil ve škole. Uvědomil jsem si, že nemůžu dopustit, aby bylo moje dítě dál infikováno pitomou komunistickou ideologií.“ Zajímavé bylo, že tento důvod uvedli také tři respondenti, kteří byli v době své emigrace svobodní a bezdětní.⁶⁰

Snad všichni, kdo si dobrovolně vybrali život v cizině, tak do jisté míry učinili pod vlivem frustrace – frustrace všeobecnou atmosférou v československé společnosti. Mnohé přímo urážela tupost propagandy, ale také nedostatek informací a jejich zkreslování a zatajování. Nesplněné sliby komunistického režimu, nemožnost seberealizace, celková bezperspektivnost, degradace osobnosti či prohlubující se zaostalost za kapitalistickými zeměmi se všechny staly zdroji pocitu značné marnosti až ztráty smyslu života. Lidé byli unaveni. Po nástupu normalizace jim navíc chyběla jakákoliv naděje na zlepšení situace v politické sféře, a tím také v jejich osobním životě. R. Zukal toto shrnul: „...značná část mladé inteligence odchází ... proto, že celkové

⁶⁰ U O. Ulče bylo „pomyšlení, že by ... děti musely dospívat a žít v takovém systému“ na stupnici 1–10 uvedeno pod hodnotou zcela nejvyšší, 8,34. ULČ O., *Profil a motivace*, s. 479.

ovzduší [v Československu] musí nutně jít myslícímu člověku na nervy“.⁶¹

Také touha po dobrodružství a po cestování, kterých se jim v jejich uzavřené zemi nedostávalo, byla pro posrpnové dostatečným důvodem k emigraci. „Spousta lidí šla prostě do světa, ve kterém se mohlo to, co se doma nesmělo,“ řekla spisovatelka (35, 1968). Na stupnici O. Ulče dosahovala touha cestovat vysokého aritmetického středu 7,96.⁶²

Rozhodnutí emigrovat je nadmíru individuální a osobní záležitostí a tvrdit proto, že výše uvedené motivy k odchodu byly jedinými, by bylo nesprávné. V naprosté většině případů působily v kombinaci, navzájem se doplňovaly a u potenciálního emigranta utužovaly přesvědčení o tom, že emigrace je ta správná volba.

Imigrace

„Imigrace je hnůj země... a už ji nejmíň dvě století proměňuje v kvetoucí sad.“

(ZDENA SALIVAROVÁ, *Hnůj země*)

Právo na odchod z vlastní země stanoví jako první již *Všeobecná deklarace lidských práv*, kde se ve čl. 14 praví, že „každý má právo hledat a užívat v jiných zemích azyl před pronásledováním“. Právo na příchod do země jiné však už mezinárodní systém nezaručuje.⁶³ Zde je uprchlík plně odkázán na dobrou vůli té které země a „záleží ... na vrchnosti, – zda posoudí přísně či velkodušně.“⁶⁴

⁶¹ ZUKAL R., *O emigraci z Československa*, s. 31.

⁶² ULČ O., *Profil a motivace*, s. 479.

⁶³ Nicméně existují základní mezinárodní zásady pro nakládání s žadateli o azyl, z nichž nejdůležitější jsou obsaženy v Úmluvě OSN o právním postavení uprchlíků z r. 1951 a jejím doplňujícím Protokolu z r. 1967. Tyto nástroje kromě jiného zaručují žadateli o azyl minimální starostlivost a především ho chrání před násilným vyhoštěním zpět do země, ve které by byl ohrožen jeho život nebo svoboda.

⁶⁴ ULČ O., *My a oni*, s. 39.

Jak již vyplývá z předcházející části, v posrpnovém období byla ‚velkodušnost‘ a velkorysost značná, a to ať už v zemích prvního azylu, či ve ‚třetích zemích‘, tedy ve státech, kam českoslovenští uprchlíci odcházeli ze zemí prvního azylu a kde se natrvalo usazovali. Nejčastějšími zeměmi prvního azylu se pro většinu posrpnových uprchlíků staly Rakousko, dále Švýcarsko, Německo a především později, pro ty, kdo emigrovali přes Jugoslávii, také Itálie.

Procedura, kterou musel každý žadatel o azyl projít, byla před srpnem 1968 poměrně komplikovaná a hlavně zdoluhavá. Vyřízení potřebných dokumentů trvalo až několik měsíců a žadatel musel často absolvovat několik slyšení před azylovou komisí. Podle slov jednoho z předsrpnových uprchlíků v německém Zirndorfu bylo jednání před azylovou komisí „jakási fraška; způsob, jakým [bylo] vedeno, [byl] ponižující a politováníhodný. Zívající soudcové vás netrpělivě [vyslechli], [položili] pár otázek a během 15 minut jste [byl] vyřízen; [šlo] to jak na drátku, skutečně dobře organizováno. Člověk, který [neznal] situaci, mohl nabýt dojmu, že asyl je jen taková maličkost pro formu, a že je tedy jedno, jestli ho někdo má, nebo nemá... Je to nechutná záležitost.“⁶⁵ Invaze se však stala impulsem ke změně tohoto přístupu. Posrpnoví uprchlíci byli úřady azylových zemí vnímáni jako ‚političtější‘ než jejich předchůdci z let padesátých a šedesátých a azylové procedury byly výrazně urychleny.

První stanicí většiny žadatelů o azyl se staly uprchlické tábory, z nichž mezi nejfrekventovanější patřily rakouský Traiskirchen, německý Zirndorf a později italský Terst. Jak však vyplynulo ze všech mých rozhovorů, oblibě se mezi uprchlíky netěšily. Většina táborů byla umístěna v budovách bývalých kasáren, pokoje byly často přeplněné, mezi jednotlivými skupinami žadatelů o azyl docházelo ke sporům a násilnostem. V letech sedmdesátých a osmdesátých se s rostoucím počtem uprchlíků z různých zemí a se zhoršující se ekonomickou situací zhoršovaly také podmínky v táborech. Není proto divu, že velký počet posrpnových táborů brzy opouštěl. Vzhledem k tomu, že jim byla v převážné většině vládami azylových států udělena krátko-

⁶⁵ Naše Hlasy, 18. 5. 1968, s. 6.

dobá pracovní povolení, mnozí byli schopni najít si skromné podnájemy. V táborech pobývala dlouhodobě jen asi jedna pětina posrpnových uprchlíků.⁶⁶

Také ‚třetí země‘ nabídly českým a slovenským posrpnovým uprchlíkům pomocnou ruku. Přeplněné tábory, potřeba ulehčit ekonomicky i politicky zemím prvního azylu, stejně jako tlak veřejnosti sympatizující s uprchlíky vyhnanými ze své země násilnou invazí umožnily výrazné urychlení udělování víz k imigraci. Obecně převládl pocit, že pomoci posrpnovým je morální povinností. Spojené státy například zkrátily přijímací procedury z pěti až šesti měsíců až na pouhé čtyři týdny,⁶⁷ Kanada a Austrálie přijímaly československé uprchlíky prakticky okamžitě.⁶⁸

Kromě urychlení byrokratických procedur vyšly některé země československým poinvazním uprchlíkům vstříc také zavedením zvláštních programů. Nejvýznamnějšími byly programy kanadský, australský, švýcarský a v menším rozsahu také program jihoafrický. Je nutné poznamenat, že rovněž mnohé jiné země jako například Nový Zéland, Švédsko, Chile, Argentina či Brazílie umožnily československým uprchlíkům vstup na základě zvláštních opatření. Rozsah těchto programů byl však mnohem menší.⁶⁹

⁶⁶ Archiv AFČR, složka Mnichov 1969, zpráva mnichovské kanceláře, listopad 1969.

⁶⁷ Archiv AFČR, složka New York 1969, zpráva předsednictva, 16. 9. 1969, s. 2.

⁶⁸ S postupujícím časem byla doba potřebná k získání imigračních víz opět značně prodloužena. V sedmdesátých letech trvalo například přesídlení ze země prvního azylu do Spojených států 6–8 měsíců, tedy dobu dokonce delší než v období předsrpnovém. Archiv AFČR, složka New York 1972, schůze předsednictva, 4. 4. 1972.

⁶⁹ Krátkodobý program kanadské vlády, který skončil 10. 1. 1969, byl určen k přijetí přibližně 10 000 osob. Kanadská vláda do něho investovala 4,7 milionů dolarů v podobě půjček a dotací. Na základě australského zvláštního programu bylo přijato celkem 2500 československých uprchlíků, z čehož 2300 imigrovalo do konce r. 1968. Švýcarské úřady umožnily do prosince 1968 imigrovat přibližně 8000 osob. Pro srovnání, Jižní Afrika, Nový Zéland, státy Skandinávie, Chile, Brazílie a Argentina přijaly na základě svých programů dohromady 1200 osob. Všechny tyto země nabízely čs. uprchlíkům možnost přistěhování okamžitého. Je pochopitelné, že zmíněné země sledovaly těmito opatřeními také své vlastní cíle: dosáhnout přistěhovalectví mladé vysoce kvalifikované (popř. bělošské) pracovní síly. Archiv AFČR, složka New York 1968, schůze předsednictva, 11. 11. 1968; složka New York 1969, zpráva z 1. 3. 1969, s. 2,3; schůze předsednictva. 16. 9. 1969; *Annual Report: Department of Manpower and Immigration. 1968 – 1969*, Ottawa, 1969. s. 11.

Odchodem ze zemí prvního azylu do „třetích zemí“, který se mohl uskutečnit až poté, co dotyčný uprchlík obdržel všechny dokumenty k tomu nutné, což v případě USA znamenalo potvrzení o sponzorství, potvrzení o lékařské prohlídce, vízum a v neposlední řadě také letenku, se začala v životě emigranta psát nová kapitola. Ta byla neoddělitelně svázána se zemí, kterou si ke svému trvalému usídlení vybral, v našem případě se Spojenými státy americkými.

Jak již bylo výše zmíněno, Spojené státy nebyly v posrpnovém období jednoznačně nejčastější cílovou stanicí české emigrace, jak tomu bylo po desítky let ve století devatenáctém, na začátku století dvacátého a rovněž v případě předcházející vlny z roku 1948. Spíše než na straně samotných emigrantů je však nutné hledat příčiny tohoto poklesu na straně „nabídky“, na straně přijímacích zemí. Právě tam totiž došlo k výrazným posunům. Zatímco atraktivnost jiných přijímacích zemí od druhé světové války stále stoupala (což je nejzřetelnější na příkladu Německa), přitažlivost Spojených států utrpěla vážné šrámy. Narozdíl od dob po druhé světové válce, kdy emigrovali osmačtyřicátníci, Spojené státy ztratily svou jednoznačnou převahu v oblasti ekonomické a ve výši životní úrovně. Zkrátka, USA už nebyly jedinou bohatou a demokratickou zemí, ve které by každý měl možnosti uplatnění a zároveň záruku dodržování lidských práv a politické a náboženské svobody. To, že se podmínky v západních zemích od války značně vyrovnaly, pak znamenalo, že Švýcarsko, Německo, Švédsko či Kanada mohly posrpnovým emigrantům nabídnout stejné nebo dokonce lepší možnosti než Spojené státy. Když pak na misky vah přibyly ještě zvláštní programy, které některé země posrpnovým nabízely, bylo pro mnohé rozhodnuto. Tisíce se chytily natažené ruky a využily možnosti založit nový domov okamžitě, jednoduše a v zemi, která o ně jevila zájem. Tak například Kanada přijala mezi 20. srpnem 1968 a 31. březnem 1969 10 975 imigrantů z Československa,⁷⁰ což je přibližně stejný počet, jaký do Spojených států imigroval za období čtyř let po invazi.⁷¹

⁷⁰ *Annual Report: Department of Manpower and Immigration*, s. 11.

⁷¹ V období od 1. 7. 1968 do 30. 6. 1972 imigrovalo do USA celkem 11 409 Čechů a Slováků. *Annual Report: Immigration and Naturalization Service*, U.S. Department of Justice, Washington D.C., 1968–1972, tab. 8.

Poté, co vypršely lhůty zvláštních programů, snížily se také rozdíly mezi počty přicházejících do těchto zemí a do USA.⁷²

Kromě zvláštních programů svou roli sehrála také vzdálenost mezi domovem a Spojenými státy. V nejisté situaci, kdy stále ještě existovala jistá naděje na návrat, bylo jen logické dát přednost Evropě před vzdálenou zemí za oceánem. Také rychlejší a snadnější spojení s domovinou, a tudíž i lepší možnost sledovat dění v Československu, které Evropa nabízela, bylo určitě pro mnohé, především pro politiky aktivní emigranty, faktorem, který působil ve prospěch imigrace do některé z evropských zemí.

Nejen vzdálenost fyzická, ale také „vzdálenost kulturní“ však mohla mít na rozhodování značný vliv. Evropské kulturní tradice byly srdcím posrpnových emigrantů jistě bližší než kulturní základna Spojených států. K této otázce se vyjádřil jeden z mých respondentů (35, 1976): „V táboře v Rakousku jsme měli známé. Chtěli jsme, aby šli s námi, a tak jsem jim říkal: ve Švýcarech budete muset skládat kapesníky do pravých úhlů a čekat dlouhé roky, než vám dají občanství, pojdte radši s námi do Ameriky. Na to mi vždycky přednesli řeč o ‚civilizované‘ Evropě a ‚barbarské‘ Americe. A tak jsme sem museli sami.“

Avšak vzdálenost, a to ať už fyzická či kulturní, nebyla jediným důvodem menšího zájmu o imigraci do USA, neboť Kanada, vzdálená a ‚barbarská‘, stejně jako Austrálie, byly mezi posrpnovými naopak velice populární. V této souvislosti přichází jako inhibitor v úvahu aktuální politická situace ve Spojených státech. Ta na konci šedesátých let nebyla právě lákavá. Pověst USA trpěla jak na zahraniční tak také na domácí scéně: v zahraničí byla Amerika odsuzována jako imperia- listická a nemorální, doma pak jako rasistická, sexistická a odosobněná. V zahraničí se vedl boj proti severovietnamským vojskům a partyzánům, doma proti masám vlastních občanů, kteří útočili na řadu zavedených zvyklostí a institucí, od univerzit přes vládní úřady až po samotný kapitalismus. Američtí občané protestovali proti rasismu,

⁷² PAPANĚK Betka, *Vienna Journal*, World Refugee Report: 1969 Annual Survey Issue, U. S. Committee for Refugees, New York, 1969, s. 14.

proti upírání základních občanských práv, proti nespravedlnosti a nerovnosti a v neposlední řadě také proti válce ve Vietnamu, která se protahovala a nepřinášela výsledky, pouze mnohé oběti, a to jak v podobě lidských životů, tak v podobě obrovských finančních nákladů. Protestní akce s sebou přinášely kromě pokrokových myšlenek také násilí, zatýkání a mnohdy i oběti na životech. Ke zlepšení pověsti země jistě nepřispěl ani značný nárůst počtu atentátů na osobnosti veřejného života. Jen v roce 1968, ve kterém se Američané dověděli o invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa, zemřel rukou atentátníka černošský vůdce Martin Luther King a senátor Robert Kennedy. V zemi panoval zmatek a nejednotnost. Mezi občany se vytvořila propast, která se stávala stále hlubší a nebezpečnější. K problémům šedesátých let se v letech sedmdesátých navíc přidaly stále silněji se projevující ekonomické potíže a s nimi spojený růst cen a nezaměstnanosti. Vrcholem zklamání však byla aféra Watergate (1972-1974), kdy americký prezident podvedl své voliče a byl za to téměř odvolán.

Není divu, že pod vlivem zpráv o těchto bouřlivých událostech se u některých potenciálních imigrantů objevily pochyby o tom, čím Amerika vlastně je. Najednou se totiž zdálo, že to není ta demokratická, bohatá a morální spasitelka, jak ji znali z předešlých let, ale naopak, že je nespravedlivá, chudá a nemorální. Nelákavá vnitropolitická situace Spojených států dohromady s obavou z možné mobilizace v souvislosti s Vietnamskou válkou⁷³ jistě nebyly tím, co by imigranty do USA přitahovalo. K tomu se při našem rozhovoru vyjádřil také jeden z posrpnových imigrantů, který od roku 1969 žije v Kanadě. Na otázku, proč dal přednost Kanadě před Spojenými státy, odpověděl: „Kanada byla prostě mnohem atraktivnějším místem. Kanadská města jenom kvetla, kdežto americká ve stejné době hořela, v Chicagu mlátili demonstranty,⁷⁴ prostě skoro jako v Praze. Pocit, který člověk zís-

⁷³ Obava z možného nasazení ve válce ve Vietnamu je uváděna jako primární důvod nižšího procentuálního zastoupení mužů v české předsrpnové imigraci do USA. SMITH Philip D., *The Decline of Czechoslovak America: An Examination of Czechoslovak Immigration and Adjustment to the United States since 1960*, University of Tulsa, Oklahoma, 1992.

⁷⁴ Odkaz na nepřiměřeně násilný zásah policie proti provokacím demonstrantů během předvolebního sjezdu demokratické strany v Chicagu v srpnu roku 1968.

kal ze zpráv z obou zemí, byl velice odlišný. Navíc kanadský konzulát sliboval po příjezdu placené jazykové kurzy, které jsem já i moje manželka nutně potřebovali.“

Tím se dostáváme k dalšímu vlivnému aspektu. Úroveň starostlivosti o imigranty po příjezdu byla v USA značně nižší, než v případech jiných zemí, a to nejen v otázce jazykové výuky, ale také z hlediska nabízených sociálních a zdravotních služeb. Tradičně individualisticky založené Spojené státy, ve kterých je zodpovědnost do velké míry ponechávána na každém jednotlivci, tedy i na imigrantovi, stály v kontrastu k zemím, kde značnou část této zodpovědnosti přebírá stát. Je tedy velice pravděpodobné, že sociálně založená Kanada, Švédsko či Německo působily na posrpnové emigranty z Československa, kteří byli zvyklí na státem zajišťovanou sociální starostlivost, mnohem přitažlivějším dojmem.

Při posuzování posledních dvou faktorů by však bylo nutné zvážit, do jaké míry byli posrpnoví imigranti informováni o dění v jednotlivých zemích a do jaké míry informacím, které dostávali, věřili. Podle mých respondentů se znalosti, které si každý z nich odnesl z rodné země, rozšířily zejména pobytem v zemích prvního azylu, kde jako zdroj kromě tisku a televize sloužily také konzuláty jednotlivých zemí a samotné uprchlické tábory a jejich klienti. Jak řekla zdravotní sestra (27, 1973), „nejvíce informací člověk získal v táborech, kde se každý snažil zjistit od přátel, od konzulátů a vzájemně jeden od druhého, co nejvíce o těch zemích, do kterých jsme mohli odejít. A tak jsme brzy všichni věděli, že když půjdeme do Ameriky, tak nám nikdo nic zadarmo nedá. Hodně lidí se toho polekalo a zůstali radši v Evropě, nebo šli do Kanady a Austrálie.“

To, co bylo právě řečeno o nižším zájmu posrpnových o imigraci do Spojených států, však neznamená, že by jich do USA odešlo početně znatelně méně než do jiných zemí. Takové tvrzení by bylo nesprávné. Celkové počty příchozích do USA a do ostatních států byly naopak poměrně vyrovnané, a to především po ukončení zvláštních programů. Například do Švýcarska, které je společně s Kanadou považováno za zemi s největší koncentrací posrpnových,⁷⁵ přišlo za

⁷⁵ Např. ŠPETKO J., *Slovenská politická emigrácia*, s. 208.

prvních pět let po invazi přibližně třináct tisíc Čechů a Slováků.⁷⁶ Spojené státy jich za stejné časové období podle *INS* přijaly 12 961. Nerovnoměrnost nastane až při srovnání rozlohy a počtu obyvatel jednotlivých zemí a především pak při zvážení předchozích imigračních trendů, podle kterých byly Spojené státy jednoznačně nejčastější cílovou stanicí českých a slovenských emigrantů. Z tohoto pohledu pak musí být posrpnová imigrace do Švýcarska, Kanady, Švédska či Německa skutečně hodnocena jako mnohem významnější než imigrace do Spojených států. Posrpnoví navíc byli v těchto zemích „viditelnější“ také proto, že zde působili mnohem aktivněji než v USA, k čemuž mohou být spatřovány dva základní důvody. Za prvé to, že jednu z evropských zemí jako svůj nový domov mnohem častěji volili z komunikačních důvodů ti posrpnoví, kteří byli politicky aktivní již ve své domovině a ve své práci pokračovali i v emigraci. Za druhé skutečnost, že evropské země nebyly v minulosti obvyklými zeměmi imigrace, a tudíž v nich narozdíl od USA chyběly početné a silné organizační základny starších českých a slovenských imigrantů (především z generace pounorových), což vedlo k tomu, že posrpnoví zde mohli rozvinout svou činnost bez vyčerpávajícího soupeření o pozice se svými předchůdci. Jejich aktivity se tak mohly rozvinout snadněji, rychleji a viditelněji.

Ti, kdo se i přes všechny nepříznivé vlivy odhodlali hledat nový domov v USA, měli pro své rozhodnutí také pádné důvody. Nejčastěji jím byla výjimečnost Spojených států a role symbolu, kterou USA v očích posrpnových plnily. Symbolu svobodného a demokratického západního světa. „Když jsem se rozhodl emigrovat, věděl jsem, že jediná možnost je jít do Ameriky. Buď to udělám pořádně, anebo vůbec. Když chci pryč ze socialismu, tak to dá rozum, že přece musím do kapitalismu. Když chci pryč z totality, tak přece musím do demokracie. No prostě, když chci pryč z Východu, tak přece musím na Západ. Cokoliv mezi tím je kompromis,“ vyjádřil tento názor programátor (31, 1977). Tento nebo podobný důvod uvedlo 12 z 26 respondentů, kteří otázku týkající se jejich rozhodnutí pro imigraci do USA zodpověděli. Jednou

⁷⁶ Telefonický rozhovor s Milošem Traplem, Centrum pro československá exilová studia, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc, 12. 2. 1998.

z nich byla také profesorka slovanských studií, která řekla: „Tenkrát jsme naprosto nekriticky věřili, že Spojené státy jsou tou jedinou opravdu svobodnou zemí na světě. A tak jsme se všichni, jen co jsme se trochu zabydleli, utíkali podívat na sochu Svobody.“ O pravdivosti jejího tvrzení svědčí to, že ze 14 respondentů, kterých jsem se zeptala, zda někdy navštívili sochu Svobody, odpovědělo 11 kladně, z toho 6 ji navštívilo během prvního roku po imigraci. Jeden z respondentů se na ni jel podívat dokonce hned první týden svého pobytu v USA.

Přesvědčení o tom, že Spojené státy jsou zemí svobody a demokracie, nepodlomily ani zprávy o bouřlivých událostech, které jimi v té době otřásaly. Ba naopak. Některé imigranty informace o hnutí za občanská práva, o protestech proti vietnamské válce a v neposlední řadě také informace o rozvoji ‚opoziční kultury‘,⁷⁷ jen utvrdily v tom, že Spojené státy jsou skutečně zemí svobodnou, ve které může každý veřejně vyjádřit svůj názor.

Především pro mladé lidi byly Spojené státy navíc symbolem „dobrodružství a rokenrolu.“⁷⁸ USA byly „centrem všeho dění,⁷⁹ „kolébkou hippies,⁸⁰ zemí vzdálenou a exotickou. Pro lidi, kteří toužili po cestování a dobrodružství, tak byly nesmírně přitažlivé. Osm z 26 dotázaných zmínilo, že tento důvod při jejich rozhodování jistou roli sehrál. Zajímavé je, jak často se jako katalyzátor rozhodnutí k cestě za oceán objevovala v odpovědích mých respondentů hudba. Již zmíněný programátor (31, 1977) například řekl: „Doma jsme na černém trhu sháněli desky Boba Dylana, hráli a komolili jsme jeho písničky a se slovníkem v ruce jsme je překládali a snili o tom, že se někdy podíváme do Ameriky a na Woodstock.“ S jistou dávkou nadsázky ho doplnila také knihovnice (29, 1979): „Kdo kdy slyšel o německém rockerovi? Všichni jsou Američani! To jste měli vidět moje zklamání, když jsem zjistila, že Rolling Stones jsou z Evropy.“ Naprosto zřejmá byla tato motivace také u muzikanta (24, 1969), který do dnešního dne žije v newyorském Woodstocku.

⁷⁷ Známejší jako hnutí ‚hippies‘.

⁷⁸ Muzikant (24, 1969).

⁷⁹ Aranžérka (23, 1969).

⁸⁰ Technik (30, 1973).

Faktorem, který ovlivnil výběr USA jako ‚třetí země‘ v první řadě u intelektuálů, bylo zaměstnání. Dvěma respondentům z mého vzorku byla pracovní nabídka zajištěna jejich známými, dva si příslib pracovního místa vykořisťovali ze země prvního azylu a jednomu byla nabídnuta práce Čechoameričanem z pounorové vlny prostřednictvím *AFCR*. Čtyři z těchto lidí byli vysokoškolsky vzdělaní.

Několik respondentů dalo Spojeným státům přednost před jinými zeměmi proto, že v USA žili jejich příbuzní (3 respondenti) či známí (2 respondenti). Jeden z dotazovaných následoval do USA svou přítelkyni, která z Československa emigrovala o dva roky dříve.

Velice významnou roli sehrál pro ty respondenty, kteří ho ovládali, jazyk. Jako rozhodující pro výběr cílové země byl uveden čtyřmi respondenty a jako doplňující dalšími třemi respondenty. Je však nutné říci, že na jejich rozhodnutí působil zároveň jeden z již zmíněných katalyzátorů, který nakonec rozhodl o tom, že respondenti neimigrovali do Kanady, Austrálie, Velké Británie či Jihoafrické republiky.

Faktorem, na který měli emigranti jen minimální vliv, ale který pravděpodobně ovlivnil rozhodnutí častěji, než byli respondenti ochotni přiznat, bylo rozhodnutí *INS* o tom, zda a jak rychle dotyčnému udělí vízum k imigraci. Jak řekla noční vrátná (28, 1979), která do USA imigrovala se svým manželem, „americký konzulát byl první, který nám přidělil víza, a tak jsme se sbalili a jeli.“

Abychom dobře pochopili situaci, do které posrpnoví odjížděli, musíme se podívat také na právní rámec, do kterého byla jejich imigrace zasazena. V šedesátých letech vrcholilo v USA hnutí za revizi existujících imigračních zákonů. Ty byly v platnosti už od dvacátých let 20. století a svou diskriminační povahou založenou na systému národnostních kvót byly v nové politické i ekonomické situaci naprosto nepřijatelné.⁸¹ Názory veřejnosti se v šedesátých letech značně libe-

⁸¹ Typickými znaky imigrační politiky od 20. let byl především restriktionismus a prohlášení o podřadnosti slovanské a románské rasy, které našly svou právní podobu v zákonech o imigračních kvótách z let 1921 a 1924. Jejich výsledkem byla naprostá změna skladby přistěhovalců. Od roku 1924 bylo 84,1 % všech evropských imigrantů ze zemí severní a západní Evropy. *History of Immigration and Nationality Legislation*, U.S. Department of Justice, Immigration and Naturalization Service, Washington, D.C., 1987, s. 15.

ralizovaly, což v kombinaci s velkým počtem výjimek, které umožnily většině přistěhovalců imigrovat mimo existující kvóty,⁸² připravilo půdu pro výraznou právní úpravu. Tou se stala v roce 1965 Hart-Cellerova novela⁸³ imigračního zákona z roku 1952, která skoncovala se základním prvkem restriktivní politiky předešlých let: s kvótami podle národnostního původu.⁸⁴ Namísto zrušených kvót byl zaveden systém založený na preferenčních kategoriích,⁸⁵ podle nichž byli pro imigraci upřednostňováni žadatelé odpovídající požadavkům definovaným v sedmi skupinách. Nový systém kladl zřejmý důraz na sjednocení rodin.⁸⁶ Ze sedmi preferenčních skupin patřily čtyři, které dohromady tvořily 74 % z celkového počtu preferenčních míst, rodinným příslušníkům amerických občanů a osob s povolením k trvalému pobytu. Další tři preference se týkaly profesionálních, uměleckých a vědeckých oborů,⁸⁷ určitých kvalifikovaných a nekvalifikovaných dělnických profesí, a konečně také „osob, které jsou vykořeněny ze svých domovů vinou přírodní katastrofy, a některých uprchlíků.“ Zave-

⁸² Šlo především o výjimky udělené uprchlíkům z různých zemí světa, např. zvláštní programy pro uprchlíky z Maďarska (1956), z holandské Indočíny (1957) či z Kuby (1966).

⁸³ *Immigration and Nationality Act Amendments*, 3. 10. 1965 (79 Statutes-at-Large 911, P.L.89-236).

⁸⁴ Zavedení zákona vedlo k výrazné změně ve složení imigrace. Zatímco mezi lety 1920 a 1960 přicházelo 60 % přistěhovalců z Evropy a jen 3 % z Asie, v roce 1975 tvořili Evropané jen 19 % imigrace, kdežto Asiati zvýšili svůj podíl na 34 %. Nejpočetnější skupinou se s 43 % stali přistěhovalci z Jižní a Střední Ameriky. BERNARD William S., *Immigration: History of U.S. Policy*. In: Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups, Cambridge a Londýn, 1980, s. 495; REIMERS David M., *Recent Immigration Policy: An Analysis*. In: CHISWICK Barry R. (ed.), *The Gateway: U.S. Immigration Issues and Policies*, Washington, D.C., a Londýn, 1982, s. 39-40.

⁸⁵ Nový systém preferencí namísto kvót nabyl účinnosti k 1. 7. 1968.

⁸⁶ Díky této charakteristice působil zákon jako silně humanitární, čímž uspokojil požadavky americké veřejnosti. I z dalších 120 000 imigračních míst, která byla ponechána pro ‚nepreferenční přistěhovalce‘, byl jistý počet věnován nejbližším příbuzným amerických občanů, tj. manželkám a manželům, rodičům a svobodným dětem, kteří nebyli zahrnuti v žádné z preferencí. Brzy se tomuto zákonu začalo proto říkat ‚sourozenský zákon‘. REIMERS D., *Recent Immigration Policy*, s. 35.

⁸⁷ Opatření podporující proces nazývaný ‚brain-drain‘, který začal už po druhé světové válce, kdy do USA přicházeli nedostatkoví profesionálové především ze západní Evropy. Po r. 1965 pak šlo hlavně o lékaře a zdravotní sestry z oblastí třetího světa. *Ibid.*, s. 41.

dením právě poslední zmíněné preference nový zákon sice uznal existenci celosvětového uprchlického problému, nicméně 6 % neboli 10 200 preferenčních míst, která byla uprchlíkům přiřčena, se později ukázalo být absolutně nedostačujícími. Také použitá definice pojmu uprchlík, která se vztahovala pouze na ty, kdo utíkali z „komunistických nebo komunisty ovládaných zemí nebo z Blízkého Východu,“ musela být později rozšířena.⁸⁸

Když do USA začali přicházet posrpnoví uprchlíci z Československa, prožíval tento zákon teprve první roky své platnosti. Jako jedni z prvních tak byli do USA přijímáni podle oddílu 203 Hart-Cellerovy novely, tedy přesněji na základě rodinných, odborných či uprchlických preferencí. Mimo tyto preference se v prvních pěti letech po invazi kvalifikovalo méně než 10 % z celkového počtu posrpnových.⁸⁹ Těch, kdo spadali pod první, druhou, čtvrtou a pátou preferenci, tedy těch, jež měli v USA příbuzné, však byl také jen malý počet. O něco více bylo těch, komu byla imigrace povolena díky jejich odborné kvalifikaci nebo dovednostem, to je na základě třetí či šesté preference.⁹⁰ Jednoznačně nejvíce posrpnovým, a to přibližně 67 procentům z jejich celkového počtu v roce 1969, byla udělena preference sedmá, což znamená, že jim bylo – v důsledku komunistické orientace jejich země původu – Spojenými státy přiznáno postavení uprchlíků. Jen ve fiskálním roce 1969 (období od 1. 7. 1968 do 30. 6. 1969) byl americkými úřady přiznán uprchlický status 2215 Čechům a Slovákům.⁹¹

Zařazení do sedmé preferenční skupiny znamenalo pro uprchlíky přiznání takzvaného ‚podmínečného vstupu‘. Zodpovědnost za jeho udělování nesl ministr spravedlnosti (*Attorney General*). Přijímat a pro-

⁸⁸ Tato definice byla v rozporu s mezinárodní definicí pojmu uprchlík obsaženou v Úmluvě OSN o právním postavení uprchlíků z r. 1951. USA však tuto úmluvu dodnes neratifikovaly a do roku 1968 neratifikovaly ani její doplňující Protokol (1967).

⁸⁹ Ve fiskálních letech 1969 až 1972 bylo přijato do USA mimo preference 1121 Českoslováků, což představuje 9,8 % z celkového počtu. *Annual Report: Immigration and Naturalization Service. 1969–1972.*

⁹⁰ Do třetí preferenční skupiny spadali z posrpnových imigrantů především lékaři, univerzitní profesori a inženýři technických směrů. Archiv AFČR, složka Vídeň 1969, dopis newyorské kanceláře kanceláři vídeňské, 26. 3. 1969.

⁹¹ *Annual Report: Immigration and Naturalization Service. 1969.*

věřovat jednotlivé žádosti a nakonec také rozhodovat o způsobilosti jednotlivých osob k udělení uprchlického statutu bylo zase povinností Imigračního a naturalizačního úřadu (*Immigration and Naturalization Service, INS*). Žádosti mohly být podány pouze osobami nacházejícími se na území Rakouska, Belgie, Francie, Německa, Řecka, Itálie nebo Libanonu. Každý případ byl přešetřován individuálně a zvýšená pozornost byla věnována prověření všech ustanovení oddílu 212 (a) zákona o imigraci a národnostech, který se týkal „nezpůsobilosti ke vstupu“ do USA. Jedním z důvodů „nezpůsobilosti ke vstupu“ mohlo být členství v kterékoliv komunistické straně.⁹²

Přesto byl určitý počet členů či bývalých členů KSČ v posrpnové vlně do USA přijat. Poslední slovo v tom, kdo přijat bude a kdo nebude, měl, ústy amerického konzula v té zemi, ve které bylo o imigraci požádáno, úřad *INS*, který každou žádost pozorně prověřoval. Při svém rozhodování *INS* rozlišoval mezi komunisty ,z přesvědčení‘ a komunisty ,z donucení‘ a při výběru aplikoval kritéria, podle kterých byla imigrace do USA umožněna jen tomu, koho považoval za ‚nedobrovolného‘ člena strany, tedy toho, kdo vstoupil do KSČ ‚pod nepřipustným tlakem a pod hrozbou ztráty zaměstnání.‘⁹³

V otázkách praktického provedení pomoci uprchlíkům a jejich přesídlení ponechává mezinárodní právo každému státu volné ruce.⁹⁴ Jinými slovy, každá země se rozhoduje sama podle svých vlastních podmínek a potřeb o tom, jakým způsobem se o své uprchlíky postará. Přijímací procedury a rozdělení pravomocí se proto v jednotlivých zemích poměrně výrazně liší. Přesto je možné vysledovat existenci dvou základních modelů: v prvním je výrazný podíl angažovanosti přenechán státu, ve druhém je aktivita státních orgánů minimální a většina zodpovědnosti leží na nevládních, mezinárodních a mezi-

⁹² *Immigration and Nationality Act Amendments*, 3. 10. 1965 (79 Statutes-at-Large 911, P.L. 89-236): section 203(a) (7); *Immigration and Nationality Act*, 27. 6. 1952 (66 Statutes-at-Large 163): section 212(a) (28).

⁹³ Archiv AFRCR, složka Vídeň 1969, Syrový, vídeňská kancelář, v dopise Papánkovi, 22. 5. 1969; Rudé právo, 23. 12. 1969, s. 3.

⁹⁴ Jedinou podmínku, kterou v této oblasti mezinárodní právo stanoví (Čl. 2, Protokol týkajícího se právního postavení uprchlíků, 1967), je spolupráce všech zemí s Úřadem Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky.

vládních organizací, které stát morálně a především finančně podporuje. Ve Spojených státech byla a stále zůstává pomoc uprchlíkům založena téměř výhradně na zásadách druhého modelu.

Také v případě Čechů a Slováků z roku 1968 považovala americká administrativa za „úsporné, účelné a účinné poskytnout materiální pomoc uprchlíkům prostřednictvím soukromých dobrovolných agentur.“⁹⁵ Tento pro USA již tradiční způsob pomoci byl tedy znovu potvrzen jako vhodný a dostačující pro danou situaci. Žádný zvláštní program pro posrpnové Čechoslováky schválen nebyl s odůvodněním, že „počet československých uprchlíků, kteří hledají azyl ve Spojených státech, je relativně malý a existující opatření obsažená v zákonu o imigraci dohromady s pomocí, kterou poskytuje *U.S. Refugee Program*, se zdají být odpovídající pro zvládnutí problému v takovém rozsahu, v jakém v současnosti je.“ Zároveň však bylo přislíbeno, že „dojde-li k významnému vývoji ... [vláda] bude hledat možnosti, jak zajistit, aby [její] programy byly dostačující...“⁹⁶ Stejně tak, podle záznamů jedné ze soukromých dobrovolných organizací, by opatření podobná například těm, která byla zavedena v případě maďarské krize v roce 1956, neměla vzhledem k počtu přicházejících žádné opodstatnění.⁹⁷ Nejvstřícnějšími přímými kroky americké vlády tak bylo zkrácení přijímacích procedur z pěti až šesti měsíců na pouhé čtyři až šest týdnů a šestiměsíční prodloužení víz nejméně 3300 Čechoslovákům, které invaze zastihla v USA.⁹⁸

Přestože americká administrativa nechystala žádnou zvláštní úpravu svých imigračních předpisů, začalo být brzy zřejmé, že finanční

⁹⁵ KENNEDY E. H., *Czechoslovak Refugee Situation*, s. 299.

⁹⁶ Archiv AFRCR, složka Mnichov 1968, Martin (křestní jméno nečitelné) z *U S Refugee and Migration Office* (Ženeva) v dopise z 26. 9. 1968. Jak již bylo řečeno, fiskální rok 1969 (1. 7. 1968–30. 6.) byl prvním rokem, ve kterém nebyly uplatňovány národnostní kvóty. Vzhledem k tomu, že kvóta určená Československu do té doby umožňovala vstup pouze 2874 osobám ročně, je pravděpodobné, že kdyby nedošlo k jejímu zrušení, USA by byly nuceny přijmout po invazi zvláštní program pro československé uprchlíky. *Annual Report: Immigration and Naturalization Service. 1969*, tab. 8, s. 49.

⁹⁷ Archiv AFRCR, složka New York 1968, schůze předsednictva, 11. 11. 1968.

⁹⁸ Archiv AFRCR, složka New York 1969, schůze předsednictva, 16. 9. 1969; KENNEDY E. H., *Czechoslovak Refugee Situation*, s. 299.

prostředky určené pro rok 1969 na pomoc uprchlíkům, jejichž výše byla schválena již na začátku roku 1968, budou nedostačující. Už během prvních třech měsíců roku 1969 byla většina schváleného rozpočtu vyčerpána.⁹⁹

„Pochopitelně státní zákonodárci, kteří definovali kritéria pro uprchlický status, nemohli předvídat situaci, kdy by tisíce občanů jedné východoevropské země byly zastiženy v bezvýchodné situaci v západní Evropě vinou domácího politického vývoje. Avšak stalo se.“¹⁰⁰ Počty přicházejících uprchlíků výrazně vzrostly, a to nejen kvůli neočekávanému proudu posrpnových Čechoslováků, ale také proto, že srpnová invaze vedla k okamžitému, téměř dvojnásobnému, nárůstu v počtu uprchlických žádostí ze všech zemí komunistické Evropy.¹⁰¹ V únoru 1969 prezident Nixon reagoval na tuto neočekávanou situaci schválením transferu 5 706 000 dolarů z fondu zahraniční pomoci (*Foreign Assistance Fund*) na účet určený k pomoci migrantům a uprchlíkům (*Migration and Refugee Assistance Appropriation*). Tím byla v roce 1969 zvýšena celková částka připadající na činnost Úřadu pro migrační a uprchlické záležitosti (*Office for Migration and Refugee Affairs*) na 11 217 000 dolarů.¹⁰²

Nevládní, mezinárodní či mezivládní organizace, na které se vláda Spojených států spoléhala, byly často založeny na náboženských či etnických základech a na scénu vstupovaly již v zemích prvního azylu. Pro uprchlíky se od momentu prvního kontaktu s nimi staly hlavními koordinátory dalšího okamžitého vývoje jejich života. V období jednoho roku od srpnové invaze se u různých dobrovolných organizací registrovalo pro emigraci do některé ‚třetí země‘ celkem 36 240 Čechů a Slováků.¹⁰³

Americká vláda, ačkoliv se nesnažila zasahovat do pravomocí nevládních dobrovolných agentur, jejich činnost podporovala a kontrolovala hned několika způsoby. Zajišťovala nezdanitelnost jejich příjmů

⁹⁹ *Ibid.*, s. 300.

¹⁰⁰ *The Significance of August 1968*, s. 1.

¹⁰¹ KENNEDY E. H., *Czechoslovak Refugee Situation*, s. 298, 299.

¹⁰² *Ibid.*, s. 300.

¹⁰³ *Ibid.*, s. 298.

a umožňovala odpisy z daní jim samotným, stejně jako jejich dárcům. Nejvýraznější formou vládní podpory však bezesporu byly smlouvy, které s některými z nich uzavíral státní department v rámci Programu pro uprchlíky (*U. S. Refugee Program, USRP*). Na základě těchto smluv, které mohly být uzavřeny jak v souvislosti s konkrétním projektem, tak také k podpoře činnosti organizace obecně, poskytovala americká vláda nevládním organizacím velice potřebnou podporu finanční. V roce 1969 byl *USRP* přidělen rozpočet ve výši 4,6 milionů dolarů.¹⁰⁴

Cíle a činnost jednotlivých organizací se lišily v závislosti na jejich klientele a prostředcích, nicméně je možné říci, že absolutní většina z nich se zabývala v první řadě přesídlováním uprchlíků, kteří se na základě platných zákonů a po schválení *INS* kvalifikovali pro imigraci do USA. Prakticky nenahraditelné byly nevládní organizace také v oblasti registrace a dokumentace uprchlíků, při zajišťování sponzorů a pro samotné sponzorství. Stejně důležitá byla také jejich pomoc při přijímání a umísťování uprchlíků po příjezdu do Spojených států.¹⁰⁵

Činnost dobrovolných organizací však trpěla také nedostatky, které byly v největší míře způsobeny jejich omezeným rozpočtem a neochotou spolupracovat. Jednotlivé organizace mezi sebou poměrně často o uprchlíky soupeřily, neboť právě na počtu případů závisela výše vládních příspěvků jim určených.¹⁰⁶

Nevládní organizací, která svou činností ovlivnila život největšího počtu Čechů směřujících do Spojených států, byl *Americký fond pro uprchlíky z Československa (American Fund for Czechoslovak Refugees, AFCR)*. Jelikož procento posrpnových uprchlíků, kteří přišli s touto

¹⁰⁴ Migration Review, U.S. Catholic Conference, Washington, D.C., (9) 1969, s. 2; *Annual Report: Immigration and Naturalization Service, 1969*, tab. 9.

¹⁰⁵ Některé organizace, jako například *American Council for Emigres in the Professions* nebo *American Council for Nationalities Services*, se soustředily výlučně na tuto formu pomoci. BERNARD William S., *Initial Integration: Programs and Concepts in the Resettlement of Immigrants and Refugees by American Voluntary Agencies*, American Immigration and Citizenship Conference, New York, 1969, s. 2–5, 21–25, 29.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 29; Archiv AFCR, složka Mnichov 1968, Syrový, vídeňská kancelář, v dopise kanceláři v New Yorku, 17. 11. 1968.

organizací do styku, bylo výrazné, zaslouží si v následujícím výkladu větší pozornost. Podrobnější zkoumání činnosti tohoto fondu také přispěje k lepšímu pochopení činnosti všech dobrovolných organizací, které se přesídlováním uprchlíků zabývaly.

AFCR byl založen už v roce 1948 na podnět dr. Jana Papánka, který v době komunistického převratu v únoru 1948 sloužil jako velvyslanec Československa u OSN. Se skupinkou přátel založil nevládní neziskovou organizaci, jež si kladla za cíl pomoc československým uprchlíkům před komunismem, kterých v době založení fondu proudil přes československé hranice nebyvale vysoký počet. Cílem *AFCR* bylo „poskytovat nejen základní potřeby pro přežití, ale také hledat příležitosti, které by [uprchlíkům] umožnily stát se soběstačnými a nezávislymi v těch zemích svobodného světa, které je přijaly.“¹⁰⁷ V posrpnovém období bylo hlavní prioritou fondu co nejrychlejší přesídlování českých a slovenských uprchlíků ze zemí prvního azylu do „třetích zemí“, především do USA.¹⁰⁸

Finanční zabezpečení činnosti *AFCR* pocházelo především ze dvou zdrojů: z darů od soukromých osob či organizací a od americké vlády. Ve fiskálním roce 1969¹⁰⁹ získalo *AFCR* pouze na darech od soukromých osob přes 43 600 dolarů, což byla položka, která překročila očekávanou výši příspěvků více než čtyřnásobně. Největší část těchto příspěvků pocházela z kapes Američanů českého a slovenského původu žijících v USA již několik let či dokonce několik generací. Finanční podpora *AFCR* ze strany vlády spočívala ve spolupráci fondu s již zmíněným *U.S. Refugee Program*. Pravidelná spolupráce se mezi těmito dvěma institucemi rozvíjela již od padesátých let. Finanční obnos,

¹⁰⁷ Archiv *AFCR*, složka New York 1980, *American Fund for Czechoslovak Refugees, Inc., 1948–1980* (brožurka fondu).

¹⁰⁸ Přestože byl *AFCR* organizací zaregistrovanou ve Spojených státech, jeho činnost se neomezovala jen na USA, ale v menší míře poskytoval své služby také těm, kdo směřovali do jiných zemí, především do Kanady. V půlroce od října 1968 do dubna 1969 dokonce přesáhl počet uprchlíků přesídlených do Kanady a ostatních zemí (8000 osob) počet osob přesídlených do Spojených států (1200 osob). Archiv *AFCR*, složka New York 1969, zpráva předsednictva, 1. 3. 1969, s. 2; schůze předsednictva, 16. 9. 1969; složka New York 1968, schůze předsednictva, 11. 11. 1968.

¹⁰⁹ Období od 1. července 1968 do 30. června 1969.

který na rok 1969 *AFCR* prostřednictvím smlouvy s *USRP* získal k financování činnosti svých evropských kanceláří, činil 230 000 dolarů.¹¹⁰

Absolutní většina všech zaměstnanců i dobrovolníků fondu pocházela z řad zahraničních Čechů a Slováků, a to především těch, kteří z Československa odešli po komunistickém převratu v roce 1948. Členy rady a sponzory se však příležitostně stávaly také významné osobnosti amerického veřejného života, které s Československem sympatizovaly. Mezi těmito osobnostmi byli například Eleanor Rooseveltová, senátor Herbert H. Lehman, ohijský guvernér Frank J. Lausche či Marcia Davenportová.¹¹¹

Činnost *AFCR*, stejně jako činnost mnohých jiných uprchlických organizací, začínala již v Evropě, kde také sídlilo několik kanceláří fondu. Jako hlavní základna sloužil *AFCR* od roku 1949 Mnichov ve Spolkové republice Německo. V období následujícím srpnovou invazí však nejdůležitější úlohu sehrála vídeňská pobočka, kterou na konci roku 1968 využívalo až 130 uprchlíků denně.¹¹² Později byly, jako reakce na zvyšující se počet československých uprchlíků v těchto zemích, otevřeny kanceláře také v Itálii (Salerno a Terst) a Francii (Paříž).¹¹³ Zvláštní situace nastala ve Švýcarsku, kam posrpnových uprchlíků mířil vysoký počet.¹¹⁴ Jak již bylo řečeno, uprchlík mohl podle platných amerických zákonů požádat Spojené státy o přesídlení jen v tom případě, že se nacházel na území Rakouska, Francie, Belgie, Německa, Itálie, Řecka či Libanonu. Švýcarsko mezi vyvolené nepatřilo, a proto projevil-li uprchlík nacházející se na jeho území zájem o vystěhování do Spojených států, musel se přesunout do jedné

¹¹⁰ Archiv *AFCR*, složka New York 1969, schůze předsednictva, 30. 4. 1969.

¹¹¹ Archiv *AFCR*, složka New York 1980, *American Fund for Czechoslovak Refugees, Inc., 1948–1980* (brožurka fondu), s. 6, 9–11.

¹¹² Archiv *AFCR*, složka New York 1969, zpráva předsednictva, 1. 3. 1969, s. 2.

¹¹³ Kromě již zmíněných centrálních poboček měl fond své základny také ve Frankfurtu, Hamburgu, Berlíně a Stuttgartu, v Rakousku pak v Salzburgu. Krátkodobě fungovaly v různých letech kanceláře v Londýně, Oslu, Montrealu, Torontu, Rio de Janeiru či Sao Paulu, vždy jako reakce na vývoj v uprchlické otázce.

¹¹⁴ Podle zprávy *ICEM* bylo ve Švýcarsku k 1. 10. 1968 registrováno 8000 československých uprchlíků, což bylo o 2000 více než v Německu. Archiv *AFCR*, složka New York 1968, schůze předsednictva, 11. 11. 1968.

ze sedmi daných zemí. Teprve tam mohl americký konzulát požádat o dokumenty potřebné k přijetí Spojenými státy.

Každá osoba, která se rozhodla požádat o azyl v některé z evropských zemí a posléze emigrovat do Spojených států, musela být registrována u *USRP*, a to prostřednictvím některé z organizací, se kterou měl *USRP* smlouvu, tedy například *AFCR*. Registrace sloužila k získání osobních dat, informací o vzdělání a zaměstnání žadatelů, jejich jazykových schopnostech a v neposlední řadě také k získání informací o jejich příbuzných a známých žijících v USA. Dotazník, který musel žadatel o přistěhování do USA vyplnit, byl sedmistránkový a není proto divu, že posrpnoví Čechoslováci často využívali pomoc česky či slovensky mluvícího asistenta z *AFCR*.¹¹⁵

Právě za tuto svou činnost si *AFCR* vysloužil kritiku československého tisku, který se jeho „podivnou dobročinností“ snažil zdiskreditovat. Dotazník, který *AFCR* používalo při registracích, označilo *Rudé právo* za zrádčovský a pomoc, kterou *USRP* prostřednictvím *AFCR* nabízel uprchlíkům, za pouhou „průhlednou americkou vějičku“. Vždyť „špionáž, vraždy, ideologické diverze i dobročinnost mají stejný zdroj!“ a tím jsou peníze amerických poplatníků. Tedy „stejný váček, ze kterého [byla] po desetiletí financována rozvratná rozhlasová i tisková propaganda proti [komunistickým] zemím. Jsou to stejné zdroje, ze kterých jsou jidášsky korumpováni různí zrádci a malověrní.“¹¹⁶ Není snad ani třeba dodávat, že všichni uprchlíci, se kterými jsem měla možnost hovořit, byli narozdíl od *Rudého práva* za tuto pomoc amerických poplatníků velice vděční.

Velice důležitou úlohu sehrál *AFCR* v oblasti sponzorství. V souladu s existujícími zákony musel mít každý imigrant přicházející do USA zajištěného sponzora, který by za něho po určitou dobu ručil. Jelikož jen málo posrpnových Čechů a Slováků mělo v USA příbuzné či známé, kteří byli ochotni takto se zavázat, figuroval jako sponzor velice často samotný *AFCR*. Také sám fond dával mnohdy přednost vlastnímu sponzorování uprchlíků před hledáním sponzorů z řad

¹¹⁵ Archiv *AFCR*, složka Vídeň 1968, zpráva vídeňské pobočky, 1. 3. 1969.

¹¹⁶ *Rudé právo*, 23. 12. 1969, s. 3.

amerických občanů. Tato praxe pramenila v první řadě z poznání, že jako zkušená a uznávaná organizace může fond přijímací procedurou postupovat mnohem rychleji a efektivněji než jednotlivci.¹¹⁷

Pokud získali posrpnoví prostřednictvím konzulátů od *INS* víza pro imigraci do Spojených států, ujala se kancelář *AFCR* organizační stránky jejich přesídlení. Finančně nejnáročnější částí pomoci bylo zajištění dopravy ze zemí prvního azylu do Spojených států. Stejně jako většina jiných organizací se i *AFCR* na tomto poli spoléhal na pomoc *Intergovernmental Committee for European Migration (ICEM)*, v jejíž činnosti hrála přeprava ze zemí prvního azylu do ‚třetích zemí‘ hlavní roli. Tato mezivládní organizace disponovala prostředky přímo určenými k financování letenek či k sponzorování zvláštních letů a bez spolupráce s ní by byl *AFCR* prakticky bezmocný.¹¹⁸ Díky jejich spolupráci mohli získat dospělí uprchlíci ‚vstupenky do nového života‘ za cenu 135 dolarů, jejich děti ve věku 2–12 let za 67,50 dolarů a děti do dvou let za pouhých 13,50 dolarů. Letenky však nebyly darem, ale úvěrem, který se uprchlíci zavázali splatit *AFCR* do jednoho roku po příletu do USA.¹¹⁹

Návratnost těchto úvěrů však nebyla zdaleka stoprocentní. Často se neochota posrpnových uprchlíků vracet *AFCR* vypůjčené finanční prostředky stala jedním z argumentů jejich kritiků z řad starších českých a slovenských imigrantských generací. Nicméně samotný *AFCR* označil návratnost za ‚uspokojivou‘.¹²⁰ Podle slov výkonného ředitele *AFCR* V. Jeřábka procento posrpnových, kteří nebyli ochotni ani po několika letech života v USA vrátit peníze zapůjčené na letenku, nebylo o nic vyšší než procento dlužníků z řad těch, kteří do USA přišli po roce 1948. Návratnost mezi posrpnovými uprchlíky dosahovala do roku 1971 přibližně 50 % v USA a 40 % v Kanadě.¹²¹

¹¹⁷ BERNARD W., *Initial Integration*, s. 6.

¹¹⁸ Pouze od vlády Spojených států obdržel *ICEM* jen v roce 1969 tři miliony dolarů určených právě na dopravu uprchlíků ze zemí prvního azylu do USA. *Migration Review*, (9) 1969, s. 2.

¹¹⁹ Archiv *AFCR*, složka New York 1969, zpráva předsednictva, 1. 3. 1969, s. 5.

¹²⁰ Archiv *AFCR*, složka New York 1972, schůze předsednictva, 4. 4. 1972.

¹²¹ Archiv *AFCR*, složka New York 1971, schůze předsednictva, 4. 5. 1971.

První zvláštní let československých uprchlíků do Spojených států byl vypraven 25. října 1968. Na palubě bylo 131 osob pod patronací *AFCR*, zbylých 40 měly na starosti organizace *U.S. Catholic Conference*, *International Rescue Committee* a *United HIAS Service*. Toto početní rozložení zřetelně ukazuje, jakou převahu v počtu přesídlených Čechoslováků *AFCR* především ze začátku měl.¹²² Mezi zářím 1968 a březnem 1969 činila jeho účast téměř 80 % a ačkoliv tato vysoká angažovanost později značně poklesla, jeho pomoc zůstala nenahraditelná. Za deset let následujících invazi přesídlilo *AFCR* do USA přibližně 6 000 osob, což je téměř 40 % z celkového počtu československých imigrantů přijatých Spojenými státy za stejné časové období.¹²³

Ve srovnání s jinými dobrovolnými organizacemi, které se pomocí československým uprchlíkům zabývaly, měl *AFCR* dvě neocenitelné výhody. Za prvé převážná většina jeho zaměstnanců stejně jako dobrovolníků znala mateřský jazyk svých klientů, za druhé tato organizace disponovala úzkými kontakty na československo-americkou komunitu. Její členové pak v několika případech nově příchozí sami zaměstnávali, nebo jim našli práci u svých známých a přátel.¹²⁴ Často tak mohlo *AFCR* nabídnout svým klientům zaměstnání, přestože jejich znalost angličtiny byla minimální a chyběla jim jinde potřebná ‚americká zkušenost‘.¹²⁵

Bohužel, *AFCR* stejně jako většina jiných dobrovolných organizací, nesledoval, a z důvodů finančních a personálních ani nemohl sledovat, další osudy těch, kterým do nové země pomohl a které často také v nové zemi sponzoroval. Jediný styk, který tento fond s česko-

¹²² *Migration Review*, (9) 1969, s. 2; BERNARD W., *Initial Integration*, s. 5; Archiv *AFCR*, složka New York 1968, schůze předsednictva, 11. 11. 1968.

¹²³ Archiv *AFCR*, složka New York 1977, schůze předsednictva, 13. 1. 1977; složka New York 1969, zpráva předsednictva, 1. 3. 1969; složka New York 1968, schůze předsednictva, 11. 11. 1968.

¹²⁴ Např. Archiv *AFCR*, složka New York 1968, Papánek, Ján: Výroční zpráva, 1968; NYT, 29. 10. 1968, s. 49.

¹²⁵ Zmíněná ‚americká zkušenost‘, respektive její nedostatek, byl podle mých rozhovorů a dotazníků jednou z nejvýznamnějších překážek při získávání zaměstnání.

slovenskými uprchlíky později udržoval, bylo právě již zmíněné vybírání peněžních půjček.¹²⁶

Kromě *AFCR* působila v době příchodu posrpnových uprchlíků z Československa na poli přesídlování celá řada dalších agentur. Dobrovolnou organizací, která přesídlila druhý nejvyšší počet posrpnových, byla mezinárodní *International Rescue Committee (IRC)*. Tato organizace, která v roce 1933 vznikla jako organizace pro pomoc pronásledovaným nacismem, svou činnost později soustředila především na uprchlíky intelektuály, odborníky a studenty. Vzhledem k tomu, že *IRC* je organizací necírkevní, mnozí z posrpnových Čechoslováků dávali jejím službám přednost před pomocí poskytovanou například katolickou *U.S. Catholic Conference*¹²⁷ či židovskou *United HIAS Service*, které se na přesídlování posrpnových uprchlíků také podílely.¹²⁸

Organizacemi, které pomáhaly všem přesídlovacím agenturám v jejich činnosti, byla již zmíněná *ICEM* a v otázkách právních pak již tradičně *Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR)*. *ICEM* se, jak již bylo řečeno, zaměřovala hlavně na přepravu uprchlíků ze zemí prvního azylu do zemí trvalého přesídlení. Mezi 1. zářím 1968 a 1. červnem 1970 transportovala 18 248 Čechů a Slováků, z toho 15 151 z Rakouska. Hlavní cílovou stanicí letů sponzorovaných *ICEM* byly Spojené státy, pak Austrálie a Jižní Afrika. Kromě přepravy *ICEM* posrpnovým pomohla také otevřením informačního střediska ve Vídni, jehož účelem bylo poskytovat informace a rady

¹²⁶ *AFCR* jako organizace pro pomoc uprchlíkům zanikl v roce 1990, kdy se přeměnil na Americký fond pro pomoc Československu (*American Fund for Czechoslovak Relief, Inc.*) a začal finančně podporovat vybrané aktivity v Čechách a na Slovensku. Za celou dobu své činnosti (1948–1990), přesídlil fond do USA více než 25 300 uprchlíků ze střední a východní Evropy, z nichž absolutní většina pocházela z Československa. V 70. letech fond přesídloval také uprchlíky z Ugandy, Kambodže, Vietnamu a Laosu. V současné době je jeho činnost pouze omezená a je pravděpodobné, že směřuje k úplnému zániku.

¹²⁷ Nyní *Catholic Relief Service*.

¹²⁸ BERNARD W., *Initial Integration*, s. 7–8; Archiv *AFCR*, složka New York 1980, *American Fund for Czechoslovak Refugees, Inc., 1948–1980* (brožurka fondu), s. 8. K vysoké angažovanosti *IRC* v československém případě a k jejich časté spolupráci s *AFCR* podle slov výkonného ředitele *AFCR* V. Jeřábka přispělo mimo jiné také to, že dlouholetým ředitelem *IRC* byl český rodák Karel Sternberg.

o možnostech přesídlení. Poradit se přišlo mezi zářím 1968 a dubnem 1969 více než 14 200 Čechů a Slováků.¹²⁹

Z dalších organizací podílejících se na pomoci posrpnovým uprchlíkům musí být alespoň jmenovány *Tolstoy Foundation* a *International Catholic Migration Commision*, při zajišťování humanitární pomoci v uprchlických táborech západoevropských zemí pak také lokální pobočky *Červeného kříže*.

Podívejme se nyní blíže na to, kolik posrpnových imigrantů si USA jako svůj nový domov vybralo, a kdo vlastně byli ti, koho *AFCR* společně s ostatními dobrovolnými organizacemi a za podpory americké vlády za oceán přesídlil.¹³⁰

Za prvních deset let¹³¹ po invazi do Spojených států imigrovalo podle záznamů *INS* téměř 16 000 československých občanů, což bylo přibližně 13 % z celkového počtu těch, kteří Československo za stejné období nedovoleně opustili.¹³² Z tohoto počtu bylo 12 961, tedy více než 80 %, Spojenými státy přijato v prvních pěti letech bezprostředně následujících invazi, přičemž absolutně nejvyššímu počtu Čechů a Slováků – 4520 – byl vstup umožněn ve fiskálním roce 1970. Tento jediný rok tedy představoval téměř třetinu (28 %) veškeré československé imigrace do USA za desetileté období následující invazi.¹³³ Přestože není možné přesně určit, kolik z posrpnových imi-

¹²⁹ *The Significance of August 1968*, s. 6–8.

¹³⁰ Údaje o počtu československých imigrantů do USA a o jejich složení uvedeny v následující části pocházejí, není-li uvedeno jinak, z *Annual Report: Immigration and Naturalization Service, 1968–1978*. Narozdíl od údajů o emigraci z ČSSR je věrohodnost informací o počtu osob, které imigrovaly do USA, poměrně vysoká, neboť *INS*, jehož záznamů využívám, je tím orgánem, který rozhoduje o vydání imigračních víz a který každého přistěhovatele při příchodu do USA registruje.

¹³¹ Za posrpnové imigranty považujeme ty, kdo přišli v období deseti let proto, že v sedmdesátých letech trvaly přijímací procedury zpravidla minimálně jeden rok, a tak byly jejich příchody opožděny. Pokud není níže v textu uvedeno jinak, za rok se považuje fiskální rok, tj. období od 1. července daného roku až 30. června roku následujícího, od fiskálního roku 1977 dále se jedná o období mezi 1. říjnem a 30. zářím.

¹³² Archiv MV, A2/9 i.č. 601, Operativní porada vedení FMV, 3. 5. 1979.

¹³³ Je nutné si uvědomit, že více než 50 % těch, kteří do USA přišli v roce 1970, pobývalo v západní Evropě již od roku 1968, a to ve většině případů jako „polouprchlíci“. Archiv *AFCR*, složka New York 1972, schůze předsednictva, 4. 4. 1972.

grantů ve Spojených státech bylo Čechů a kolik Slováků, je pravděpodobné, že okolo 80 % z nich bylo národnosti české.¹³⁴

Zatímco v šedesátých letech v předinvazním období do USA přicházelo více žen než mužů a jen malý počet mužů ve věku 20–26 let,¹³⁵ po srpnové invazi se jednalo v první řadě o celé rodiny a dále pak o velký počet mladých a svobodných lidí.¹³⁶ Početní rozložení žen a mužů bylo velice vyrovnané. Za desetileté období následující invazi byl poměr obou pohlaví mírně ve prospěch mužů, a to 48 ku 52 procentům, nicméně v sedmdesátých letech přesáhl počet přicházejících žen počet mužů dokonce opakovaně v několika letech. Porovnáme-li toto složení s imigrací z jiných východoevropských zemí, zjistíme, že se jedná o trend obecný. Co se týče ostatních komunistických zemí Evropy, jediné výjimky představovaly snad jen Albánie a Bulharsko, kde byl nepoměr mezi muži a ženami ve prospěch mužů výraznější.¹³⁷

Zaměříme-li se na věkové složení posrpnové imigrace, zjistíme, že její věkový průměr byl velice nízký. Více než polovina těchto přistěhovalců (57,8 %) byla v letech 1969–1973 ve věku 20 až 40 let, tedy ve věku nejproduktivnějším. Nejpočetněji, a to asi 39,4 %, tedy více než jednou třetinou z celkového počtu, byla zastoupena věková skupina od 20 do 29 let. Přistěhovalci ve věku 30 až 39 let tvořili dalších 18,4 %. Velkou ztrátu pro Československo a přínos pro USA představovala také skupina dětí do 19 let, kterých do Spojených států přišlo jen za pět let po invazi 2 859, což bylo přibližně 22 % z celkového počtu osob přijatých za stejné období. Naopak věková skupina nad 60 let byla mezi československou posrpnovou imigrací zastoupena jen málo a tvořila pouhých 3,4 % z celkového počtu. Srovnáme-li toto věkové složení s ostatními skupinami přistěhovalců z komunistických

¹³⁴ Toto procento je odvozeno z výzkumu R. Zukala, viz výše.

¹³⁵ Tento jev je připisován v první řadě Vietnamské válce a obavám z možného nasazení v případě imigrace do USA. SMITH P., *The Decline of Czechoslovak America*, s. 86.

¹³⁶ Vzhledem k tomu, že v prvních dvou letech po invazi, byl počet dětí do 19 let ve vzorku procentuálně mnohem vyšší než v letech následujících (1969: 25 %, 1970: 25,3 %, kdežto např. v roce 1974: 13,2 %), je pravděpodobné, že později začalo přicházet více lidí bezdětných a svobodných.

¹³⁷ *Annual Report: Immigration and Naturalization Service*, tab. 9.

zemí, zjistíme, že posrpnoví Češi byli celkově mladší. Například u Poláků představovala v letech 1969–1971 skupina od 20–29 let pouze 20 % celkové polské imigrace do USA, tedy přibližně polovinu toho, kolik tato skupina představovala u Čechů a Slováků. Na druhé straně imigranti starší 60 let tvořili za stejné období více než 10 % celkové polské imigrace, což je téměř třikrát více než u imigrantů z Československa. Také u imigrace maďarské bylo zastoupení osob ve věku 20 až 29 let znatelně nižší, zatímco zastoupení lidí nad 60 let bylo naopak vyšší.

Tabulka 1: Imigrace z Československa do USA podle věku a pohlaví

	Celk. za rok	Celk.		0–19 let		20–29 let		30–39 let		40–49 let		50–59 let		60 a více let	
		žen	mužů	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži
1969	3307	1543	1764	400	427	530	602	262	363	217	250	83	78	51	44
1970	4520	2012	2508	515	429	826	1 053	310	432	233	273	71	85	57	36
1971	1799	878	921	157	154	360	376	150	186	113	133	46	48	52	24
1972	1783	917	866	147	120	398	338	168	191	112	117	38	45	54	37
1973	1552	736	816	140	113	293	327	139	176	87	104	41	57	47	39
1974	683	375	308	48	42	131	105	76	64	43	43	37	34	37	20
1975	525	261	264	37	39	77	93	63	68	28	35	25	18	31	11
1976	551+128	372	307	38	40	104	93	78	71	50	41	47	30	58	33
1977	575	288	287	34	43	69	94	79	61	39	40	30	30	37	19
Celk.	15 423	7382	8041	1516	1407	2788	3081	1325	1612	922	1036	418	425	422	263

Zdroj: U.S. Department of Justice: *INS Annual Report*, Washington D.C., 1969–1977.

Jak již bylo dříve řečeno, přibližně jedna třetina osob, které v posrpnovém období emigrovaly z Československa, byla vysokoškolsky vzdělaná. Také složení imigrace do USA tuto tendenci potvrzuje. Přidržíme-li se i nadále rozdělení na tři základní skupiny, které bylo zvoleno dříve,¹³⁸ pak „odborníci a inteligence“, tedy právníci, lékaři,

¹³⁸ K zjednodušenému rozdělení na tři kategorie podle *ICEM* přistupují proto, že kategorií definovaných *INS* bylo celkem jedenáct a bylo by nepřehledné s nimi pracovat. Mezi jednotlivými kategoriemi definovanými *INS* byla v průběhu prvních pěti

profesoři, zdravotní sestry, žurnalisté, učitelé, atd., tvořili v pětiletém období celkem 34 % z celkového počtu všech zaměstnaných, to je z počtu, který získáme po vyloučení těch, kdo nepatřili do žádné profesní skupiny, tedy především dětí, žen v domácnosti a důchodců. Druhá kategorie „kvalifikovaných dělníků a pracovníků ve službách“, to je nejrůznějších profesí především v těžkém průmyslu, mistrů, prodavačů, atd., představovala asi 31 % ze všech zaměstnaných a konečně „ostatní“, to je dělníci, administrativní pracovníci, nekvalifikovaná pracovní síla a pracovníci v zemědělství, tvořili asi 35 % z celkového počtu všech zaměstnaných Čechů a Slováků přijatých Spojenými státy za období let 1969 až 1973.

Tabulka 2: Imigrace z Československa do USA podle zaměstnání deklarovaného při příjezdu

	odborníci, vědci, technici apod.	manažeři, vyšší úředníci apod.	prac. ve službách (včetně obchodu)	řemeslníci mistři apod.	prac. v zeměd.	administ. pracov.	kvalif. dělníci	pomocníci v domác.	nekvalif. dělníci	ženy v dom., děti, bez zaměst.
1969	701	40	112	402	12	256	241	25	146	1332
1970	676	53	157	673	11	245	369	35	420	1838
1971	434	22	68	254	5	110	151	15	56	626
1972	383	53	144	202	4	100	154	22	57	650
1973	289	48	121	209	3	93	163	15	20	546
1974	140	11	38	69	5	31	39	9	20	311
1975	129	13	30	53	5	34	28	1	15	212
Celkem	2752	240	670	1868	45	869	1 145	122	736	5525

Zdroj: U.S. Department of Justice: **INS Annual Report**, Washington D.C., 1969–1977.

let po invazi naprosto nejpočetněji zastoupena skupina „odborníků, vědců a podobných profesí“, a to 2483 osobami, neboli 31 procenty. Později se ještě poměr zlepšil ve prospěch odborníků a inteligence, kteří v druhé polovině sedmdesátých let tvořili 44 % československé imigrace do USA, kdežto nejméně kvalifikovaná skupina snížila své zastoupení na 29 procent (viz tabulka 2). Podle výkonného ředitele *AFCR* však šlo v mnoha případech o reemigrace z jiných zemí.

Z těchto údajů je zřejmé, že profesní a sociální zastoupení jednotlivých vrstev společnosti bylo mezi posrpnovými emigranty, kteří se rozhodli žít ve Spojených státech, velice vyrovnané. Vzhledem k poměrnému zastoupení jednotlivých vrstev v československé společnosti je však zřejmé, že skupina „odborníků a inteligence“ byla zastoupena nepřiměřeně vysokým počtem. Vzdělaná skupina tvořila nejen výraznou, ale také nejviditelnější složku posrpnové imigrace. Navíc existence tak vysokého zastoupení inteligence byla aspektem, kterým se Češi a Slováci nejvíce odlišovali od většiny ostatních uprchlíků proudících v té době do USA z jiných zemí.¹³⁹ Není proto divu, že to byli právě oni, kdo si získal poměrně značnou pozornost tisku i veřejnosti.

Prakticky jedinou skupinou, která v posrpnové imigraci do USA téměř naprosto postrádala zastoupení, byli pracovníci v zemědělském sektoru. K povolání v zemědělství se za pětileté období přihlásilo pouze 0,4 % osob. Důvodem tak nízkého zastoupení byla faktická nepřítomnost venkovského obyvatelstva mezi posrpnovou emigrací. Jak již bylo řečeno, posrpnoví emigranti se rekrutovali skoro výhradně z městského obyvatelstva, neboť „venkov – dějiště totalitního hororu v 50. letech – se rozvinul v téměř ničím nerušenou, relativně vzkvétající oázu, která nepůsobila vládnoucím osobám nejnepatrnější bolesti hlavy: postavením Leninova učení vzhůru nohama, začal být zemědělec, nikoliv tovární dělník, posuzován jako spolehlivý přívržec politického statutu quo.“¹⁴⁰

Také po příchodu do Spojených států zůstávali posrpnoví imigranti téměř výlučně ve městech, mezi nimiž měla výsadní postavení velkoměsta New York, Los Angeles a Chicago, v němž tradičně žilo mnoho Čechů. Místo usídlení posrpnových zpravidla záviselo na jejich vzdělání a povolání. Proto není divu, že do dalších tradičně českých oblastí, kterými jsou především převážně zemědělsky orientova-

¹³⁹ Největší počty uprchlíků přicházely na začátku sedmdesátých let z Bangladéše, Kuby, Ugandy, Chile, později pak z Laosu a Vietnamu. *Annual Report: Immigration and Naturalization Service, 1970–1977.*

¹⁴⁰ ULČ O., *Profil a motivace*, s. 477.

né státy Středozápadu,¹⁴¹ se uchýlil jen velmi malý počet posrpnových uprchlíků.¹⁴² Naopak poměrně vysoký počet se usídlil v západních státech, především pak v Kalifornii, kam mířil každý čtvrtý nově příchozí.¹⁴³

Integrace do česko-americké komunity

„Učinil jsem osudnej návrh, že by se dalo udělat pásmo z písniček Voskovce a Wericha. No, tos měl vidět! Bratr prezident Jandejsek vyletěl a vypadal na mrtvici. Ty komunisti, co před válkou blbli lidem hlavy? Tak to ne, to teda ne! Tady na půdě demokratický Společnosti se nic takovýho nedopustí. Mně se do hlavy vehnala krev, znáš mě, a začal jsem řvát, že my jsme na V&W vyrůstali, komouši nám je upírali a když teda kulturní pokladnice, tak tam taky patří nejen V&W, ale Semafor a divadlo Na zábradlí a Činoherní klub a Cimrman a Viola a Reduta... Ale to už mě bratr Jandejsek přeřval, jakejpak Semafor, to tu nikdo nezná, beztak je to zas ňáká komunistická ideologie, protože kdyby to nebyla komunistická ideologie, tak je přece nenechaj hrát Pak to vzal do ruky bratr kulturní tajemník Hrdlička, vrátil se k obrození a ... navrhnul Fidlovačku. ... Takže žádný Rolling Stones, žádný Elvis, pěkně se zamyslet nad operetkou. ... Podlehnu jsem zvláštní halucinaci. Zdálo se mi, že na stěně je neviditelnej kalendář, jenom jsem nemoh rozluštit, na kterej rok. 1948? 1939? Nebo dokonce 1848?“

(ZDENA SALIVAROVÁ, *Hnůj země*)

Okamžikem přistání na americké půdě začala třetí fáze v životě člověka, který se po srpnové invazi roku 1968 vydal na cestu za lepší

¹⁴¹ Státem, kde se tradičně usidlovalo mnoho Slováků, je Pensylvánie.

¹⁴² Pokud už tak posrpnový imigrant udělal, bylo to zpravidla proto, že měl v této oblasti příbuzné z předešlých období, nebo mu tam byla nabídnuta možnost zaměstnání, často některou z tamních krajanských organizací.

¹⁴³ Kalifornie je podle sčítání obyvatelstva z roku 1980 také jediným státem, který nepostihl pokles celkového počtu české a slovenské populace. SMITH P., *The Decline of Czechoslovak America*, s. 116.

budoucností v zahraničí. Začala fáze nejdelší a pro samotného imigranta také nejnáročnější, fáze jeho integrace do nové společnosti. Integrace probíhala navíc ve dvou rovinách zároveň, neboť nový svět imigranta byl nezbytně rozdělen na dvě části. První byla česko-americká komunita, druhou pak komunita většinové společnosti, tedy sama společnost americká.¹⁴⁴

Česko-americká komunita měla v době příjezdu posrpnových už svá „nejlepší léta“ za sebou.¹⁴⁵ Přesto posrpnové vítala poměrně početná skupina jejich krajanů, z nichž většina přišla do USA v důsledku únorových událostí roku 1948, a proto je budu dále nazývat pouňorovými či osmačtyřicátníky.

Počet pouňorových imigrantů ve Spojených státech jen v prvních pěti letech po převratu dosáhl 22 690 osob.¹⁴⁶ Značnou část této vlny tvořili stoupenci demokratických stran, kteří se obávali komunistické perzekuce, nicméně nejvíce pouňorových emigrantů – 88 % – bylo bezpartijních.¹⁴⁷ Překvapivé je, že nejpočetnější sociální skupinou pouňorové emigrace, celých 39 %, byli příslušníci dělnické třídy. Rovněž početnou složku, a to 29 %, tvořila inteligence, vědecktí pracovníci

¹⁴⁴ Informace v následujícím textu jsou do velké míry čerpány z dotazníků a rozhovorů předložených posrpnovým imigrantům v USA mezi lednem a zářím 1997. Zatímco v předchozím výkladu jsme z praktických důvodů hovořili o posrpnových imigrantech jako o Čechách a Slovácích, v části následující bude pozornost věnována pouze Čechům, a to především proto, že všichni respondenti byli české národnosti. Navíc slovenská komunita v USA vykazuje odlišné rysy od komunity české, a proto by bylo nesprávné ji v dalším textu zahrnovat.

¹⁴⁵ Největší rozkvět česká komunita v USA prožívala na přelomu 19. a 20. století. Viz např. ČAPEK Tomáš, *Naše Amerika*, Praha 1926; CHADA Joseph, *The Czechs in the United States*, SVU Press, Washington 1981; LASKA Vera, *The Czechs in America (1633 – 1977)*, New York 1978.

¹⁴⁶ *Annual Report of the Commissioner General of Immigration*. In: LASKA V., *The Czechs in America*, s. 133. Toto byla největší část pouňorové emigrace, která se odhaduje celkem na 60 – 70 tisíc osob. TRAPL Miloš, *Exil po únoru 1948: Počátky politické organizovanosti a činnosti pouňorové emigrace a vznik Rady svobodného Československa*, Centrum pro československá exilová studia, Olomouc 1996, s. 38.

¹⁴⁷ Do exilu se uchýlilo 48 bývalých nekomunistických ministrů, poslanců a pověřenců, stejně jako 31 diplomatů a mnoho jiných vysokých představitelů demokratických stran. Zajímavé však je, že druhou nejpočetnější skupinou podle politické příslušnosti byli s 4,64 % komunisté. Archiv ÚV KSČ, fond 100/24, a.j. 928. In: KAPLAN Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 189.

a studenti, kteří ve Spojených státech hledali především svobodu tvorby a přesvědčení. Další skupinou byli veteráni západních zahraničních armád z dob druhé světové války. Odcházeli také mnozí duchovní římskokatolické i jiných církví a příslušníci české historické šlechty, živnostníci, podnikatelé a malí vlastníci půdy, za kterými v první polovině šedesátých let odcházeli jejich příbuzní, v Československu označovaní za ‚nepřátele komunismu‘.¹⁴⁸

Poúnoroví imigranti se poměrně snadno zapojili do všech složek amerického života. Od počátku svého pobytu se snažili být aktivní v oblasti antikomunistické propagandy, přičemž jejich činnost, která se soustředila na přesvědčování světové veřejnosti o nelegálnosti komunistického převratu v únoru 1948, vycházela ve velké míře z tradic první Československé republiky.¹⁴⁹ Ke své činnosti, ať už politické, akademické, společenské či kulturní, založila poúnorová imigrace v USA několik organizací. Mezi nejvýznamnější patří *Rada svobodného Československa* (1949), *Americký fond pro uprchlíky z Československa* (1948), *Českoslovenká společnost pro vědy a umění* (1960), či *Národní rada žen svobodného Československa* (1949). Organizací, která zastřešovala všechny Čechy a Slováky žijící ve Spojených státech, byla *Československá národní rada americká*, která však v roce 1948, kdy začali do USA přicházet a její působení oživovat poúnoroví emigranti, již měla za sebou dvacet let své činnosti.

Pomoc, kterou poúnoroví v USA poskytovali posrpnovým imigrantům, byla mnohdy tou jedinou, které se nově příchozím dostalo. Byla to také pomoc vysoce žádaná, vždyť právě oni byli často první, koho posrpnový imigrant v nové zemi vyhledal. Hovořili jeho jazykem, chápali jeho problémy a rozuměli jeho potřebám, jelikož sami prošli imigrační zkušeností. Kdo jiný by dokázal pomoci lépe?

Poúnoroví chápali pomoc novým českým imigrantům jako svou povinnost, jako cosi, k čemu je zavazoval nejen jejich společný původ, ale také jejich vlastní nelehká přistěhovalecká minulost. Jeden z po-

¹⁴⁸ Mnoho vědeckých pracovníků, univerzitních profesorů, spisovatelů, novinářů a dalších příslušníků inteligence odešlo do emigrace až poté, co se přesvědčili, že svobodně pracovat a tvořit je v komunistickém Československu nemožné. TRAPL M., *Exil po únoru 1948*, s. 38; Archiv ÚV KSČ, fond 100/24, a.j. 928.

¹⁴⁹ TRAPL M., *Exil po únoru 1948*, s. 11, 19.

únorových, vydavatel česko-amerických novin a jeden z lidí, kteří se osobně na pomoci posrpnovým imigrantům aktivně podíleli, k tomu řekl: „Bylo namístě, abychom se jich ujali, vždyť nikdo jiný sem z Čech skoro dvacet let nepřišel. Navíc jsme moc dobře věděli, co to znamená přijít sem, nemít zázemí a neumět anglicky ani slovo. Pro nás bylo prvních pár let tady úplně ztracených, nezbylo nám než se nechat ponižovat a přijmout posluhování, nebo se na několik roků uvrtat v nějaké manuální práci. Kdyby tady pro nás tehdy byly kurzy a někdo, kdo by nám poradil a pomohl, mohli jsme se tu zabydlet mnohem rychleji.“ Není proto divu, že se okamžitě po příchodu prvních posrpnových imigrantů začaly mezi poúnorovými Čechoameričany objevovat desítky výzev k pomoci.

V česko-amerických novinách začaly být pravidelně zveřejňovány rady a odpovědi na mnohé otázky posrpnových a především výzvy k finanční pomoci nebo k pomoci při hledání zaměstnání či ubytování. Kromě již popsaných přesídlovacích a sponzorských aktivit *AFCR*, také mnohé jiné české etnické organizace začaly ve prospěch posrpnových imigrantů vyvíjet aktivní činnost. Například *SVU* začalo shánět pracovní uplatnění pro vědecké pracovníky a intelektuály, jiné organizace zase shromažďovaly finanční prostředky, a to nejen prostřednictvím sbírek, ale také pomocí koncertů, divadelních představení a jiných akcí, jejichž výtěžky byly věnovány posrpnovým příchozím. Kromě finančního zázemí pomáhal velký počet česko-amerických organizací nově příchozím také méně hmatatelným, nicméně pro psychiku posrpnových stejně užitečným, způsobem. Byly vydávány rezoluce a manifesty na protest proti invazi a následné okupaci, organizovány protestní demonstrace či pořádány přednášky o situaci v Československu. Mezi nejaktivnější organizace patřily *Rada svobodného Československa*, *Rada žen svobodného Československa*, *Československá národní rada americká* a *Společnost pro vědy a umění* se svými pobočkami.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Velký počet česko-amerických organizací a také novin si jako distribuční centrum darů vybral *AFCR*, kterému shromážděné finanční prostředky a také informace, jako například nabídky zaměstnání či ubytování, zasílaly a ten je pak dále používal ke své činnosti ve prospěch posrpnových imigrantů. Některé organizace zvolily také formu přímé pomoci v místě svého působení.

Ve vztahu mezi oběma skupinami českých imigrantů v USA však nepanovala vždy jen shoda. Naopak. Přestože generace osmačtyřicátníků a osmašedesátníků měly k sobě s ohledem na motivy emigrace a vzdělání mnohem blíže než emigrace předešlé (tedy především ekonomická imigrace přelomu století s politickou imigrací století dvacátého), velice často se mezi nimi objevovala nedorozumění a třenice, které vedly k pomluvám a k odmítání vzájemné spolupráce.

Neshody a mnohdy až nevraživost mezi jednotlivými skupinami přistěhovalců ze stejné země jsou fenoménem dobře známým ve všech etnických skupinách už po staletí. Jak tuto situaci ve svém článku popsal S. Reiniš, „snad už od dob Kryštofa Kolumba vznikaly v emigračních zemích generační spory. Ti, kteří emigrovali za starého Rakouska, pomlouvali ty, kteří emigrovali za první republiky. Ti, kteří emigrovali za první republiky, nevražili na ty, kteří odešli v roce 1948. Ti, kteří emigrovali v roce 1948, pomlouvali (a dodnes pomlouvají) ty, kteří přišli ve vlně kolem roku 1968. Mnozí osmašedesátníci ohrnují nosy nad těmi, kteří přicházejí nyní.“¹⁵¹ Přeli se mezi sebou zastánci jednotlivých politických názorů, Češi se Slováky a snad nejčastěji se mezi sebou přely rozdílné generace českých imigrantů.¹⁵²

V pozadí většiny sporů stál faktor generační. Vzhledem k tomu, že z posrpnových příchozích bylo přibližně 55 % ve věku do 29 let,¹⁵³ byl věkový rozdíl mezi příslušníky posrpnové a poúnorové vlny značný. Generační problémy by se mezi těmito dvěma skupinami vyskytly téměř jistě i v případě, že by k jejich emigraci nikdy nedošlo. „Proč bych s nimi měl trávit svůj volný čas? Vždyť ani doma jsem neměl kamarády, kteří by byli o patnáct, dvacet let starší. O čem si máme povídat?“, komentoval tento aspekt jeden z mých respondentů (24, 1969). Emigrace jen posílila intenzitu generačních střetů. Vinou emigrace žili příslušníci těchto dvou skupin v některých případech až

¹⁵¹ REINIŠ Stanislav, *Emigrovat nebo ne? (A když emigrovat, tak jak?)*. In: Západ, (2) 1984, s. 20.

¹⁵² Zde je na místě pozastavit se nad skutečností, že obecně hodnotili respondenti krajanickou komunitu – tj. druhé a další generace, tedy Američany českého původu, kteří se již v USA narodili – jako mnohem vstřícnější a tolerantnější než Čechoameričany první generace – tj. zpravidla osmačtyřicátníky.

¹⁵³ *Annual Report: Immigration and Naturalization Service, 1968–1972*, tab. 9.

dvacet let naprosto odděleně, s minimálním výskytem vzájemných kontaktů a navíc ve dvou rozdílných společenských systémech. Jejich životní zkušenosti tak byly naprosto odlišné a jedinými pevnými pojítky mezi nimi zůstávaly společný jazyk, stejná země narození a jejich zkušenost s emigrací.

Zde je potřeba zmínit se o jevu, který je popsán v literatuře poměrně hojně a který je fenoménem společným pro emigraci ze všech zemí bez rozdílu.¹⁵⁴ Teorie popisující tento jev je založena na domněnce, že emigrantům se čas zastavil okamžikem, kdy opustili svou zemi. Proto jsou jejich představy a názory na dění v Československu identické s těmi, které měli, když ze země odcházeli. Vývoj, který v rodné zemi probíhá, chápou proto pouze omezeně a v závislosti na vlastní, „zamrzlé“ představě o domovině. To je pak původcem toho, že emigrant „nepřehodnocuje hodnoty podle nových skutečností, nebere je vůbec na vědomí (i když o nich většinou ví) a nepřizpůsobí se jim.“¹⁵⁵ O. Ulč si pro tento jev ve svých pracích zvolil pojem „rozbité hodiny“.

Fenomén „rozbitých hodin“ pak následně vytváří propast v porozumění mezi jednotlivými generacemi přistěhovalců a vede k napětí, k oboustrannému zklamání a povrchnímu zevšeobecnování. Není tedy divu, že je jedním z hlavních zdrojů neshod a třenic. Porozumění teorii „rozbitých hodin“ je také klíčovým předpokladem k pochopení těch sporů, které, jak se na první pohled může zdát, nemají s generační bariérou nic společného. Proto je nezbytné mít při následujícím popisu tento aspekt neustále na paměti.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Tento jev, i když pod různými názvy, byl popsán jak v pracích českých a slovenských autorů (např. ŠPETKO J., *Slovenská politická emigrácia*; ULČ O., *Profil a motivace*), tak také v pracích zahraničních (např. BERNARD W., *Initial Integration*; JENŠTERLE Marko, *Mit o nespremenjeni domovini*. In: GODINA Irena Gantar (ed.), *Soočenje mita in realnosti ob prihodu izseljencev v novo okolje*, Inštitut za izseljenstvo, Ljubljana 1996, s. 17-25).

¹⁵⁵ ŠPETKO J., *Slovenská politická emigrácia*, s. 8.

¹⁵⁶ Teorie „rozbitých hodin“ slouží také k vysvětlení toho, co J. Špetko nazývá „tragédií emigranta-navrátilce“. Její následky se velice silně projevují v případech, kdy se emigrant vrací zpátky domů. Cítí se být nepochopen, uražen a často reemigruje zpátky do země, kde nebyl zas až tak šťastný, ale které nyní už lépe rozumí. ŠPETKO J., *Slovenská politická emigrácia*, s. 13.

V této souvislosti stojí za zmínku jistě také to, co J. Špetko nazývá ‚donquijotským syndromem‘. Jde o to, že emigrant, který trpí diagnózou ‚rozbitých hodin‘, v našem případě poúnorový Čech ve Spojených státech, není schopen přizpůsobit novým podmínkám ani postupy a zbraně, kterými bojuje proti těm, kdo zavinili jeho odchod z rodné země. Sám si neuvědomuje, že tyto zbraně jsou ve změněných podmínkách nejen neúčinné, ale často i groteskní. Kdo si této grotesknosti naopak dobře všimá a následně jí kritizuje, jsou členové téhož národa, kteří do emigrace přicházejí později a dobře znají a chápou změněnou realitu – v našem případě Češi posrpnoví. Mezi mými respondenty poměrně často panovalo přesvědčení, že poúnoroví imigranti jsou směšní a „zesměšňují a ztrapňují český národ v očích Američanů.“¹⁵⁷ ‚Donquijotský syndrom‘ tak byl také jedním z činitelů, které měly vliv na nezájem posrpnových o účast na česko-americkém životě.

S jevem ‚rozbitých hodin‘ je úzce spojena také snad nejčastější a nejhlasitější výtka poúnorových na adresu posrpnových imigrantů. Poúnoroví přistěhovalci soudili, že jejich posrpnoví následníci jsou příliš ovlivněni komunistickým způsobem myšlení a není proto možné jim důvěřovat. Pravidelně se v diskusích v krajanském tisku objevovala tvrzení zdůrazňující, že „tito ‚posrpnoví‘ uprchlíci prošli deseti-dvaceti i víceletou výchovou komunisticko-marx-leninskou,“¹⁵⁸ což na nich pochopitelně zanechalo negativní stopy. Také z mých rozhovorů s příslušníky generace osmačtyřicátníků jasně vyplynulo, že dvacetiletá zkušenost posrpnových s komunismem, před kterým oni utíkali, byla tím, co v největší míře zapříčinilo podezíravost a nedůvěřivost k posrpnovým příchozím. Jeden z dotazovaných osmačtyřicátníků (který se navzdory svému postoji velice aktivně podílel na pomoci posrpnovým) svůj vztah k nově příchozím vyjádřil takto: „Byl jsem zklamaný tím, jak pokrytečtí noví byli. Nevraceli vypůjčené peníze, tvrdili o sobě, že jsou katolíci jenom proto, aby jim z toho kápily nějaké ty dolary příspěvků, a vůbec postrádali ochotu dodržovat závazky. Marná snaha, dvacet let komunismu na nich zanechalo stopy. Taky ta

¹⁵⁷ Herec (29, 1979).

¹⁵⁸ REINIŠ S., *Emigrovat nebo ne?*, s. 20.

tvrzení o tom, jak vysoce inteligentní byli, jsou zpochybnitelná. Kdo v padesátých letech začal v Československu studovat, nemusel být příliš inteligentní. Spíše naopak. Navíc nám všem bylo jasné, že indexy posrpnových vysokoškoláků obsahovaly z padesáti procent politické předměty. Nemůžete se proto divit, že jsme pochybovali o jejich pravdomluvnosti a že jsme jim příliš nevěřili.“ Jiný osmačtyřicátník reagoval v našem rozhovoru na přednášky I. Svitáka, které se uskutečnily ihned po srpnové invazi v několika městech USA a přímo se invaze týkaly, takto: „Poslouchal jsem ho a musel jsem uznat, že je to chytrý člověk a leccos ví. O jeho upřímnosti a hodnotě jeho přednášek jsem ale pochyboval. Vždyť on sám a vlastně všichni ti, kdo sem po Srpnu přišli, se podíleli na ničení Československa. Vždyť sami zavini-li situaci, nad kterou teď tak naříkali.“

Na tato obvinění osmašedesátníci reagovali rovněž argumenty politického charakteru. Nejčastěji se bránili tím, že to byli právě osmačtyřicátníci, kdo zavinili nástup komunismu v Československu a tudíž nemají právo vyčítat těm, kteří si události Února 1948 ani nepamatovali, dvacetiletou výchovu v komunistických školách či současný vývoj v Československu. Nejostřejší kritika byla zpravidla zaměřená proti pravicovým ministrům, kteří podali v roce 1948 demisi, a tím se podle posrpnových přistěhovalců přímo podíleli na vítězství komunismu.

Samotných komunistických reformátorů přišlo do USA jen málo, avšak část posrpnových imigrantů byla skutečně přesvědčena o přednostech socialismu jako společenského systému. Opravdu žili dvacet let v komunistické společnosti a mnozí z nich tedy skutečně patřili k socialistickým intelektuálům, i když v mnohých případech zklamáním.¹⁵⁹ Herec (29, 1979) k tomu řekl: „Když přišla invaze, bylo mi osmnáct. Do té doby jsem miloval partyzány a plál jsem nadšením pro obrozený socialismus. A to všechno padlo se Srpnem. Najednou Stalin i pionýři byli špatní. Přesto jsem pořád doufal v možnost obrody.“ Tváří v tvář těmto názorům byli postaveni pounoroví imigranti, lidé, kteří neměli žádné, či jen minimální zkušenosti se životem v socialistické společnosti.

¹⁵⁹ ZUKAL R., *O emigraci z Československa*, s. 29.

Častá byla rovněž výtky, že posrpnoví přišli jednoduše a k ‚hotovému‘. Jak si všímá W. Bernard, třenice vycházely z toho, že „dříve příchozí měli pocit, že jejich cesta k imigraci byla obtížná a neviděli důvod, proč by pro nové uprchlíky neměla být stejná.“¹⁶⁰ Tento pocit u osmačtyřicátníků pramenil hned z několika zdrojů. Za prvé v době příchodu poučnorových ještě prakticky neexistovala právní úprava týkající se uprchlíků, a tak jim nezbývalo, než se spoléhat na dobrosrdečnost Spojených států. V roce 1968 už byly styky s uprchlictvím z východoevropských zemí každodenní praxí a byly rovněž právně zakotveny. Za druhé díky možnosti získat poměrně snadno víza a díky relativně dlouho otevřeným hranicím osmašedesátníci odcházeli ze své země většinou legálně a nikoliv jako mnozí Čechoslováci po roce 1948 „přes pole a za střelby.“¹⁶¹ Třetím zdrojem těchto výtek je fakt, že někteří posrpnoví imigranti měli už před svým příchodem ve Spojených státech kontakty, které jim umožnily získat zaměstnání.

Ti z posrpnových imigrantů, kterých se týkal poslední ze zmíněných argumentů, patřili zpravidla k vysoce kvalifikované a vzdělané vrstvě, byli mezi nimi umělci, spisovatelé, univerzitní učitelé a jiní odborníci, kteří měli v období Pražského jara možnost publikovat v angličtině či přednášet na amerických univerzitách. Jeden z mých respondentů, univerzitní profesor (43, 1968), který takovýmto způsobem do USA přišel, mi k tomu řekl: „Tenkrát to ještě šlo. Sympatie pro Československo byly tak silné, že když člověk někoho znal na nějaké univerzitě a měl doktorát a nějakou tu publikační činnost, tak mu často hned nabídli práci.“ Několik dalších respondentů – tři poučnoroví a dva posrpnoví – zastávalo názor, že síť známostí si ve Spojených státech vybudovali během šedesátých let především členové komunistické strany, kteří měli k cestování přes oceán nejen ‚požehnutí‘ strany, ale rovněž finanční prostředky.

Důležitým faktorem, který měl vliv na vyčítaný snadnější start posrpnových, byla připravenost, se kterou osmašedesátníci do USA

¹⁶⁰ BERNARD W., *Initial Integration*, s. 6.

¹⁶¹ Poučnorový respondent z New Yorku.

přicházeli. Informace o Spojených státech byly v šedesátých letech a především pak v období Pražského jara mnohem přístupnější než v období před odchodem poúnorových. Navíc narozdíl od osmačtyřicátníků, kteří svůj odchod zpravidla příliš dlouho neplánovali, posrpnoví se v mnoha případech zabývali myšlenkou na jeho uskutečnění poměrně dlouhou dobu a pro mnohé byla invaze jen poslední kapkou, která přeplnila pohár trpělivosti. Proto tyto lidé shromažďovali informace o zemi, do které se chystali odejít, sháněli kontaktní adresy a začali studovat příslušný jazyk. Jejich větší připravenost pak vzbudila u některých poúnorových pocit, že se jim nezaslouženě daří ihned po příchodu lépe, než se dařilo jim.

Další velice frekventovanou výtkou poúnorových imigrantů vůči jejich mladším protějškům bylo obvinění z ‚ekonomické‘ a nikoliv ‚politické‘ emigrace. Poúnoroví často poukazovali na materiální orientaci posrpnových a kritizovali je za honbu za majetkem za každou cenu. V této souvislosti je zvláště popudilo, když osmašedesátníci odmítali splácet vypůjčené peníze od přesídlovacích agentur, jakou byl například *AFCR*. Připisovali to jejich komunistické výchově a snahám rychle zbohatnout. Jeden z příslušníků starší generace a bývalý spolupracovník *AFCR* k tomu řekl: „Věděli jsme, že mají auta a baráky, ale nebyli schopni splatit pár stovek za letenky. Mohli jsme předložit kopie dlužních úpisů na oddělení malých pohledávek nebo na úřad pro udělování občanství, ale nikdy jsme to neudělali.“

Osmačtyřicátníky popudily rovněž ty případy, kdy posrpnoví imigranti po příchodu do USA odmítali špatně placené a manuální práce, jejichž vykonáváním oni sami strávili ne jeden rok.¹⁶² „Místo vděčnosti za jakoukoliv práci čekali, že hned dostanou dobře placené zaměstnání s bílým límečkem. Amerika je přijala s otevřenou náručí a oni začali využívat její dobroty a vybírat sociální dávky, i když měli obě ruce zdravé,“ vyjádřil své rozhořčení další z osmačtyřicátníků.

Na druhé straně se posrpnoví imigranti bránili obviněním z ‚ekonomické‘ emigrace tvrzením, že poúnoroví pocházeli ve velké míře

¹⁶² FREEZE Karen J., *Czechs*. In: Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups, Cambridge a Londýn, 1980, s. 272.

z řad buržoazie a než aby se smířili se ztrátou svého majetku, raději opustili svou vlast a odcházeli do zahraničí.¹⁶³ Tento názor zastává také S. Reiniš, který ve svém článku polemizuje s tvrzením o čistě politických motivech poúnorových emigrantů takto: „Oni ‚skuteční političtí uprchlíci‘ byli velice často podnikatelé, jejichž továrny byly znárodněny. Jestli to není hospodářská emigrace, tak už není hospodářskou emigrací nic.“¹⁶⁴ Nutné je také poznamenat, že v některých případech sehrála svou roli jako příčina nebo přinejmenším jako katalyzátor hádek také závist, kterou někteří posrpnoví chovali k úspěšným dříve příchozím, jimž se chtěli co nejdříve vyrovnat.

Osobní spory se přenesly z roviny osobní také do činnosti česko-amerických organizací, které pro zjednodušení nazývám spolky.¹⁶⁵ Právě vystupování posrpnových ve vztahu ke spolkům tvoří snad nejdelší a nejcitlivější kapitolu ve vzájemných vztazích mezi českými posrpnovými a poúnorovými imigranty ve Spojených státech. Jeden z mých respondentů z řad osmačtyřicátníků, který se narozdíl od většiny ostatních obecně netajil sympatiemi k imigrantské vlně po roce 1968, označil otázku spolkové činnosti za jedinou oprávněnou výtku ze strany osmačtyřicátníků. Co tedy bylo jablkem sváru? Osmačtyřicátníci, kteří se snažili udržet český spolkový život i přes ubývající počet Čechů v USA, doufali, že s příchodem nové přistěhovalecké vlny se obnoví upadající činnost spolků. Brzy však zjistili, že posrpnoví příchozí nemají o organizovanou ‚pročeskou‘ činnost velký zájem.

To se stalo novým zdrojem nepřátelství a posrpnoví byli nařčeni z nedostatku vlastenectví a zájmu o Československo. Jak řekl starosta Sokola Washington J. Kašpar: „Nemají-li synové a dcery tohoto národa vlastenecký cit, nejsou členy tohoto národa, jsou obchodníci, nebo jsou sobci.“¹⁶⁶ Posrpnoví Češi skutečně neměli nazbyt patriotic-

¹⁶³ Toto tvrzení však neodpovídá údajům uvedeným v: A ÚV KSČ, fond 100/24, a.j. In: KAPLAN K., *Nekrvavá revoluce*, s. 189. Podle tohoto zdroje bylo více než 68 % poúnorových příslušníky dělnické třídy, inteligence či studenty.

¹⁶⁴ REINIŠ S., *Emigrovat nebo ne?*, s. 20.

¹⁶⁵ Tento termín budu používat jako všezahrnující pojem pro organizace, jejichž činnost je řízena česko či slovensko-americkou většinou (ať už krajanské – tedy druhé a další generace, či prvogenerační) a které své aktivity jakýmkoliv způsobem – kulturně či politicky – spojují s Československem.

kého cítění. Jejich národní hrdost trpěla tím, že přibližně 20 % z nich se narodilo a dalších 50 % z nich žilo celý svůj dospělý život v Československu politicky, hospodářsky i kulturně upadajícím. Proto není divu, že v průzkumu O. Ulče 74 ze 120 dotázaných, mezi kterými převažovali mladí respondenti, označilo svůj pocit vlastenecké sounáležitosti za absolutně nulový.¹⁶⁷ Podle slov chemika, který do USA přišel v roce 1973 ve věku 27 let, bylo toto odcizení zcela logické, neboť prostě nebylo nic, nač by mohli být hrdí. „Proč bych měl být pyšný na zemi, která neustále znesvěcovala i základní lidská práva, lhala mi a nechtěla uznat mé kvality? Navíc ve škole mě nikdo neučil být hrdým třeba na První republiku a vlastenectví přece nemůže být žive-no pouze staletí mrtvými hrdiny jako byl Karel IV. nebo Žižka.“ Slovy O. Ulče, v okupovaném Československu lidé znali „spoustu domácích ničemů, ale málo domácích hrdinů.“¹⁶⁸

Někteří posrpnoví se zpočátku vyhýbali všem krajanským aktivitám a stykům s těmi, kteří do USA odešli po únorovém převratu, z důvodu, který oni sami nazývali politickým, ale který se osmačtyřicátníkům jevil jako čistá vypočítavost. Tito lidé neplánovali zůstat v USA navždy, ale doufali v návrat do Československa, a to ať už nastalo či pouze jako devizoví turisté. Věděli, že styky se ‚zrádci komunismu‘, jak byli pounoroví pravidelně nazýváni komunistickým tiskem, by mohly stát v cestě k tomuto cíli. Proto se raději jakýmkoliv antikomunistickým frakcím vyhýbali.¹⁶⁹

Tento názor se však jeví jako marginální. J. Horná ve své studii zjistila, že naopak nejčastějšími důvody pro neúčast ve spolcích byl pro posrpnové imigranty v Albertě nedostatek času a nesouhlas s orientací a činností jednotlivých organizací.¹⁷⁰ Také podle odpovědí, které mi poskytli respondenti v USA, patřil především druhý z těchto důvodů k nejfrekventovanějším. Rovněž způsob práce a vedení spolků často

¹⁶⁶ KAŠPAR Jaroslav v cyklu *Lidé, kteří k nám patří*, Česká televize, 1993.

¹⁶⁷ Když byli respondenti tázáni, do jaké míry je patriotismus odrazoval od emigrace, dosáhl tento faktor na stupnici 1-10 průměru pouhých 1,775. ULČ O., *Profil a motivace*, s. 479.

¹⁶⁸ *Ibid.*, s. 481.

¹⁶⁹ Tento důvod byl zmíněn čtyřmi z mých respondentů. Ne však jako jejich vlastní motivace, ale jako motivace některých jejich známých.

nebyly v souladu s představami respondentů. „Samotné vedení českých spolků bylo neuvěřitelně zkosnatělé a my jsme se nechtěli stát součástí filmu pro pamětníky,“ vysvětlil tento aspekt hospodský (28, 1974).

Vzhledem k tomu, že základna starších členů byla mnohem silnější, měli posrpnoví velké těžkosti při prosazování programu, který by byl pro ně atraktivní. Jako převážně mladí lidé pocházející hlavně z Prahy a ostatních velkých měst byli zpravidla zvyklí na bohatý kulturní život. Tuto jejich potřebu spolky nenaplňovaly. Básnířka (20, 1969), se k tomu vyjádřila následovně: „Třeba Kryla se nám nikdy prosadit nepodařilo. A proč? No, oni ho prostě vůbec neznali, a tak je nezajímal. Nás zase nezajímal jejich mikulášské besídky, na které nás nutili chodit.“ Symbol mikulášských besídek byl u respondentů obzvláště silný. Například počítačový inženýr (29, 1976) je vnímal takto: „Ty všechny mikulášské zábavy, z toho šel mráz po zádech. Nebylo to nic jiného než snaha o typickou českou hospodu na jeden večer. To, před čím jsme utíkali, tady bylo.“ Také herec (29, 1979) sdílel podobný názor: „Od mládí jsem nesnášel organizované veselí. Proto, když jsem viděl mikulášskou besídku, kterou tady jeden krajský spolek uspořádal, musel jsem prostě odejít. Ty smutně-směšné paní a pánové v letech mně prostě nahánějí hrůzu.“

Rozdílnost zájmů vedla k častým hádkám a není divu, že mnozí posrpnoví imigranti podleli pod jejich tlakem dojmu, že je jejich pounoroví předchůdci ve svých spolcích v podstatě ani nechtějí, nebo jak řekl jeden z mých respondentů – programátor (31, 1977), „[je] tam chtějí jenom trošku, jenom aby rozšířili své publikum, aby měli, kdo by jim trpělivě naslouchal a kdo by je poslouchal. Jenom proto, aby se cítili potřební a důležití.“

Nebyly to však jenom ‚mikulášské besídky‘ a hádky, které posrpnové emigranty od účasti ve spolcích odradily. Důležitou roli sehrála také nízká kvalita pořádaných přednášek a ostatních spolkových činností. Posrpnoví se z velké části hlásili k řadám odborníků. K vyplnění svého volného času dávali proto raději přednost programu, který

¹⁷⁰ HORNA Jarmila L. A., *Leisure Re-socialization Among Immigrants in Canada*. In: *Loisir Et Société/Society and Leisure*, 3 (1980), s. 102.

odpovídal jejich profesionálním zájmům. Spolky jim takovýto program nebyly schopny poskytnout. Naopak byl to ostatní, „nečeský“, svět, který jim nabízel kvalitní přednášky a široký výběr aktivit, o něž měli posrpnoví zájem. Profesor americké literatury (43, 1968) považoval spolky za „směšné a nesmyslné. Například takové SVU. Jediná smyslná věc, kterou dělají jsou adresáře. Jejich sjezdy jsou roztráštěné a postrádají zaměření. Každý tam přijde, přečte si ten svůj příspěvek a vůbec mu nevádí, že míchá uhlovodíky dohromady s poezií.“ Počítačový inženýr (29, 1976) na adresu téže organizace přidal: „Tváří se jako prestižní organizace, hraje si na odborníky, ale v Čechách nebyli dvacet let, a tak přednášejí polopravdy a dokonce i lži.“

Ještě větší neshody vznikaly ohledně politické orientace spolků a jejich členů. Kromě neustálého napadání posrpnových za to, že život a vzdělání v komunistickém Československu ovlivnily jejich výchovu a názory, měl tento problém ještě jednu dimenzi. Tou byla rozdílnost politických ideálů a vzorů pouňorových a posrpnových imigrantů. Jak již bylo řečeno, řada posrpnových přistěhovalců byla příslušníky v socialismu vychované inteligence a mnozí skutečně věřili v možnost obrody socialismu. Ti z jejich řad, kteří se od socialismu natrvalo odvrátili, pak dávali přednost demokratickým zřízením moderního typu. Na druhé straně stáli osmačtyřicátníci, kteří možnost obrozeného socialistického zřízení radikálně odmítali a kteří sami, stejně jako jejich tisk, velice často propagovali myšlenky masarykovského Československa. To, jak vzdálené byly ideje T. G. Masaryka a první republiky posrpnovým imigrantům, dosvědčují také výsledky výzkumu O. Ulče, podle kterého jen 5,8 % respondentů (což bylo ze všech kategorií nejméně) by jako formu státního zřízení volilo první československou republiku. Pro srovnání, jako nejvhodnější systémy volilo nejvíce dotazovaných pluralistickou demokracii amerického typu (27,5 %) a stát se sociálním zabezpečením švédského nebo rakouského typu (25,8 %). Více zarážející jsou však odpovědi na dotaz týkající se nejpoblárnější osobnosti. Masaryk v tomto průzkumu získal pouhých 8,3 %, což je mnohem méně než získali hrdinové zahraniční, jako byli například Ronald Reagan (35,1 %) či papež Jan Pavel II.

(20,8 %).¹⁷¹ Není proto divu, že se představy posrpnových o politické orientaci spolků velice často rozcházel s představami těch, kteří do USA přišli o dvacet či více let dříve.

V těch případech, kdy se osmašedesátníci pokusili zapojit do činnosti česko-amerických organizací, to pro ně nebylo vůbec jednoduché. To například dokazuje také vydavatel *Amerických listů* Švehla, který ač sám byl příslušníkem generace starší, dosvědčil, že nově příchozí „se poctivě pokoušeli připojit k některému již existujícímu spolku, ale že všude naráželi na podmínku, že se musí podříditi generální linii organizace, aniž by měli možnost projevit svůj názor“. „Rovněž“, pokračuje Švehla, „vedení spolků je ...nedůvěřivé a obviňuje je z plánů zmocnit se majetku spolku.“¹⁷² Nedůvěra k posrpnovým ze strany vedení spolků pak následovně způsobovala nedůvěru posrpnových ve vedení. Změnu tohoto stavu mohla v mnoha případech přinést jen změna vedoucích představitelů. Ta se však uskutečnila jen zřídkakdy, a proto posrpnoví raději spolky opouštěli, než aby se neustále podřizovali dlouhá léta zavedeným zvyklostem. *Rudé právo* této situace využilo a v článku s názvem „*Emigrantské býčí zápasy*“ informovalo československou veřejnost o tom, že „dostat se ‚ke žlabu‘ je pro nejnovější emigranty velice těžké, protože ostatní nehodlají ani o krok ustoupit s dosažených pozic.“¹⁷³

Třenice, hádky, naschvály, polemické útoky a protiútoky v tisku, toto všechno posrpnové imigranty unavovalo a odrazovalo od snahy stát se součástí hašteřivých spolků. Posrpnoví při svém příchodu byli postaveni do středu sporů, aniž by byli jejich součástí, aniž by jim rozuměli, aniž by chápali jejich podstatu. Není proto vůbec překvapivé, že svou energii a čas raději než na hádky, pro ně „malicherné a směšné“ (zdravotní sestra, 27, 1973), soustředili na vlastní činnost, která jim přinášela větší uspokojení.

Při hodnocení malé účasti posrpnových na česko-amerických aktivitách nesmíme zapomínat ani na roli, jakou sehrál jejich vztah k organizované činnosti obecně. Ten byl negativně poznamenán zkušeností s povinnou účastí v nejrůznějších svazech a organizacích,

¹⁷¹ ULČ O., *Profil a motivace*, s. 480, 481.

¹⁷² Švehla, *Jak žijí naši noví emigranti v Kanadě*. In: *Americké listy*, 21. 3. 1969, s. 4.

¹⁷³ *Rudé právo*, 4. 11. 1969, s. 2.

kteřou museli absolvovat během svého života v socialistickém Československu. S nedůvěřou se pak dívali na všechny, kdo se jakýmkoliv způsobem organizovali k činnosti, jejíž smysl navíc příliš dobře nechápali. J. Škvorecký k tomu v knize M. Ivanova *Čech v Kanadě* říká: „Ti, co přišli koncem šedesátých let z Československa, měli a priori negativní vztah ke spolkům. Protože doma se šlo v těch spolcích buďto po linii, nebo to byly spolky jako zahrádkáři, a tak jsme toho měli všichni plný zuby.“¹⁷⁴ O tom, že posrpnoví imigranti prostě nebyli ‚spolkaři‘, svědčí také nízké členství v organizacích amerických (mezi mými respondenty jen šest dotazovaných, to je 19,4 %).

V případě, že se posrpnoví do činnosti spolků přece jen zapojili, pramenilo jejich rozhodnutí často z poněkud jiných důvodů než u imigrantů poúnorových. Na dotaz týkající se motivace ke členství v některé česko-americké organizaci se mi od respondentů dostalo nejčastěji dvou typů odpovědi: z pocitu dluhu své domovině, „pocitu povinnosti stát se alespoň zaplacením členských příspěvků částí české komunity“ (žena v domácnosti – 29, 1971) či z kariérních důvodů. Druhý důvod uváděli především členové SVU, neboť „napsat si do životopisu členství v organizaci, jejímiž členy jsou Václav Havel a Madeleine Albright pro mnohé stálo za to“ (spisovatelka – 35, 1968).

Nezájem o organizovanou činnost obecně a nedostatek volného času se podepsal také na tom, že si posrpnoví imigranti v USA jen málokdy vytvořili své vlastní organizace, ve kterých by se mohli vyhnout šarvátkám s poúnorovými. Když už ke vzniku nových organizací došlo, tak šlo zpravidla o nečlenské organizace individuálního snažení, často s kulturním zaměřením, jako byly například *Framar Publishers* v Los Angeles nebo *Sixty-Eight Publishers* v kanadském Torontu.¹⁷⁵ Posrpnoví se také účastnili (a stále více účastní) na publikaci česko-amerického a obecně českého emigrantského tisku, jako byly například *Proměny*, *Západ*, *Reportér*, *Svědectví*, *Zprávy SVU*,

¹⁷⁴ IVANOV Miroslav, *Čech v Kanadě*, Praha, 1994, s. 216.

¹⁷⁵ Toto kanadské nakladatelství zde uvádím především proto, že svou činností přesáhlo hranice Kanady a ve velkém rozsahu spolupracovalo s imigrací v USA a bylo závislé na amerických předplatitelích. Nicméně je důležité poznamenat, že situace v Kanadě nebyla stejná jako ve Spojených státech, a není proto možné tyto dvě skupiny posrpnových imigrantů – kanadskou a americkou – ztotožňovat.

Czechoslovak and Eastern European Journal nebo *Cosmas*. V současné době jsou dva nejrozšířenější české čtrnáctideníky v New Yorku v rukou posrpnových imigrantů.

Integrace do americké společnosti

„Tragedie je v tom, že mnozí Američani chtějí býti Evropany (nechtějí být Babbity), a mnozí Evropané chtějí být Američany. To, prosím, zcela dobře nejde. Jen z části.“

(*Amerikán*, 10. 10. 1929)

Stát se plně Američanem by totiž znamenalo asimilaci, tedy „inkorporaci nových členů do dané společnosti tak, že nejsou odlišitelní od ostatních ‚původních‘ členů společnosti.“ Asimilace, která představuje „na jedné straně plnou akceptaci minoritní skupiny skupinou majoritní, na druhé straně plnou akceptaci kultury majoritní skupiny skupinou minoritní,“¹⁷⁶ není v jedné generaci prakticky možná, ale dosáhnou jí zpravidla až generace třetí a následující.¹⁷⁷ Je tedy zřejmé, že asimilace nedosáhli ani čeští imigranti, kteří do Spojených států přišli po roce 1968. Proto je v jejich případě potřeba hovořit o jiné formě sociálního přizpůsobení, kterou je integrace.

Integrace imigrant dosáhne, jakmile se stane „fungující součástí adoptované společnosti, přijme mnohé z jejich postojů a vzorů chování a účastní se volně jejich aktivit, avšak zároveň si uchová jistou míru své původní kulturní identity.“¹⁷⁸ Integrace se od asimilace tedy liší především ve stupni ztráty staré kultury a pocitu příslušnosti k původnímu domovu a v intenzitě přijetí vzorů chování nové společnosti a vybudování pocitu příslušnosti k nové zemi. Probíhá okamžitě

¹⁷⁶ *Velký sociologický slovník*, Praha 1996, s. 108.

¹⁷⁷ BERNARD William S., *Indices of Integration into the American Community*. In: *International Migration*, (11) 1973, s. 87.

¹⁷⁸ *Ibid.*, s. 87.

od příchodu do nové země, s přibývajícými lety strávenými v nové kultuře se zpravidla prohlubuje a plně dosažena bývá už v první přistěhovalecké generaci.

Úspěšná integrace nového imigranta je velice důležitá nejen pro něho samotného, ale také pro úzkou komunitu, ve které žije, a následně pro celou novou společnost. Nedojde-li k ní, imigrant se cítí nešťastný a může se potýkat s problémy až existenčního charakteru. Společnost na druhé straně trpí roztržitostí a nedostatkem podpory. Domnívat se, že je integrace záležitostí automatickou, by bylo mylné. Dosáhne jí totiž pouze ten přistěhovalec, který o ni aktivně usiluje, jen ten, kdo řeší problémy, na které v jejím průběhu narazí. Ten, kdo to nedokáže nebo nechce dokázat, se neintegruje a zůstává nešťastným cizincem.¹⁷⁹

Klíčovou charakteristikou stojící v pozadí většiny problémů, které musí imigrant řešit, je neznalost, jež vzniká imigrací. A. Schutz tento jev vysvětluje jako náhlou přeměnu diváka v herce, který „vstupuje jako partner do sociálních vztahů se spoluherci a od nynějška se zúčastňuje akce, která už dávno probíhá. Avšak jeho znalost textu hry je velice neurčitá.“¹⁸⁰ Nezná sociální ani kulturní vzorce nového prostředí, a tak se je snaží aplikovat na to, co je mu blízké, avšak brzy shledá, že tímto způsobem není schopen nové vzorce interpretovat. Nejsou přeložitelné, jsou jiné. Proto mu nezbyvá než krok po kroku nové termíny poznávat. Každou, i tu nejběžnější sociální situaci musí zkoumat, musí si ji na vlastní kůži vyzkoušet předtím, než ji může přijmout za samozřejmou. Navíc je jeho postavení ještě komplikováno skutečností, že jako cizinec nedokáže rozlišovat mezi tím, co je v dané společnosti typické a co individuální.

Vzhledem k tomu, že pro imigranta není cílem jen přežít v ‚džungli neznámého‘, ale stát se plnohodnotným účastníkem života nové společnosti, je pro něho nesmírně důležité nejen poznat, ale

¹⁷⁹ *Ibid.*, s. 87.

¹⁸⁰ SCHUTZ Alfred, *Collected Papers*, díl 2., Haag 1962–1966. Cit. podle DISMAN Miroslav, *Jak se vyrábí sociologický výzkum*, Praha 1993, s. 328.

také pochopit.¹⁸¹ Jak říká M. Disman, nestačí mu pouhá ‚znalost ŽE‘, která je dostatečná pro člena majoritní společnosti, ale musí pátrat také po ‚znalosti PROČ‘. Čím více najde odpovědí na svá PROČ, tím více receptů sociálního chování společnosti se mu stane jasnými, a tím lépe je schopen se do přijímací společnosti integrovat.¹⁸²

Většina posrpnových imigrantů okamžitě po svém příchodu do USA oplývala nadšením. Za mnohé to vyjádřil jeden z uprchlíků pro časopis *Migration Review*, když nadšeně oceňoval demokracii, hojnost a „otevřenost americké společnosti, která [jim] nedala pocítit, že [jsou] cizinci a dala mnoho možností těm, kdo chtějí pracovat.“¹⁸³ Pro některé z imigrantů, jako například pro herce, který do USA přišel se slušnou znalostí angličtiny ve svých 29 letech v roce 1979, a který je dnes ve velké míře integrován – jeho žena je rodilá Američanka, stejně jako většina jeho přátel – nepředstavovala integrace žádné vážné problémy, neboť „tolik se toho po příchodu dělo, že člověk by se musel zavřít doma, aby se toho nestal součástí.“ Mnoho jiných však brzy zjistilo, že Spojené státy nejsou jen zemí demokracie, blahobytu a svobody, ale že je to také „tvrdá země, kde vám nikdo nic jen tak nedá,¹⁸⁴ a kde „dolar vládne a podřizuje si lidi.“¹⁸⁵ New York najednou „nebyl ta světla a paráda jako v televizi, ale špína, odpadky a bezdomovci.“¹⁸⁶ Ocitli se ve stadiu, jehož hlavními charakteristikami byly bezmocnost a neschopnost pomoci si sami a okamžitě ze své nelehké situace. Toto zklamání, které někteří časem překonali a dnes komentují s úsměvem, zatímco jiní nesou jeho následky dodnes, bylo vyvoláno právě postupující integrací a komplikacemi s ní spojenými.

Tempo a míra integrace je ovlivňována řadou faktorů, které bychom mohli rozdělit do čtyř základních skupin. První skupinu tvoří ty faktory, které jsou pro jednotlivce dané a zpravidla neměnitelné,

¹⁸¹ PAVLOVIĆ Mirjana, *At the Crossroads of Myth and Reality – Serbs Overseas*. In: GODINA I. (ed.), *Soočenje mita in realnosti*, s. 93.

¹⁸² DISMAN M., *Jak se vyrábí*, s. 329–331.

¹⁸³ *Migration Review*, (9) 1969, s. 3.

¹⁸⁴ *Vrátná* (28,1979).

¹⁸⁵ *Chemik* (34, 1971).

¹⁸⁶ *Spisovatelka* (35, 1968).

tedy především věk, pohlaví, barva pleti či zdravotní stav. Druhou skupinu spojuje jejich nositel – tím je přijímací společnost. Sem patří hospodářská a politická situace v přijímací zemi, její potenciál pro mobilitu, systém kulturních hodnot, míra podobnosti či odlišnosti s imigrantovou domovinou a v neposlední řadě také očekávání, se kterým nová společnost imigranta přijímá. Jinými slovy to, jaká je v dané době zaměstnanost, jaká je z toho plynoucí imigrační nálada mezi veřejností a je-li imigrant vítán či obviňován z nesnází. Do třetí skupiny spadají znalosti a dovednosti každého imigranta, jeho kvalifikace a vzdělání, a to jak odborné, tak také jazykové. Konečně čtvrtou skupinu tvoří činitelé psychického rázu, jako jsou charakterové vlastnosti a celkový psychický stav emigranta, ale také očekávání a naděje, se kterými do nové vlasti přichází.

Vzhledem k tomu, že v období konce šedesátých a v sedmdesátých letech měl na rychlou integraci do americké společnosti nejlepší šanci zdravý bílý muž co nejmladšího věku, byli čeští posrpnoví imigranti s ohledem na první zmíněnou skupinu v poměrně příznivé pozici. Absolutní většina z nich byla bílé rasy, v dobrém zdravotním stavu a více než polovina byla ve věku do 29 let. Ženy a Romové měli situaci o něco složitější, avšak totéž platilo nepochybně také v jejich domácí společnosti, v Československu.

Zaměříme-li se na druhou skupinu, zjistíme, že situace byla posrpnovým o něco méně příznivě nakloněna. O rozdílnosti politických a ekonomických systémů Spojených států a Československa v sedmdesátých letech snad není potřeba říkat více, než že byla značná a že pro mnohé posrpnové imigranty představovala poměrně silný šok. Tak jako „silný kuřák neodvykne nikotinu přes noc“, nemůže ani člověk, který žije celoživotně se zkušeností státu-nepřítele, ze dne na den změnit svůj postoj, a proto v některých případech trvalo přijetí nového politického systému za samozřejmý mnoho let.¹⁸⁷

Mnohem větší podobnost mezi českou a americkou společností bychom mohli najít v oblasti kultury,¹⁸⁸ avšak i zde docházelo ke kon-

¹⁸⁷ ULČ O., *My a oni*, s. 101, 102.

¹⁸⁸ Kulturou zde rozumíme soubor zvyků, názorů a hodnot, které jsou sdílené určitou skupinou osob. V případě Spojených států k porovnávání slouží hlavní kulturní proud („mainstream culture“).

fliktním situacím. Vážný problém pro některé posrpnové představovala heterogenost americké společnosti. Téměř pro všechny Čechy, kteří celý svůj život strávili v nadmíru homogenní společnosti, byla tato náhlá a výrazná změna šokující, jako například pro grafičku, která do USA přišla v roce 1982 a která při rozhovoru přiznala, že si „už v uprchlickém táboře najednou uvědomila, že si [prohlíží] všechny ty tmavé uprchlíky jako opice v cirkusu a navíc, že se jich [bojí].“ Mnozí si toleranci k jiným rasám a kulturám ani po letech vypěstovat nedokázali.

Také situace v zaměstnanosti se pro posrpnové imigranty začala zhoršovat v sedmdesátých letech, kdy Spojené státy trpěly vleklou hospodářskou krizí, jejímž vlivem rostla nezaměstnanost a obecně se zhoršoval vztah k přistěhovalcům. Proto zatímco v roce 1969 bylo podle dopisu, který dostal AFRC od *Social Research Corporation*, pro posrpnové přistěhovalce „více pracovních míst dostupných, než osob k jejich zaplnění“ a jediným požadavkem kromě kvalifikace k danému povolání byla „znalost angličtiny na úrovni páté třídy,“¹⁸⁹ o několik let později již AFRC uvedl: „... žádnou práci pro československé uprchlíky nemáme. Pokud ano, jde vždy o zaměstnání za velice nízké mzdy.“¹⁹⁰

S ohledem na vztah veřejnosti k posrpnovým našli ti, kdo přišli do Spojených států v prvních několika měsících okamžitě následujících invazi, v USA lepší situaci než ti, kdo imigrovali až později v letech sedmdesátých. Značné sympatie, které Američani měli k národu, jehož pokus o demokracii se stal obětí tanků, se přenesly také na imigranty z řad tohoto národa. *Nový domov* tento jev komentoval s trochou nadsázky takto: „Naši uprchlíci jsou nadále překvapováni, jak kouzelně působí na všechny slova: ‚Československý uprchlík‘. Již na letišti, zatím co ostatním cestujícím otevírají celníci zavazadla, československý uprchlík je propuštěn s úsměvem bez otevření kufru. Mnohý taxikář zaveze našeho člověka zdarma, jakmile pozná, kam chce, i když nerozumí jeho řeči.... A tak dále.“¹⁹¹ O pár let později,

¹⁸⁹ Archiv AFRC, složka New York 1969, Papánek v dopise z 14. 10. 1969.

¹⁹⁰ Archiv AFRC, složka New York 1977, schůze předsednictva, 3. 6. 1977.

¹⁹¹ *Nový domov*, (36) 1968, s. 1.

kdy již veřejnost pozapomněla na násilný akt invaze a zprávy o okupaci zevšedněly, vyprchaly také zvláštní sympatie a Češi se stali jen jedněmi z imigrantů, kteří přicházeli ze zemí za železnou oponou. Avšak je nutné říci, že i toto postavení bylo mnohem příznivější, než kdyby pocházeli odjinud, jak o tom svědčí i oficiální americká definice pojmu uprchlík.

Dobrou situaci posrpnoví našli také v souvislosti s postojem oficiálních míst ke způsobu a míře zapojení imigrantů do společnosti. Bouřlivá doba, ve které přicházeli, vedla v této oblasti k významné, a pro ně přínosné, změně. V sedmdesátých letech již totiž v tomto ohledu panovala obecná shoda o tom, že kultury přistěhovalců mají nejen právo na zachování, ale že existuje dokonce potřeba jejich udržování. V této době došlo k upuštění od teorie „*melting pot*“,¹⁹² která byla nahrazena vizí multikulturní a multietnické Ameriky. Tlak na integraci posrpnových imigrantů tak byl mnohem menší, než ten, kterým prošli přistěhovalci dřívější.

Přestože z předchozího je zřejmé, že faktory druhé kategorie mohly cestu posrpnových k integraci značně zkomplikovat, na největší problémy narazili teprve v souvislosti s třetí a čtvrtou skupinou činitelů podle našeho rozdělení. Pomineme-li ty z nich, které byly velice individuální a není možné je na tomto místě zhodnotit, zůstanou nám čtyři specifické zdroje problémů, které integraci posrpnových do americké společnosti zpomalily nejčastěji a nejvíce. Patří mezi ně neznalost anglického jazyka, nemožnost profesního uplatnění, nedostatek iniciativy a nadměrná očekávání imigrantů.

Jazyková kompetence posrpnových uprchlíků byla dosti nízká, což představovalo jednu z nejdůležitějších brzd jejich integrace. Z 31 osob, které zodpověděly mé dotazníky či které se zúčastnily mých rozhovorů, ohodnotily svou znalost angličtiny při příchodu do USA

¹⁹² Teorie „*melting pot*“ formovala přístup k nově příchozím od samotného počátku přistěhovalectví do USA. Hlavní důraz byl kladen na akulturalizaci, která by postupně vedla k úplné asimilaci přistěhovalců. O. Ulč této koncepci říká „amerikánský asimilační „*Eintopf*“,“ neboli „hrnec, v němž se asimilačním procesem přistěhovalci převaží a vitamíny jejich etnické a kulturní individuality vypaří.“ Ideálně by tak byla vytvořena vysoce uniformní společnost. ULČ Ota, *Příručka pro zájemce o americký svět*, Praha 1992, s. 10.

jako zcela uspokojivou pouze čtyři – profesor americké literatury, vysokoškolský profesor filozofie, herec a lékař, který pracoval dva roky v Kambodži. Naopak sedmnáct, tedy více než polovina dotazovaných, ohodnotila svou znalost absolutní nulou a dalších pět ji považovalo za základní. Že nešlo o výsledky nikterak výjimečné potvrzuje srovnání s průzkumem Jarmily Horné, která se zaměřila na posrpnové imigranty žijící v kanadské Albertě. Neuspokojivou znalost angličtiny při příjezdu měly přibližně tři čtvrtiny jejích respondentů.¹⁹³

Neznalost jazyka, základního prostředku komunikace, s sebou přináší mnohé negativní důsledky, včetně materiálních. Imigrant může být jednoduše podveden, okraden, může se dostat do konfliktu se zákonem, má potíže se získáním zaměstnání a pokud nějaké najde, může je vinou svého jazykového handicapu zase lehce ztratit. Navíc vede neznalost jazyka k tomu, že si imigrant utvoří falešné představy o svých amerických spoluobčanech. Má je za nezdvořilé, netrpělivé, popudlivé či nespolečenské. Takováto reakce ovšem, k imigrantově smůle, funguje oboustranně. Američani mohou mlčenlivého přistěhovalce pokládat za nespolečenského, hloupého či nezdvořilého. Takto negativně vytvořený dojem pak mívá dlouhotrvající následky, neboť zpravidla ovlivní celý vzájemný vztah.¹⁹⁴

Mezi respondenty mého dotazníku figuroval jazykový handicap jako jeden z nejčastějších zdrojů stresu a frustrace vůbec. Samy návštěvy jazykových kurzů, kterými prošlo dvacet čtyři mých respondentů, byly často stresující záležitostí. „To víte, když je vám třiačtyřicet, je těžké dělat ze sebe blázna a smát se sám sobě,“ komentoval tento jev zubař, který přišel do USA s nulovou znalostí angličtiny. Také M. Disman, který sám do USA v posrpnovém období emigroval, k tomuto ve své knize poznamenává: „Když jsem kdysi v Praze četl překlad [Rostenova románu] líčící heroickou bitvu pana Kaplana s nelogičností angličtiny, mohl jsem se rozsypat smíchy. Ale když jsem o něco později četl tuhle knížku v Americe, nebyla to už taková legrace. Spíše naopak. Najednou jsem já byl pan Kaplan, který se marně snaží zvládnout ty nepostižitelné dimenze jazyka. Takové

¹⁹³ HORNA J., *Leisure Re-socialization*, s. 99–100.

¹⁹⁴ AHIRAM E., *Language Training*. In: *International Migration*, (12) 1974, s. 207.

úsilí je jistě komické. Ale ne pro pana Kaplana.“¹⁹⁵ Obzvláště frustrující byla neschopnost přesně se vyjadřovat pro vzdělané imigranty, kteří měli větší potřebu číst, psát, diskutovat a komentovat dění kolem sebe. Toto jim však jejich jazykové znalosti neumožňovaly. Navíc nyní mnohem častěji než ve své domovině byli neúspěšní v diskusích a slovní střetech. Jádrem tohoto problému pojmenoval v rozhovoru počítačový inženýr (29, 1976): „Člověk věděl, že to, co jeho oponent říká, jsou hlouposti. Problém byl v tom, že je říkal hezky a bez chyb.“

Neznalost jazyka ovlivnila také domácí prostředí přistěhovalců. Jednotliví členové imigrantské rodiny nepostupovali při zvládání angličtiny stejným tempem. Zaměstnaný člen rodiny se zákonitě ocitl ve výrazně výhodnější výchozí pozici než ten, který nenašel práci či se rozhodl zůstat doma s dětmi. Jednoznačně nejrychleji a s nejmenšími potížemi zvládly nový jazyk děti.

Nerovnoměrnost v ovládnutí základního komunikačního prostředku vedla v některých rodinách k výrazné změně vztahů. Nebyla-li to totiž hlava rodiny, tedy zpravidla otec, kdo angličtinu zvládl nejlépe a hlavně nejrychleji, přesunula se velká míra zodpovědnosti na toho, kdo byl jazykově vybavený nejlépe, tedy často na děti. Takovýto přesun pravomocí, který byl v mnohých případech hlavou rodiny vnímán jako neschopnost splnit své poslání, způsobil značné napětí v rodině, které se podepsalo jistou měrou na vysoké – více než čtyřicetiprocentní – rozvodovosti těch párů, které do USA emigrovaly již jako manželé.¹⁹⁶

Komunikační bariéra měla ještě další důsledek. Pod jejím tlakem začali někteří z posrpnových imigrantů vyhledávat ostatní Čechy. Několik z nich se dokonce uchýlilo do českých čtvrtí, kterých již v době jejich příchodu v USA nebylo mnoho a nebyly zdaleka tak uzavřené, jako například čtvrti italské, ruské, nebo známé Chinatowny, ale přesto existovaly.¹⁹⁷ Vazby, které v těchto komunitách získali, jim poskytly nejen lepší komunikaci, ale často také možnost najít

¹⁹⁵ DISMAN M., *Jak se vyrábí*, s. 329.

¹⁹⁶ Rozvodovost v mém vzorku mezi lidmi, kteří imigrovali jako manželé, činila 44 %.

¹⁹⁷ Například v New Yorku bylo takovou oblastí okolí 72. ulice na Upper East Side Manhattanu a později pak Astorie v městské čtvrti Queens.

bez znalosti angličtiny zaměstnání. Život v česko-americké komunitě mohl mít na nového imigranta jak pozitivní, tak i negativní dopad. Na jedné straně mohlo být toto prostředí jakýmsi ‚odpočívadlem‘, kde by nově příchozí načerpal síly a také informace a rady potřebné ke vstupu do široké americké společnosti. Na straně druhé si imigranti v etnickém prostředí kolem sebe budovali ochrannou zeď před okolním světem. V těchto případech imigrant jen málokdy později opustil etnické prostředí a jeho integrace se tak značně zbrzdila, ne-li zcela zastavila.¹⁹⁸ Takové byly také osudy dvou respondentů v mém vzorku.

Podle IRC závisí integrace v nové zemi z 80 % na nalezení odpovídajícího zaměstnání.¹⁹⁹ Získání pracovního místa je pro integraci klíčové nejen z důvodu ekonomické samostatnosti, ale také proto, že právě v zaměstnání přichází imigrant v největší míře do kontaktu s novým jazykem a s novou kulturou obecně. Poznává tam vzory chování nové společnosti, způsoby komunikace a vytváří si nové sociální vazby. Pro účely integrace je získání v podstatě jakéhokoliv zaměstnání užitečné, avšak jedině pracovní místo odpovídající schopnostem imigranta je tím, ze kterého pro něho plyne uspokojení.

Značný počet posrpnových imigrantů byl vybaven poměrně vysokým stupněm vzdělání a navíc často v technických profesích, po kterých byla v USA poptávka největší. I přesto však řada z nich, zejména zpočátku, jen těžko hledala uplatnění. Ačkoliv absolutní většina (v mém vzorku všichni) byla v Československu zaměstnaná nebo řádně studovala, po příchodu do USA zůstal značný počet po určitou dobu bez zaměstnání. Ti, co zaměstnání přece jen našli, museli ve většině případů přijmout nižší postavení, než jaké zastávali doma. Tohoto osudu mnohých posrpnových si všimlo i *Rudé právo*, které ho využívalo k propagandě: „Každý poctivý občan této země si učiní svůj názor o člověku, který doma získal vysokoškolské vzdělání, a místo aby vrátil společnosti, co do něho investovala, pobíhá po světě a nabízí se

¹⁹⁸ BERNARD William S., *Immigrants and Refugees: Their Similarities, Differences, and Needs*. In: *International Migration*, (14) 1976, s. 273.

¹⁹⁹ Z tohoto důvodu tato organizace udržovala svůj vlastní zaměstnanecký servis a finančně své klienty podporovala, zatímco oni si hledali práci a až do té doby, než obdrželi svou první výplatní pásku. BERNARD W., *Initial Integration*, s. 8.

do služeb ‚vrátného-uklízeče‘.... Kdo ponižuje sebe v cizině, ponižuje i svou vlast.“²⁰⁰ Jelikož obecné údaje o tom, kolik posrpnových imigrantů takto „ponižovalo svou vlast“ ve Spojených státech, nejsou dostupné, obracím se pro srovnání do Kanady. V Albertě, podle Jarmily Horné, si ihned po příjezdu našlo stejné zaměstnání jako v Československu jen 10,7 % posrpnových imigrantů.²⁰¹ V mém vzorku byla situace o něco lepší, neboť stejnou práci našlo 16,1 % respondentů. Zbytek zůstal po nějakou dobu nezaměstnaný či přijal profesní degradaci a to často dosti výraznou.

Důvody počátečního neúspěchu byly mnohé. Vedle nabídky z americké strany hrály klíčovou roli již diskutované nedostatečné jazykové schopnosti, neadekvátní kvalifikace, charakterové vlastnosti každého imigranta a jeho ochota přijmout degradující pozici, stejně jako i absence ‚americké zkušenosti‘ a úroveň jeho znalosti americké společnosti obecně. K snadnějšímu nabytí zaměstnání pak naopak nejvíce pomohlo vedle znalosti angličtiny vzdělání, které imigranti získali až ve Spojených státech. Proto se velký počet z nich navrátil zpátky do školních lavic.

Problémy spojené s kvalifikací ve většině případů nespočívaly v jejím nedostatku, ale spíše v neadekvátnosti znalostí nabytých v socialistických školách, v nízké hodnotě diplomů získaných na československých univerzitách, v potřebě amerických licencí a atestací pro výkon jistých povolání, v nedostatku dokumentace o dosaženém vzdělání a praxi, či v neexistenci doporučení z předešlých zaměstnání. Překonat tyto handicapy trvalo posrpnovým imigrantům mnohdy několik let.²⁰²

Konkrétně tyto problémy uvidíme, podíváme-li se třeba na případ lékařů. Potíže s jejich umístováním po příchodu do USA existovaly, přestože podle AFRCR byl „volných míst v nemocnicích nadbytek,“²⁰³ o čemž svědčí také to, že do Spojených států byli zpravidla přijímáni ne na základě ‚uprchlické‘, ale ‚odborné‘ preference. Jejich potíže pra-

²⁰⁰ Rudé právo, 20. 10. 1969, s. 2.

²⁰¹ HORNA J., *Leisure Re-socialization*, s.100.

²⁰² BERNARD W., *Indices of Integration*, s. 86.

²⁰³ Archiv AFRCR, složka Vídeň 1968, dopis vídeňské pobočky MUDr. Bílkovi z 16. 11. 1968.

menily vedle jazykových nedostatků především z restrikcí, které existovaly v oblasti udělování amerických licencí.²⁰⁴ Prvním krokem, který musel imigrant-lékař podniknout, bylo složení zkoušek lékařského výboru *Educational Council for Foreign Medical Graduates (ECFMG)*, které se skládaly jak z psaného, tak i ústního testu. Ani pak však lékař nemohl ve svém oboru plně pracovat, ale musel začít usilovat o atestaci. Předtím než jí mohl dosáhnout, musel být zaměstnán jako stážista ve státní nemocnici a teprve pak mohl složit *State Board Examination*, na základě které mu byl udělen americký diplom. Jednomu z mých respondentů, lékaři, který do USA přišel v roce 1976, trval tento proces více než čtyři roky.

Ti posrpnoví imigranti, kterým se odpovídající zaměstnání zajistit podařilo, si byli dobře vědomi své zranitelnosti v případě propouštění, což je hlavním důvodem, proč mnozí z nich věnovali značnou část svého volného času sebevzdělávání.²⁰⁵ Profesor americké literatury k tomu při našem rozhovoru řekl: „Předtím, než jsem se tady pořádně usadil a než jsem na univerzitě dostal *tenure*, musel jsem každý den hodiny studovat a připravovat se do školy. Člověk, který tady učí americkou literaturu, musí neustále doplňovat svoje vědomosti a musí se naučit v angličtině vyjadřovat stejně dobře přesně technicky, jako i poeticky... O škole se mi prvních pár let často v noci zdávalo.

Jedním specifickým, které vyplynulo z mého průzkumu, jež by však muselo být ještě dále dokázáno kvantitativním výzkumem, je zvýšení počtu žen, které po příjezdu do USA zůstaly v domácnosti. Podle mého výzkumu se k rodinnému krbu uchýlila přesně jedna čtvrtina respondentek. Některé z žen v domácnosti zůstat chtěly a americká společnost, ve které byla tato role mnohem běžnější než v Československu, jim to umožnila. V jiných případech vyhrála pozice ženy v domácnosti nad povoláním, které jim nepřinášelo uspokojení, avšak které bylo jediným, jež mohly získat. Nejčastěji však nešlo o přání samotné ženy, ale o finanční úspory, které její práce v domácnosti přinesla v případě, že rodina měla malé děti.

²⁰⁴ BERNARD W., *Initial Integration*, s. 7.

²⁰⁵ HORNA J., *Leisure Re-socialization*, s. 101–102.

Žena, která v domácnosti po příjezdu zůstala, pak za několik let zjistila, že její znalosti už neodpovídají americkým standardům. K tomu se ještě přidala skutečnost, že vinou omezených styků s americkým prostředím byly její znalosti angličtiny poměrně nízké. Tyto problémy pak nejednu ženu vedly k tomu, že dala dlouhodobě přednost jistotě role ženy v domácnosti před degradujícím postavením či problematickým bojem o odpovídající zaměstnání.

Specifickým problémem posrpnových imigrantů, jehož příčinou byla rozdílnost mezi československou a americkou společností, byl nedostatek iniciativy a nesamostatnost, kterými především v prvních několika letech po příchodu do USA trpěli. V novém, individualistickém systému postrádali státní kontrolu, která řídila jejich životy v socialistickém Československu, a proto se často cítili macešsky opuštěni okolním světem, bezmocní a ztraceni, což se zpravidla projevovalo pasivitou. Ta pak vedla k potížím při hledání zaměstnání, při změně zaměstnání či při navazování kontaktů a přátelství, a tím k pomalejšímu zapojení do americké společnosti. Nedostatek iniciativy mohl ovlivnit také to, jaký dojem udělali imigranti na své spolupracovníky a americké sousedy. Každodenní rozhodování o vlastním osudu pak vedlo k neustálému napětí a k nejedné stresové situaci. Počítačový inženýr, který do USA přišel ve věku 29 let, to vyjádřil takto: „Už to, že jsem si v obchodě musel vybírat z dvaceti druhů jogurtů, mi činilo neuvěřitelné potíže... Nejhorší to pak bylo, když jsem najednou měl tři nabídky práce. Málem jsem se rozbřečel a otravoval jsem s tím všechny lidi, co jsem tady znal.“

W. Bernard tento problém komentoval slovy: „Jedna z potíží s mladými je, že i když odmítli komunismus a nelíbí se jim život, který opustili, nerozumí ještě ani životu v novém světě a visí ve vzduchoprázdnu, neboť postrádají státem uvalené řízení, jež měli ve své komunistické zemi. Musí být naučeni, jak stát na vlastních nohou, jak si utvářet své vlastní soudy a rozhodnutí a jak plánovat své vlastní životy.... Je štěstí, že díky přizpůsobivosti mladých uprchlíků není přechodná doba delší, než je.“²⁰⁶ Také podle *AFCR*, který považoval

²⁰⁶ BERNARD W., *Initial Integration*, s. 7.

tento jev za jeden z nejvýznamnějších problémů posrpnových imigrantů, se však naštěstí posrpnoví vyrovnali s touto překážkou v poměrně krátkém čase. Slovy fondu, „svoboda rychle změnila jejich postoj k iniciativě a k rozhodování o vlastní budoucnosti.“²⁰⁷

Rovněž samotní posrpnoví přistěhovalci existenci tohoto problému potvrdili. Programátor, po příchodu do USA poslíček, prodavač pomerančové šťávy, novinář a opět programátor, který imigroval ve svých 31 letech, to vyjádřil takto: „Říkal jsem si, jsi přece v zemi neomezených možností, ale žádné jsem neviděl. Čekal jsem, až mi je někdo ukáže, až mi někdo řekne, kam jít a kam napsat, abych dostal práci, nebo abych našel třeba kurzy angličtiny.“ Aranžérka (23, 1969) to dále doplnila: „Hodili nás do vody a řekli plav. Nebo spíš, hodili jsme se do vody a plavat jsme moc neuměli.“ Podobné reakce se mi dostaly od celé řady dalších dotazovaných. Za všechny to však snad nejlépe shrnula profesorka slovanských studií (24, 1977), když řekla: „Teprve tady jsem viděla, že to krásné přísloví o tom, že každý je svého štěstí strojvedoucím, je pravdivé.“

* * *

Otázka očekávání a nadějí imigranta, ačkoliv bývá často opomíjena, má na integraci zásadní vliv. Čím méně realistické jsou představy imigranta o nové vlasti, tím větší zklamání ho čeká při styku se skutečností a tím méně spokojený sám bude. Naopak čím více se blíží jeho očekávání realitě, tím je spokojenější, a tím dříve bude schopný plně se integrovat.²⁰⁸

B. Čebulj-Sajko, která se zabývá slovinskou emigrací, používá pro představy imigrantů o své nové zemi termínu ‚šťastná země‘ („*lucky country*“). Podle ní je ‚šťastnou zemí‘ ideální stát, který existuje pouze

²⁰⁷ Archiv AFČR, složka New York 1969, schůze předsednictva, 16. 6. 1969; výroční zpráva, 1969, s. 5.

²⁰⁸ LUKŠIČ-HACIN Marina, *The Intertwining of Myth and Reality*. In: GODINA I. (ed.), *Soočenje mita in realnosti*, s. 223–226; PAVLOVIĆ M., *At the Crossroads*, s. 92; ULČ O., *Those Who Left*, s. 151–152; ČEBULJ-SAJKO Breda, *„Lucky Country“: Where?*. In: GODINA I. (ed.), *Soočenje mita in realnosti*, s. 159–161.

v mysli emigranta, a to jen do té doby, než se s ním fyzicky setká. Mezi okolnostmi, které ovlivňují, jak nereálná je představa o ‚šťastné zemi‘, patří množství a důvěryhodnost informací, které ve své domovině imigrant o nové zemi mohl získat, důvody k jeho emigraci, emocionální vazby k domovu a některé subjektivní aspekty, jako například to, jak silná je jeho touha po nové zemi.²⁰⁹

Nereálné představy o své ‚šťastné zemi‘ si tvořili i mnozí respondenti z mého vzorku. Zklamání, které jim přinesla konfrontace jejich ideálu s americkou realitou, bylo v mnoha případech velké. Očekávání, že Amerika změní jejich život k lepšímu, se kterým všichni bez rozdílu opouštěli Československo, se totiž především ze začátku většinou z nich nesplnilo. Odešli ze zařízeného života, ve kterém sami sebe vnímali jako střed svého sociálního okolí a kde přesně znali postavení své, stejně jako i postavení ostatních, do ciziny, kde svou jasnou pozici zničehonic ztratili.²¹⁰ Jak říká M. Pavlović, z „Někoho“ se stali „Nikým.“²¹¹ Nový svět, do kterého přišli, jim nenabízel nic víc, než nový začátek, jenž byl často mnohem těžší než v jejich představách. Na tento rozpor mezi očekáváním a realitou imigrant téměř vždy reagoval popíráním toho, že by on sám podlehl sebeklamu. Raději než své naivitě dával vinu realitě a cítil se být „podveden západními zeměmi, jež si troufaly vypadat jinak, než si upředl ve svých představách.“²¹²

Za hlavní aspekt, který měl vliv na utváření nereálných představ o Spojených státech, označili respondenti podceňování problémů, se kterými se USA potýkaly. Byli zvyklí na to, že je československý propagační aparát neustále podvádí, a tak neuvěřili ani zprávám o sociálně ekonomických nesnázích Západu. Po příchodu do Spojených států pak byli často rozčarováni, když narazili například na potíže při hledání zaměstnání, nebo když byli z těžce nabytého místa propuštěni.

Vezmeme-li si na pomoc průzkum, který v osmdesátých letech provedl O. Ulč, zjistíme, že víra v existenci kriminality a sociálních

²⁰⁹ ČEBULJ-SAJKO B., *„Lucky Country“*, s. 159–160.

²¹⁰ DISMAN M., *Jak se vyrábí*, s. 329.

²¹¹ PAVLOVIĆ M., *At the Crossroads*, s. 92.

²¹² ULČ O., *My a oni*, s. 101.

nepokojů v západních zemích byla na stupnici 0 – 10 oceněna překvapivě nízkým průměrem 1,12 a víra v ekonomické potíže dokonce neuvěřitelným průměrem 0,73.²¹³ Vzhledem k nevalné informovanosti, kterou většina řadových občanů Československa dlouhodobě trpěla, je pravděpodobné, že by se tyto výsledky příliš nelišily, ani kdyby byl průzkum proveden mezi imigrací z let dřívějších.²¹⁴ Nedostatek informací kombinovaný s nedůvěrou v tvrzení stranického tisku, který je přesvědčoval, že „situace se zaměstnáním v zahraničí není příliš dobrá“ a že by se nad tím „měli zamyslet všichni ti, kdož stále ještě nosí brýle mámení a žijí v iluzích o možnostech, jaké čekají naše lidi všude jinde, jenom ne doma,“²¹⁵ pak působily na utvoření iluzí o „šťastné zemi“ jen jako katalyzátor, tedy přesně opačně, než jak byly autory zamýšleny.

V souvislosti s jejich očekáváním toho, co jim Spojené státy nabídnou, nesmíme zapomínat, že velký počet posrpnových imigrantů měl díky své kvalifikaci v Československu průměrný či nadprůměrný životní standard.²¹⁶ Emigrace je o tuto životní úroveň připravila. Zázrak se zpravidla nekonal, a tak museli v USA začínat od absolutní nuly. Navíc bez podpory příbuzných a známých, kteří jsou obvykle nedílnou součástí začátků v domovině. Zklamání těch, kteří čekali více, bylo často obrovské.

Nejčastějším projevem tohoto zklamání bylo neustálé srovnávání českého s americkým, přičemž to americké nemělo příliš mnoho šancí na úspěch. Jeden z mých respondentů nazval tuto fázi v procesu přivyknání americkému životu jako období „jó-to-u-nás-v-Čechách.“ Obdobím neustálého srovnávání prošla také žena v domácnosti (29, 1971), která jistou dávkou nelibosti k nové vlasti projevuje dodnes: „Všechno mi začalo vadit. Hlavně samotní Američané. Nadávala jsem na jejich chování, na to, co mají na sobě, na jejich věčné úsměvy, ale i na filmy

²¹³ ULČ O., *Profil a motivace*, s. 479.

²¹⁴ Z rozhovorů vyplynulo, že jedinou změnou, která by se pravděpodobně v průzkumu mezi dřívějšími imigranty projevila, byla obava z potíží v souvislosti s Vietnamskou válkou.

²¹⁵ Rudé právo, 20. 10. 1969, s. 2.

²¹⁶ ULČ O., *Profil a motivace*, s. 479.

a na muziku.“ Tyto a podobné reakce nejsou ničím jiným, než projevy etnocentrismu, neboli „tendence poznávat, hodnotit, interpretovat všechny životní jevy z perspektivy kultury vlastního společenství.“²¹⁷ Za jediné správné, užitečné a pravdivé jsou etnocentrickým pohledem považovány hodnoty, normy a ideje té sociální skupiny, se kterou se jedinec identifikuje, což u posrpnových vedlo zákonitě k tomu, že začali nadměru kriticky reagovat na vše, co mělo nálepkou ‚americké‘.

Přitom důvody, které si ke své kritice imigranti vybírali, nebyly vždy zásadního významu, ale naopak se často jednalo jen o nevýznamné maličkosti. M. Disman k tomuto jevu uvádí několik příkladů, jež si zaslouží ocitování: „Jsou prostě barbaři: v restauraci rozkrájí nejdřív všechno maso na talíři a pak jedí jenom vidličkou. A představte si, drží ji v pravé ruce,“ anebo „To jejich pivo! Karel IV. na něj! Kdyby spouštěli do Vltavy toho sládka, co vaří ty patoky a ještě je pojmenuje Budweiser, šel bych se podívat.“²¹⁸

Etnocentrismus neovlivňuje pouze imigranty, ale trpí jím rovněž skupina přijímací, tedy v našem případě Američané. Cizincova rozdílnost je vnímána jako neochota se přizpůsobit a jako překážka integrity. K ilustraci netolerantních etnocentrických reakcí ze strany americké používám opět několika příkladů, které uvádí M. Disman. Ten ve své knize vychází ze svých vlastních zkušeností posrpnového imigranta v USA a cituje několik autentických výtek, jimiž ho Američané obdařili. Vytýkali mu, že „nejen, že nehraje golf, ale čte i takové divné knihy,“ nebo například to, že „vůbec nerozumí pravidlům baseballu, a to má doktorát!“, či dokonce, že „i své příjmení vyslovuje špatně.“²¹⁹

Etnocentrismus se tak stal zdrojem netolerantnosti a konfliktů mezi českými imigranty a majoritní americkou společností a zpomalil proces jejich integrace.

²¹⁷ *Velký sociologický slovník*, s. 278.

²¹⁸ DISMAN M., *Jak se vyrábí*, s. 333.

²¹⁹ *Ibid.*, s. 332.

Trojí identita posrpnových

„Příslušníci první generace vlastně žijí dva životy – ten první v nich stále vyvolává nostalgii a je zdrojem neustálých vzpomínek, ten druhý je pro ně většinou stále cizím světem, který se jim sice může i líbit, ale asi tak jako skvělé šaty, které jsou však příliš velké a stále je to cítit...“

(J. ALNER, *Krajanía. Češi a Slováci vo svete*)

Jako jeden z přímých důsledků integrace do nové společnosti vzniká pro každého imigranta nutnost řešit soukromé dilema o tom, ke které ze dvou kultur se přidat, jakou část své etnické identity obětovat a naopak, které aspekty nové kultury přijmout za vlastní.²²⁰ V průběhu následné integrace do nové společnosti každý přistěhovalec bez rozdílu přijímá vedle své původní identity také určitou část kultury své nové země, a postupně si vytváří takzvanou dvojí identitu. J. Špetko si všímá konfliktu mezi dvěma identitami a nazývá ho ‚bacillus emigraticus‘, schizoidní stav vznikající tím, že se emigrantova jedna tvář dívá na domovinu, zatímco druhá sleduje zemi, ve které žije.²²¹

Živiny etnické identity se pochopitelně stává rodinný kruh a nejbližší přátelé stejného původu, se kterými imigrant sdílí společný jazyk, zvyky a vzpomínky. Na druhé straně zdrojem identity nové, v našem případě americké, je celý veřejný sektor, ve kterém velice významnou roli hraje zaměstnání a pracovní kolektiv.²²²

²²⁰ Etnická identita (příslušnost etnická): „sounáležitost jednotlivce s určitým etnikem nebo jeho částí, která může být vyjádřena vnějšími příznaky, respektive tím, jak se ‚etnický‘ člověk projevuje v každodenních situacích (jazykovými a jinými kulturními projevy).“ Velký sociologický slovník, s. 882.

²²¹ ŠPETKO J., *Slovenská politická emigrácia*, s. 8. V literatuře je tento jev často popisován podle E. Stonequista, který už v roce 1937 nazval emigranta, u něhož se dané dvě identity dostávají do konfliktu, ‚okrajovým člověkem‘ (‚marginal man‘). A. Schutz pak ve studii Cizinec (1966) definuje takového ‚okrajového člověka‘ jako jedince, který je ‚hybridem existujícím na rozhraní dvou kultur nevěda, ke kterému kulturnímu vzorci patří.“ Citováno podle DISMAN M., *Jak se vyrábí*, s. 335.

²²² HORNA Jarmila L.A., *Ethnic Culture or Culture for the Ethnics: A Case Study of Czechs and Slovaks in Alberta*. In: ZUZÁNEK Jiří (ed.), *Social Research and Cultural Policy, Waterloo 1979*, s. 207.

Dvě identity, česká a americká, začaly vedle sebe postupně žít také u českých posrpnových imigrantů. Počáteční nedostatek komunikačních schopností, hrdost na českou kulturu a chování americké společnosti, která je vnímala jako zvláštní, neobvyklé, prostě jiné, je vedlo k potřebě identifikovat se se svou etnickou skupinou. Na druhé straně nedostatek pocitu vlastenectví a neustálý kulturní vliv americké společnosti, jejímiž plnohodnotnými členy se chtěli stát a již si vážili, přispěly ke vzniku jejich identity americké.

Pro udržení identity etnické jsou jako nejdůležitější uváděny zejména dva zdroje: jazyk a náboženství. Nicméně v případě posrpnových Čechů by bylo správnější nahradit náboženství, které hrálo zásadní roli jen u malého počtu posrpnových, položkou ‚etnických symbolů‘, jako jsou národní symboly, předměty materiální kultury a folklor. Tak vznikla zvláštní forma etnické kultury emigraci vlastní, kultura symbolů.²²³ To, co doma často přecházeli s úsměvem, se tak pro ně v americké společnosti stalo prostředkem k vyjádření totožnosti. Jeden z mých respondentů, vysokoškolský učitel (42, 1970), s úsměvem poznamenal: „Když jsme přestali mít starosti o to, co budeme jíst a kde budeme bydlet, když jsme už našli skupinu kamarádů, se kterými můžeme jako s rodinou trávit vánoce, zkrátka, když už jsme se v New Yorku začali cítit jako doma, začali jsme shánět českou muziku, kterou bychom v Praze nikdy neposlouchali, kupovat květinkovanou keramiku, které jsme se kdysi pohrdavě smáli, a chodit na koláčové festivaly. Samotného mě dodnes překvapuje, proč to vlastně dělám.“

Mateřský jazyk imigrantů, tedy čeština, hrál pro uchování etnické identity roli ještě důležitější. Přišli-li do USA s českou partnerkou či partnerem (16 osob v mém vzorku), čeština figurovala jako prostředek komunikace také v jejich nejintimnějším světě, kde se představy o nové zemi a její kultuře utvářejí a upevňují. Jazyk však zároveň

²²³ H. J. Gans (1979) toto nazval ‚symbolickou etnicitou‘. Podle něho ‚etnika nepotřebují etnickou kulturu ani organizaci; místo toho se omezují na používání etnických symbolů. Výsledkem je to, že z etnicity se stává symbolická etnicita. ‚Citováno podle SKRBIŠ Zlatko, *Slovenes in Australia*. In: GODINA I. (ed.), *Soočenje mita in realnosti*, s. 65.

může posloužit jako jeden z nejviditelnějších důkazů toho, že posrpnoví imigranti na sebe do velké míry přijali identitu americkou. I když češtinu ovládali dokonale, mnozí ji postupně zapomínali, přeměnila se u nich na idiolekt a angličtina ji často začala střídat dokonce i v jejich domácnostech.

Do svých jazykových projevů, a to i do publicistických, začali postupně zařazovat *makaronismy*, tedy hybridní složeniny z anglického základu, které pak skloňovali a časovali v souladu s českými gramatickými pravidly.²²⁴ Kromě používání makaronismů imigranti v běžném rozhovoru také často přecházejí z češtiny do angličtiny uprostřed věty (*code switching*) nebo nahrazují anglickými výrazy slova, na která si v češtině prostě nemohou vzpomenout (*lexical gap*). Snad nejzřetelněji se projevuje vliv angličtiny na používání číslovek. Úroveň pronikání angličtiny do českého projevu posrpnových imigrantů zdaleka není u všech stejná. Obecně v mém vzorku vykazovali mnohem větší ztrátu české jazykové kompetence ti respondenti, kteří se začali učit anglicky až po svém příchodu do USA. Naopak ti, kdo anglicky uměli již z Československa nebo s českým jazykem stále pracují (například spisovatelé, učitelé, novináři nebo zaměstnanci českých firem a organizací), se pronikání anglických prvků do svého jazykového projevu úspěšně brání.

Zajímavým aspektem, který u starší generace českých imigrantů najdeme jen zřídkakdy, je poměrně častý přechod k angličtině při výchově dětí, a to i v případech nesmíšených českých manželství. Přestože se děti imigrantů učily anglicky rychleji a snáz než jejich rodiče, ti se v řadě případů domnívali, že v zájmu rychlejšího zvládnutí jazyka, a tím i rychlejší integrace dítěte do americké společnosti, je potřeba používat angličtinu i v domácím prostředí. Snaha udržovat

²²⁴ Charakteristiky svérázného jazykového projevu některých posrpnových jsou známe z humoristických portrétů J. Škvoreckého. Pro ilustraci uvádím úryvek z projevu jedné z jeho románových postav, „Blběnky“: „Hi, Danny! Jak přide, že sem tě neviděla za tak dlouhej čas? To seš tak lejzy, že mi ani nazazvoníš? Já budu rýli engry, když ke mně někdy nedropneš. Anforčnetly ted' jsem zrovna byzy, a enyvej, ty máš vevnitř nějakej dejt, rajt? Tak baj, baj, a já nechci slyšet žádný exkjůzy!“ ŠKVORECKÝ Josef, *Příběh inženýra lidských duší*, Toronto 1977, s. 56.

u dětí znalost češtiny a národní povědomí vůbec u mnohých posrpnových imigrantů chyběla jistě také proto, že jejich vlastní pocit národní sounáležitosti byl mizivý. Navíc v době své emigrace prakticky neviděli možnost návratu do Československa, a proto se raději soustředili na to, aby se z jejich dětí stali plnohodnotní Američané. A tak se v mnoha rodinách – baštách etnické identity – stala angličtina základním jazykem komunikace. Děti vyrostly bez toho, aby český jazyk zvládly na úrovni, kdy by ho mohly sebevědomě používat, a angličtina se stala jediným efektivním jazykem komunikace mezi dětmi a jejich rodiči. To, že při komunikaci se svými dětmi používají angličtinu, dosvědčilo osm z jedenácti osob, které otázku týkající se jazyka dětí v mém dotazníku zodpověděly (72,7 %).²²⁵

Prozatím jsme hovořili pouze o identitách, které jsou založeny na národnostním základě, tedy o identitě etnické a identitě nové země. Z rozhovorů s mými respondenty však vyplynulo, že oni sami kladou důraz na identitu poněkud jiného typu, a to na identitu profesní. Profesní identita, tedy příslušnost pocíťovaná k dané profesní skupině, se u těch respondentů, kteří disponovali vyšším stupněm odbornosti, jevila dokonce jako prvořadá. Lékař (27, 1975) vyjádřil převahu pocitu sounáležitosti se svými kolegy nad pocitem sounáležitosti s ostatními Čechy takto: „Víte, já proti ostatním Čechům tady nic nemám. Rád se s nimi občas setkám třeba na nějaké kulturní akci a když ke mně přijdou do ordinace, tak s nimi vždycky strávím více času než s jinými pacienty. Ale abych je vyhledával a chodil s nimi do hospody, pro to nemám žádný důvod. Mnohem lépe se pobavím, když půjdu na návštěvu některému z mých kolegů z práce, se kterými si máme co říct.“ Silný pocit příslušnosti ke své profesní skupině potvrdil také herec (29, 1979), který na otázku jestli je více Čech nebo Američan, odpověděl: „Abych vám řekl pravdu, sám o sobě nikdy neuvažuji jako o Američanovi nebo o Čechovi. Jsem prostě divadelník, herec, loutkář, který se shodou náhod narodil v zemičce ve středu Evropy a který žije v Americe.“ O tom, že tato skutečnost není

²²⁵ Počet respondentů byl v tomto případě jiný než obvykle, neboť se otázka týkala pouze těch, kdo v době rozhovoru měli děti žijící ve společné domácnosti.

nikterak ojedinělá, svědčí také výzkum J. Horné mezi posrpnovými imigranty v Albertě. Podle ní „prakticky všichni respondenti ukázali nesporně jasný důkaz, že primárním aspektem jejich identity je jejich práce, ne jejich etnický původ nebo imigrační status.“²²⁶

Trend uchylvat se k profesní identitě však není možné považovat za specifický pouze pro imigranty. Je totiž velice pravděpodobné, že by se projevil také v Československu. Jak řekl zubař (43, 1972), „vždyť v Praze bych se taky nestýkal s kamarády z dětství, ani se zámečníky nebo řidiči, ale s největší pravděpodobností by to byli zubaři a doktoři, stejně jako tady.“ Život imigranta si pouze vynutil definování identity jako takové a s ní i identity profesní.

* * *

Emigrantem se člověk stává zpravidla na základě svého vlastního, dobře promyšleného rozhodnutí. V sedmi letech po srpnové invazi vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 se takto rozhodlo více než 115 000 Čechů a Slováků. Přibližně 16 000 z nich (z toho asi 80 % Čechů) se rozhodlo hledat nový domov v USA.

Vzhledem k tomu, že do Spojených států přišli v jedné nárazové vlně, neusidlovali se, a ani se nemohli usidlovat, podle etnického klíče, ale odcházeli za prací a ubytováním tam, kde jim byly nabídnuty. Česká komunita nebyla schopna poskytnout tyto základní potřeby, a proto se museli chtě nechtě obrátit při jejich hledání na prostředí americké. Existující česká komunita byla příliš slabá na to, aby je udržela ve svém středu. Z jiného pohledu je však možné namítnout, že se osmašedesátníci do česko-americké komunity nezapojili právě proto, že byla až příliš silná. V době příchodu posrpnových bylo vedení politických a kulturních aktivit česko-americké komunity téměř výhradně v rukou imigrantů, kteří do USA přišli v pounorovém období. Komunita tak byla názorově velice homogenní a vyhraněná a posrpnoví nesouhlasili s programovou náplní, se způsobem vedení, ani s politickou orientací spolků. Přijít s jiným názorem znamenalo narušit její

²²⁶ HORNA J., *Leisure Re-socialization*, s. 100–101.

celistvost, což mělo za následek konflikty, střety a soupeření. Než mohli posrpnoví rozvinout své aktivity, museli si nejdříve vybojovat pozice. K takovému boji, který byl často velice zdoluhavý a únavný, však neměli mladí posrpnoví imigranti čas ani chuť. Často proto po prvotním neúspěchu vzdali snahu zapojit se do česko-amerických činností a místo toho zaměřili svou energii na integraci do většinové společnosti.

Nedošlo tak k očekávanému oživení činnosti česko-americké komunity, která prakticky od poválečných let postupně upadá. Jako jedny z posledních signálů tohoto utlumení, které byly vyslány směrem k domovině, můžeme uvést pasivitu komunity při lobování pro vstup ČR do NATO²²⁷ či prodej Národní budovy v New Yorku české vládě za symbolickou cenu jednoho dolaru. Přestože by se dalo předpokládat, že přirozený vývoj povede k automatické výměně generací ve vedení přetrvávajících aktivit česko-americké komunity, je v případě posrpnových tato výměna velmi pomalá a nedynamická. Ani po více než dvaceti letech od svého příchodu tak do větší míry nenahradili starší emigrantskou generaci. Na druhé straně je nutné všimnout si i signálů vysílaných tímto směrem. Jedním z nich je jistě i to, že dva nejrozšířenější české čtrnáctideníky v New Yorku jsou dnes v rukou imigrantů z generace posrpnové.

O tom, jak dalece se posrpnoví imigranti integrovali na druhé straně do společnosti americké, svědčí jejich vysoká zaměstnanost, to, že absolutní většina se stala naturalizovanými občany v nejkratší možné době, a v neposlední řadě také velice malá návratnost do Československa, respektive České republiky, po listopadu 1989. Důkazem je i obtížnost, s jakou jsem získávala respondenty pro své rozhovory – velká většina z nich nefiguruje na seznamech česko-amerických organizací a nestýká se primárně s českou komunitou. Ve své většině jsou řadovými americkými občany. Nebylo by však správné tvrdit, že na svůj domov zapomněli, že netrpí steskem po lidech, které zanechali v Čechách, či že jim nechybí některé aspekty českého života, jako například bohatý kulturní program.

²²⁷ Zde však musíme vinu připsat také špatné spolupráci českého Ministerstva zahraničních věcí s česko-americkou komunitou při přípravě tohoto kroku.

Stejně tak by nebylo správně zaměřovat jejich úspěšnou integraci do americké společnosti se ztrátou české etnické identity. Tak jako u jiných imigrantů je i u nich zřejmé soužití identit dvou, původní etnické a nově nabyté americké. Není však možné si zároveň nevšimnout toho, že identita založená na národnostním základě, ať už česká či americká, nehraje u posrpnových rolí rozhodující. Tu zastává identita jiného typu, identita profesní. Hlavní důraz na příslušnost ke své profesní skupině však není znakem nikterak specifickým jen pro posrpnové emigranty, ale jde o všeobecný trend běžný v moderních společnostech, které stírají rozdíly mezi vlastní na jedné straně a cizinou na straně druhé. Navíc příklon k profesní identitě, ačkoliv se projevuje celosvětově, je ve Spojených státech obzvláště výrazný. Americká společnost klade vysoký důraz na individuální schopnosti a kariéru. Připojíme-li k tomu časté změny bydliště i zaměstnání v USA běžné, nabízí se identifikace s pracovním prostředím jako nej-přirozenější volba. Navíc ve Spojených státech, v zemi, která byla vytvořena imigrací a ve které i dnes představují imigranti prvních generací osm procent populace, není náležitostí k menšinové národnostní skupině ničím neobvyklým, a tak občané, mezi nimi i posrpnoví Češi, považují svou příslušnost k těmto skupinám pro svůj osobní život za stále méně významnou.

Na závěr považuji za nutné uvést ještě poslední poznámku. Mělo by být zřejmé, že názory a hodnocení zde uvedené nejsou ‚objektivní‘ a jedinou pravdou. Ani to nebylo záměrem. Emigrace je záležitostí velice individuální, a proto také všechno, co s ní souvisí, se u jednotlivců liší. Každý pozorovatel navíc přistupuje k problému se svými vlastními předsudky a svou vlastní perspektivou, které nemohou být nikdy neutrální. Doufám proto, že tato studie bude pouze jedním z mnoha dalších příspěvků ke zkoumání otázky české posrpnové emigrace. Pokud rozpoutá diskusi mezi jinými pozorovateli, kteří jistě mohou, a také by měli, přinášet pohledy jiné, pak splnila svůj účel.

„Není možné předat dále to, co ti někdo jiný skutečně řekl; můžeš pouze předat to, co jsi slyšel.“

(RUPERT ROSS: *Returning to the Teachings*)

Seznam použitých zkratk

AFCR	American Fund for Czechoslovak Refugees, Inc.
ČsNRA	Československá národní rada americká
ECFMG	Educational Council for Foreign Medical Graduates
ICEM	Intergovernmental Committee for European Migration
INS	Immigration and Naturalization Service
IRC	International Rescue Committee
IRCA	Immigration Reform and Control Act
SVU	Československá společnost pro vědy a umění
OSN	Organnizace spojených národů
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees (Vysoký komisař OSN pro uprchlíky)
USR	United States Refugee Program

Summary

Post-1968 Czech Emigration to the United States and its Integration into American Society

In the seven years following the Soviet invasion of Czechoslovakia in August 1968, 115 622 people left the country to seek a better future elsewhere. Approximately 16 000 of these refugees found a new home in the United States, a percentage much smaller than that of earlier waves of Czech emigration. The reasons for this can be seen not only in the social upheavals taking place in the US in the 1960's, but also in the fact that many other Western countries could offer a comparable standard of living, while creating special programs for Czechs and Slovaks after the invasion.

Those who did choose the United States were drawn by a sense of adventure and the appeal of the US as a symbol of freedom and

democracy, along with more prosaic concerns such as employment potential.

Czechs were one of the first groups of immigrants to be accepted under the provisions of the Hart-Celler Amendment of 1965, the majority (67 %) falling under its refugee preference. They were helped in this process by voluntary agencies – the most notable of which, the American Fund for Czechoslovak Refugees, resettled approximately 40% from their countries of first asylum to the US.

Demographically, the Czechs who came were young and educated. Fairly evenly distributed between men and women, some 80 % were under 40 years of age, with almost 40 % in the 20–29 age group. Approximately one-third were university-educated. The majority of them came from cities, with almost no agrarians at all.

Despite the existence of a well-developed Czech-American community, the new immigrants generally did not actively participate in Czech-American life. Primarily a result of the generation barrier between the post-68 and older immigrants, most of whom had immigrated in the late 1940's following the Communist takeover of Czechoslovakia, the division between the groups was deepened by their mutual accusations of responsibility for the Communist regime, arguments about the 'economic' motives of the post-68 arrivals and their lack of patriotism, as well as the question of who would determine the activities of Czech-American organizations.

On the other hand, the new 'immigrants' integration into American society, despite certain initial difficulties (with language, qualifications, overcoming inappropriate expectations and a lack of initiative), was in the majority of cases quick and painless. An overwhelming majority became naturalized citizens in the shortest time possible, found adequate employment, and settled into the American way of life. Although they still keep their Czech identity side by side with their acquired American one, in a great number of cases their dominant feeling of identity is in fact their professional identity, their sense of belonging to their professional group.

Information for this study was collected by means of research carried out among Czech-Americans in the United States between January and September 1997. This research was made possible thanks to the generous contributions of Mr. Dobenín and the Nadání J. M. Z. Hlávkových foundation.